

Wilfrid Stinissen

NOC JE MÝM SVĚTLEM

PŘEDMLUVA

Slyšíme-li slova „temná noc“, hned myslíme na sv. Jana od Kříže (1542-1591). Jan od Kříže je pokládán za odborníka na temné noci. V naší době se stal do určité míry populárním m.j. právě pro tuto „odbornost“. Přestože jeho dva jiné spisy, *Duchovní píseň a Živý plamen lásky*, kladou větší důraz na „jasnou“ stránku příběhu lásky mezi člověkem a Bohem, zůstává *Temná noc* Janovým nejpopulárnějším dílem. Nedávno vyšla v našem Karmelitánském nakladatelství v Glumslovu v třetím vydání (V češtině vyšla v roce 1995 v Karmelitánském nakladatelství po víc než 50 letech v novém překladu. Pozn. překladatele). Zřejmě mnoho čtenářů poznává v Janově líčení noci leccos ze svého vlastního života.

Mým úmyslem je právě poukázat na skutečnost, že temná noc je nevyhnutelnou etapou na cestě k Bohu. Každý, kdo bere svou víru vážně, musí projít etapou noci. Existují ovšem velké rozdíly, pokud jde o „formát“ noci. *Naše* noc je pravděpodobně značně menšího formátu než noc Jana od Kříže. Přesto mnozí z nás chápou intuitivně, že v podstatě jde o tentýž jev, že jsme na cestě k témuž cíli a že temný úsek naší cesty má stejný smysl.

Na adresu toho, kdo namítá, že temná noc duše patří do oblasti mystiky a že je riskantní chtít mystiku popularizovat, chci odpovědět, že podle mého názoru je krajně žádoucí zbavit mystiku roušky mýtu. Mystika není nic neobvyklého ani mimořádného. „Každý hluboce duchovní život je životem mystickým,“ napsal bratr karmelitán Pere Marie-Eugène de l'Enfant-Jésus (1894-1967). Všichni křesťané jsou *potenciální* mystikové. Cílem mojí knihy je přispět nějak k tomu, aby možnost se stala skutečností.

My, obyvatelé této planety, nikdy nemůžeme zcela proniknout mystérium utrpení. U Jana od Kříže nenajdeme odpověď na otázku, proč nevinné děti musí trpět. Temná noc nám však vkládá do ruky klíč, jímž můžeme aspoň pootevřít dvířka k mystériu. Poskytuje nám pomoc, abychom mohli *se svým* utrpením něco *udělat*. Dostane se nám poučení, že to, co se nám zdálo být naším zánikem, se může stát naší záchranou. Že žádná propast není tak hluboká, žádná skála tak vysoká, aby se nemohla změnit *v cestu*. Dozvíme se, že *první etapa* našeho setkání s Bohem nám způsobuje bolest proto, že je pro nás něčím úplně novým.

Bůh je zosobněnou blažeností pro naše nejhlubší nitro, ale pro naše *ego*, naše vnější já, je stálou hrozbou. A právě toto naše ego se v první řadě dostává do konfrontace s Bohem a jejím důsledkem - zmírání.

Přestože můj spis vychází z Temné noci, je mým záměrem podat přehled celého díla Jana od Kříže. Noc je přece cestou, a cestu nelze pochopit, nevíme-li nic o cíli.

Kdo ví, kam noc vede, může za ni jen děkovat. Orba, která neúprosně rozervává zem, nám nepřipadá tak krutá, když jsme si vědomi: záhy nastane doba sklizně.

Na den 14. prosince 1991 připadlo 400-leté výročí smrti Jana od Kříže. My, karmelitáni, nemůžeme tohoto jubilea vzpomenout lépe než tím, že budeme sami kráčet v Janových stopách a pokusíme se zprostředkovat též svému okolí něco z moudrosti, která mu byla dána.

Wilfrid Stinissen

REDAKČNÍ POZNÁMKA

Citace bible jsou vzaty dílem z ekumenického překladu a dílem z liturgického překladu Písma svatého - pro dosažení co největší srozumitelnosti.

1. TEMNÁ NOC DUŠE U JANA OD KŘÍŽE

Jak známo, Jan od Kříže rozlišuje mezi nocí smyslů a nocí ducha. Toto rozdělení pochopíme snáze, když si objasníme, jak si autor představuje vnitřní strukturu člověka.

STRUKTURA DUŠE

Člověk má stránku vnější a vnitřní. Vnější stránku nazývá „el sentido“, „mysl“. Nejčastěji uvádí tento pojem v množném čísle, „smysly“. Do této úrovně patří tělo, citový život, náruživost či vášně (radost, naděje, zármutek, strach), všechny drobné žádosti (apetitos), jinými slovy řečeno to, o čem říkáme „mám rád - nemám rád“, fantazie a dokonce rozum natolik, nakolik je závislý na vědomostech zprostředkovaných smysly (viz Duchovní píseň 20,3)

Vnitřní stránku nazývá duchem, „el espíritu“ (s malým *e*). Zde sídlí vůle a láska. Vždyť vůle je orgánem lásky. Milovat člověka znamená stavět se kladně k jeho existenci, chtít jeho bytí, to, co vyjadřujeme slovy: „Díky za to, že Jsi!“ K této úrovni ducha náleží také rozum, pokud není závislý na smyslech. Můžeme to nazývat duchovní moudrostí, intuitivním vyšším či hlubším věděním. Zde sídlí též niterné „city“, které nejsou city v běžném slova smyslu (nemáme pro ně výraz): bezpečí, smysl všeho dění, pospolitost a především *mír*.

Člověk je však víc než stránka vnější či vnitřní. Existuje tu třetí prvek, *totiž centrum duše*. Zde jsi obrazem Božím, zde jsi spřízněn s Bohem, „božsky“. Sídlí tu božská Trojice, jsi tu živým chrámem, bez ohledu na to, zdali žiješ v hříchu či nikoli.

Mystikové často zdůrazňují, že do této hloubky d'ábel nedospěje. Konkrétně to znamená, že v člověku existuje místo, které je zcela zdravé, svaté, nezkažené, místo nenakažené dědičným hříchem. Člověk není *zkažen* dědičným hříchem, jejím pouze zraněn. A tato rána se projevuje tím, že člověk ve svém životě nevychází ze svého středu, že zapírá svou nejhlubší přirozenost, že je sám sobě cizincem.

Člověk je tedy bytost složená z mnoha prvků, je komplexní skutečností. Proto je také často pln komplexů. Sestává z různých úrovní, které se navzájem mohou dostat do nerovnováhy. Tím vznikají blokády a jejich důsledkem je, že některé úrovně začnou žít svým vlastním životem, - místo aby žily ve vzájemném souladu. Dvojí temná noc je právě tím integračním procesem, který z mnohotvárnosti vytváří jednotu.

„Středem duše je Bůh,“ píše Jan od Kříže (Živý plamen lásky 1,12). Nezavání to panteismem? Teologové mají z panteismu strach, mystikové jsou však

odvážnější. U mnoha z nich se setkáváme s výrazy, které by si zlovolní čtenáři mohli vykládat panteisticky. Podívejme se však do Bible! „To vseje on," říká Sírachovec o Bohu (Sir 43,27). Píše-li sv. Pavel: „Nežiji už já, ale žije ve mně Kristus" (Gal 2,20), znamená to, že Kristus je pramenem života v jeho nitru. „Deus interior intimo meo," píše sv. Augustin (354-430) (Bůh je víc mnou než já sám, Bůh je mé vlastní já). Podobenství o vinném kmeni a ratolestech říká totéž.

NOC SMYSLŮ

Podívejme se nejprve na noc smyslů (vnější stránku). Smysly jsou naším oknem vstříc všemu, s čím se setkáváme v životě smyslů: jsou to lidé, věci, situace a okolnosti, v nichž se ocitáme. Většinu času strávíme tím, že oknem vyhlížíme. Jsme tak „prakticky zaměřeni", že buď vůbec nemáme nebo máme jen v malé míře kontakt s hlubším, duchovním rozměrem své bytosti.

I ve svém vztahu k Bohu setrváváme hlavně na úrovni smyslů. Blížíme se k Bohu z hlediska svých egocentrických potřeb, zacházíme s Bohem jako s poslíčkem a vyžadujeme, aby nám vyřizoval naše záležitosti. Děláme si z Boha dojnou krávu, jak to vyjádřil Mistr Eckhart (příbl. 1260-1327). V nejlepším případě ho snad začneme milovat: máme přece tak příjemné pocity při modlitbě, myslit na Boha a hovořit s ním je pro nás požitkem.

Láska vždycky budí mocné city. Jejich intenzita nám může namlouvat, že jsme zcela uchvázeni láskou, že celá naše bytost hoří plamenem lásky. Ve skutečnosti byla zasažena pouze naše vnější stránka. Důkazem je, že zamilovanost může pominout, někdy zcela beze stopy. City zakotvené v našem duchu jsou velmi hodnotné, avšak na city, které neproniknou do hlubší oblasti naší bytosti, nelze spoléhat.

TROJÍ ZNAMENÍ

Jak se dostaneme dál? Jak se nám podaří přejít od tohoto povrchního života na úrovni smyslů k úrovni ducha, od vnější stránky k stránce vnitřní?

Skrze noc smyslů! Bůh zahalí vnější stránku a život, který se v ní odehrává, v temnotu. Už nás netěší „dívat se oknem ven", nemáme chuť číst román ani jít do kina. To, co nám dříve poskytovalo radost, zanechává jen pocit prázdnoty. Máš dojem, že jsi jen marnil čas, že to podstatné ti uteklo. Avšak i tvůj kontakt s Bohem ztratil půvab. Dojná kráva už nedává mléko. Někdejší způsob modlitby se přežil, budí v tobě jen nechuť a omrzelost.

Tato všeobecná nechuť je prvním z tří proslulých znamení Jana od Kříže, podle nichž můžeš rozpoznat, zdali ses skutečně octl v noci smyslů. „První je to, že tak jako (duše) nenachází zalíbení ani útěchu ve věcech Božích, tak je nenachází ani

v žádné z věcí stvořených" (Temná noc I, 9,2).

Je přirozené, že tě znepokojí, když kontakt s Bohem ti najednou přestane dávat uspokojení. Cožpak ztrácím Boha?, ptáš se sám sebe. A tato obávaje právě druhým znamením. „Duše často myslí s úzkostí a neklidem na Boha a domnívá se, že nejen Bohu vůbec neslouží, nýbrž naopak že se vrací z nastoupené cesty, protože již nepocítuje žádnou blaženost nad nebeskými jevy" (tamtéž 3). Tento neklid je však naopak důkazem, že všechno je v naprostém pořádku, že vymizení radosti nad obcováním s Bohem není důsledkem nějaké vlažnosti či ochablosti. Vlažné duši je přece její vztah k Bohu stejně lhostejný.

Třetím znamením je, že dřívější způsob meditování je teď úplně nemožný. Místo aby ses zabýval *myšlenkami na Boha*, chceš teď *Boha samého*. Mrzí tě pouhé pomyšlení, že by sis měl vybrat epizodu z evangelia, meditovat nad ní a pak ji aplikovat na svůj vlastní život. Všechny takovéto myšlenkové postupy ti už vůbec nic nedávají. Učiníš-li přesto pokus, je výsledkem pouze suchopár (tamtéž 8).

KONTEMPLATIVNÍ MODLITBA

Pokud ti nic nechybělo v oblastech smyslového života, nehledal jsi cestu do hloubky. Avšak teď, když ti úroveň smyslů už nemůže nic poskytnout, možná se obrátíš k hlubší vrstvě svého nitra, k duchu. Tím spíše, když cítíš, jak z nitra tvé duše vyzařuje síla, která tě doslova táhne do hlubších oblastí tvého já.

Ze začátku zpravidla vnímáš jen ztrátu toho, na co jsi byl zvyklý. Dosud nevíš, co nastoupí místo toho a jak si máš počínat při modlitbě, když starý způsob již je neúčinný. Poznenáhlu však zjišťuješ, že všechnu tu práci s myšlenkami a obrazy už vůbec nepotřebuješ, že už naprosto není důležité, máš-li nějaké povznesené city vůči Bohu. Začínáš chápat, že modlitba může být mnohem prostší, že stačí dlít v přítomnosti Boha, láskyplně na Boha hledět. Jan od Kříže používá často výrazu „*atención amorosa*" (láskyplná pozornost).

Může trvat nějakou dobu, než se vpravíš do tohoto nového způsobu modlitby. Dobrý duchovní rádce ti může být velmi ku pomoci. V naší době existuje tolik literatury o kontemplativní modlitbě, že kdo chce, může snadno najít vhodné vedení. Nejdůležitější je jasně si uvědomit, co se děje a proč se tak děje. Získáš nesmírně mnoho času, když pochopíš, že vyschlost citu není špatné znamení, nýbrž že ti zde Bůh podává ruku při přechodu od úrovně smyslů k úrovni ducha.

Noc smyslů nemusí tedy být příliš dramatická. Takovou se stane jen tehdy, když tvrdošijně odmítáš odložit svůj starý způsob života nebo když tě tvůj duchovní rádce nutí pokračovat v aktivní, rozjímavé modlitbě, přestože čas je zralý k přechodu k modlitbě kontemplativní. Jakmile se smíříš se skutečností, že doba velkých citů pominula, a dobrovolně vstoupíš do období suchopáru, ztratí noc svůj charakter obtíže. Zde platí-jako všude - zásada, že akceptování reality

člověka osvobozuje.

Jak přivykáš novému, prostému způsobu modlitby bez množství myšlenek a slov, postupně si ujasňuješ, že místo vřelých citů získáváš něco mnohem hodnotnějšího. Uspokojení, které ti dává kontemplativní modlitba, prosycuje hlubší vrstvy tvé bytosti. Blaží tě vědomí, že pobýváš tak hluboko pod hladinou vody, že je ti lhostejné, zdali nad hladinou zuří bouře či nikoli.

Tato nezávislost na citech ti dává větší duševní stabilitu. Získáváš jasnější identitu, novou vnitřní soudržnost, cítíš se lépe po stránce fyzické i psychické. Modlitba ti spočínutím v Bohu sílu *neubírá*, naopak ti sílu *dává*. Především však cítíš naprosto jasně, že ses přiblížil k Bohu, že teprve teď chápeš, co je opravdová modlitba. Mezi pohríváním s myšlenkami na Boha a skutečným spočínutím v Bohu je opravdu velký rozdíl.

Jsi v pokušení věřit - a nečeš-li mystiky, tak doopravdy věříš - že jsi našel správnou cestu a že teď jde jen o to, abys po této cestě putoval po celý zbytek života. Domníváš se, že tvůj klid se bude stále prohlubovat a tvé uspokojení jen zvyšovat.¹

NOC DUCHA

Ve skutečnosti tě čeká další noc, nesrovnatelně temnější a bolestnější než noc předešlá. „V jejich očišťování je takový rozdíl, jako je (při očišťování) mezi kořenem a větví, nebo mezi odstraněním skvrny čerstvé a skvrny velmi staré a zašlé" (II, 2,1).

Nepochybně jsi pocíťoval tíživě, že se úroveň smyslů během noci zatemňovala, avšak do vedl jsi to poměrně snadno pochopit. Mohl jsi srovnávat s vývojem lásky mezi mužem a ženou. I zde musí počáteční zamilovanost přejít ve stálou, spolehlivou, zakořeněnou lásku. Avšak v případě noci ducha je nesnadnější takovou obdobu najít. Zde ztrácíš jak lásku, tak i Boha. V první noci šlo o očištění a prohloubení lásky a výsledkem byla její nová, přepracovaná podoba. V noci smyslů se z člověka *povrchního* stane člověk *niterný*. V noci ducha však získá člověk *božskou dimenzi*. Zde nejde o to, abychom milovali Boha ještě hlubší láskou, nýbrž o to, abychom ho milovali *jeho vlastní láskou*: Všechno, co jsi postavil, je teď strženo, aby se uvolnilo místo pro Boha samého. Zde ztrácíš svůj *vlastní* život, abys získal život *Boží* (viz Temná noc II, 4,2; 13,11; 22,1).

"Zde je dění skutečně dramatické. Nesmíš zapomínat, že i ti, kdo dospěli k noci ducha, jsou lidé, kteří vsadili všechno na Boha. Prodali veškeren svůj majetek, aby si mohli koupit drahocennou perlu. Bůh je pro ně vším. Ztratit Boha znamená ztratit všechno. Pro ně neexistuje hledat útěchu třeba v nestřídém

¹ Srov. kniha W. Stinissena Cesta vnitřní modlitby, která zevrubně popisuje noc smyslů a kontemplativní modlitbu (Kostelní Vydří 1995).

jídle či pití, žádnou kompenzaci prostě nenajdou. Cokoli, co nemá spojitost s Bohem, pro ně již dávno ztratilo význam. Stal-li se Bůh člověku tak skutečným, že je jediným smyslem jeho života, pak se život promění v peklo, když Bůh zmizí.

MORÁLNÍ ASPEKT NOCI

Noc ducha má dvojí aspekt: morální a ontologický (5,2). *Morální* aspekt spočívá v tom, že Bůh je pro hříšného člověka příliš svatý. Bůh je světlo. Když tě prozařuje světlo, s bolestí si uvědomuješ, že jsi mnohem nečistější, než sis myslel. První, co Duch sv. udělá, je, že ti ukáže podstatu hříchu (J 16,18). „Tak jako se na žebříku po týchž příčkách vystupuje i sestupuje, tak také v tajemném patření kontempace tatáž sdílení, která v duši způsobují, že se pozdvihuje k Bohu, ji zároveň pokořují. Neboť sdílení, která jsou opravdu od Boha, mají tento charakter: zároveň duši pozdvihují i pokořují" (II, 18,2).

Poznáváme, že všechno naše konání, i dobré, rovněž činy lásky vůči Bohu i lidem, bylo pošpiněno sebeláskou. Uvědomujeme si, že jsme lidmi manipulovali, místo abychom jim sloužili, že jsme pracovali na svém vlastním království místo na království Božím. Začínáme chápat, že po celý svůj život, uprostřed všeho dobrého, co jsme vykonali a za co jsmě sklidili pochvalu, jsmě jakýmsi subtilním způsobem žili hlavně sami pro sebe; že jsme si doposud počínali, jako bychom byli středem světa; zkrátka že jsme beznadějně zapředeni do vlastní sebestřednosti. Boží světlo neúprosně odhaluje farizeje. Kdybychom jen věděli, že toto zdrcující uvědomění hříchu je důsledkem toho, že jsme se octli v lesku Božího světla, pak by naše situace nebyla tak bezvýchodná. Nic však nenasvědčuje tomu, že nás Bůh prozařuje svým světlem. Vidíme jen svou vlastní tmu.

Čím intenzivněji dopadá lesk Božího světla na naši duši, tím zřetelněji vnímáme absolutní protiklad mezi egoismem padlého člověka a Boží svatostí. „Když se do duše prolomí toto ryzí Světlo, aby vydrhlo její poskvřenost," píše Jan, „cítí se duše tak poskvřená a bídná, že se jí zdá, že Bůh stojí proti ní a že ona Bohu odporuje" (II, 5,5). Bůh, v jehož lásce jsme se slunili snad mnoho let, se nám teď jeví jako Bůh zloby. Teď už s ním nemáme nic společného. Duše je „bojištěm, na němž proti sobě zápasí dva protiklady" (srov. II, 5,4).

Nejhorší na tom je, že se nezdá, že to někdy bude lepší. Uvědomění vlastních hříchů a nectností nás tak přemáhá, že cesta ke svobodě se nám zdá s konečnou platností uzavřená. Tmu pocítujeme jako definitivní a neodvolatelnou.

„Co ji nejvíce trápí, je, že si myslí, že toho už nikdy ani hodná nebude a že pro ni již navždy všechno dobro skončilo" (II, 5,5).

Je nesmírně důležité si uvědomit, že utrpení temné noci není zaviněno Boží *nepřítomností*. Základem všeho tohoto trápení je naopak příliš intenzivní *Boží*

přítomnost. Jana od Kříže nikdy neomrzí zdůrazňovat, že noc je důsledkem toho, že Bůh začal s mimořádnou péčí a láskou na člověku pracovat. Autor s oblibou používá obrazu oslnivého světla, které duši oslepuje, či ohně, když spaluje dřevo: nejdříve je činí černým, tmavým a ošklivým (srov. II, 10,1).

V r. 1988 se konalo v Uppsale symposium z oblasti náboženské psychologie na téma Bůh mlčící. Byl jsem požádán o přednášku s názvem „Temná noc: Boží mlčení u Jana od Kříže“. V temné noci však Bůh vlastně vůbec nemlčí. Spíš by se dalo říci, že Bůh hovoří tak ohlušivě, až naslouchajícímu praskají ušní bubínky. Nutno si však uvědomit, že člověk si není vědom, že to mluví *Bůh*. Člověk cítí pouze chaos, zmatek.

Ostatně slovo „silencio“ nemá u Jana od Kříže nikdy negativní význam. Mlčení je svaté, žádoucí. Obklopeni tichem se připravujeme k setkání s Bohem, a když Bůh se setkává s člověkem, vytváří v něm ticho. Hudba, která zní v nitru duše, je „hudbou ticha“ (Duchovní píseň 15). Myšlenky Jana od Kříže o tichu jsou shrnuty v následující známé sentenci: „Otec vyřkl slovo a to slovo byl jeho Syn, a Otec je vyslovuje neustále ve věčném tichu a též duše je musí vyslechnout v absolutním mlčení.“

ASPEKT ONTOLOGICKÝ

Druhý aspekt noci je druhu psychologického, skoro by se dalo říci *ontologického*. Tento aspekt spočívá v základní rozdílnosti mezi Bohem a tvorem. Bůh je pro člověka příliš veliký a těžký, rozhodně pro člověka po prvním hříchu. „Všechno se duši stává těsným,“ píše Jan, „neobsáhne sama sebe, neobsáhne ji nebe ani země“ (II, 11,6). Bůh duši rozšiřuje, aby ji pak přivedl zpátky do jejího původního rozměru. Je-li duše těsná, zakrslá, pak to není proto, že ji takovou stvořil, nýbrž proto, že duše sama se vinou hříchu zúžila.

Těm, kdo v duchu staré filozofie namítají, že konečno nemůže obsáhnout nekonečno (*finitum non potest capere infinitum*), odpovídají mystikové, že člověk *jest* nekonečný: Bůh dal člověku darem svou vlastní přirozenost. „Duše má nekonečnou kapacitu,“ píše Jan od Kříže (Výstup na Horu Karmel U, 17,8). Vinou hříchu se tato kapacita smrštila, ale jakmile Bůh v noci ducha vstoupí do duše, přivede ji do původního rozměru, či lépe řečeno do její bezrozměrnosti. Toto se však neobejde bez problémů. Chceme-li brát za svůj Augustinův obraz hříšného člověka jakožto „*homo incurvatus in se*“ (člověk shrbený, zakutaný sám do sebe), můžeme si představovat Boha jako nějakého chiropraktika, který zpracovává a napravuje lidská záda tak, aby se z „*homo incurvatus*“ opět stal „*homo erectus*“. Výsledek je potěšující, ale nikoho nemůže překvapit, že cesta napravování je bolestná.

Noc ducha s sebou přináší nejen to, že se duše rozšiřuje a opět je schopna

„pochopit celou tu šířku a délku, výšku i hloubku" (Ef 3,18) u sebe samé, nýbrž učí se také jednat způsobem diametrálně odlišným proti dřívějšímu. Zde probíhá hotová vnitřní revoluce. Doposud jsi jednal pouze lidsky, teď se učíš jednat božsky. Doposud jsi rozhodoval sám, autonomně, hnán přitažlivou silou objektu nebo na podkladě rozumových úvah. Teď chce Bůh sám být hnací silou a dává podněty z nitra duše. Ano, teď se konečně začínáš učit žít z centra své duše jakožto výchozího bodu. Dříve jsi byl hlavní příčinou ty sám a nanejvýše jsi prosil Boha, aby ti trochu pomohl a tvému dílu požehnal. Teď je hlavním objektem Bůh a ty jsi jeho nástrojem. Od nynějška tě Bůh žádá, aby směl uvádět své dílo ve skutečnost tvým prostřednictvím.

Smysl všeho je, aby veškeré tvé konání bylo božské. Než však dojdeš tak daleko, musíš hodně vytrpět. Lidská podstata není totiž ihned nahrazena podstatou božskou. Trvá určitou dobu, než duše akceptují, že nadále už nemohou jednat podle starého navyklého způsobu. Chce to svůj čas, než se zcela odevzdají Bohu a naučí se naslouchat signálům z nitra, místo aby sahaly po objektech svévolně. Vyžaduje čas, než se chapadla stanou citlivými anténami. Po tuto přechodnou dobu visíš mezi nebem a zemí (6,5). „A tak je vhodné, aby jejich činnosti i pohyb byly v této noci uspány, aby duši nezbraňovaly v nadpřirozených dobrech pocházejících ze sjednocení s Bohem v lásce" (14,1).

Ty ani nemůžeš nadále jednat jako předtím, neboť cítíš svou naprostou bezmocnost. Prozatím však ještě nevnímáš Boží sílu. V tomto stadiu nemáš sílu ani vlastní ani božskou.

SMRT A ZMRTVÝCHVSTÁNÍ

Neexistuje zmrtnýchvstání bez předchozí smrti. Staré musí zemřít, aby mohlo vyrůst něco nového. Jan od Kříže je v tomto směru naprosto kategorický. Bůh se nemůže zrodit v duši dříve, „než starý člověk zemřel" (II, 16,4).

Kdo či co dá starému člověku zemřít? Bůh sám! „Hospodin usmrcuje i obživuje, do podsvětí přivádí a vyvádí též odtud" (I S 2,6). Když On, jenž je světlem, začne proudit do duše, vyžene z ní temnotu. „Rádce... na světlo vyvádí, co je v šeru smrti," jak to prožíval Job (Job 12,22). Setkání se svým stínem, s nímž jsme se po celý život naivně a nevědomě ztotožňovali, v nás vyvolává pocit, jako by nás někdo škrtil. Všechny ty bláhovosti, poštilosti a nesmysly, které naplňovaly náš život a byly potravou starého člověka, před námi teď leží jako na dlani. Zjistit, jakou karikaturu života jsme všim svým snažením vytvářeli - neboť jsme se o to věru velice přičiňovali - je opravdu bolestná smrt.

Ale Bůh je také oheň. Cílem ohně lásky je dokonalé „přetavení". Člověk se musí stát Bohem. Úmyslem Boha, jenž jest Bohem celou svou přirozeností, je učinit nás božskými pomocí naší spoluúčasti (dioses pór participación), podobně jako oheň proměňuje všechno v oheň." Oheň nemůže přeměňovat, jestliže nejdříve

nespálil vše staré. A to působí nesmírnou bolest. „Zakouší velké roztržení v samé podstatě duše, s krajní bídou, v níž jako by právě končila... A to duše někdy zakouší tak živě, že se jí zdá, že vidí otevřené peklo a zatracení" (II, 6,6).

Láska je v tomto případě jen trýzní. Ježíšova slova, že nepřišel na zem uvést pokoj, ale meč (srov. Mt 10,34), se nyní stanou nejvýš aktuální. Dříve jsi dosáhl dvojího pokoje: ve svých smyslech a v duchu. Teď je tento pokoj brutálně obrácen vniveč. „Všechn prvotní pokoj, který, zahalený do nedokonalostí, nebyl pokojem, třebaže oslovené duši připadalo, že je to pokoj, protože šla za svým podle svého zalíbení" (II, 9,6).

Trýzeň *není* dílem Božím. „Příčinou všeho utrpení je slabost a nedokonalost duše" (srov. II, 9,11). Jan se odvolává na Aristotela: „Dva protiklady v jedné osobě či v jednom předmětu se vzájemně nesnášejí" (Výstup 1,4,2). Temnota nemůže pohltnout světlo (srov. J 1,5).

Noc ducha je pomalý, zdoluhavý, smrtelný zápas. Cožpak neexistuje nic, co by mohlo smrtelný zápas zkrátit nebo uspišit? Ovšemže existuje: Víra, naděje a láska jsou tři duchovní vůdci, kteří nám mohou pomoci, abychom se neoctli na scestí. Následujeme-li je, ušetříme si čas. Tyto tři základní aktivity nazýváme „božskými" ctnostmi, protože nás uvádějí do bezprostředního styku s Bohem. Právě jejich úkolem je vyvést nás z naší ulity a nasměrovat nás k Bohu. Tyto ctnosti nás odpoutávají ode všeho, co je nižší než Bůh (srov. II, 21,11). Cvičímeli se v nich, je nemožné, abychom uvázli sami v sobě. Jsou jako tři rakety, které nás vystřelují k Bohu.

Jan od Kříže je uvádí vždycky v souvislost s našimi duševními schopnostmi. Proto se také - stejně jako mnoho jiných mystiků - nespokojuje s dvěma schopnostmi duše, běžnými podle scholastické filozofie, totiž rozumem a vůlí, nýbrž poukazuje ještě na třetí, paměť. Každá z těchto tří ctností si bere na starost jednu ze schopností duše a činí z ní dráhu vedoucí k Bohu. Ponechány samy sobě jsou schopnosti naší duše pouhými satelity, kroužícími kolem našeho starého já. Je zapotřebí síly z vnějšku, aby dokázaly vybočit ze své dráhy a cílit k Bohu.

Vůle, jejíž energii jsme dříve investovali do egoismu, se stane, až ji uchvátí láska, silou, která ustavičně přijímá a vyžaduje Boha. „Tam, kde je opravdová láska k Bohu, nevstoupí sebeláska ani její zájmy... Slitovná láska ne-ji-nak činí prázdnými a ničí sklony a žádosti vůle po jakékoliv věci (která není Bůh), a jenom v Něho ji vkládá" (II, 21,10-11).

Paměť čerpá pomoc z naděje. Nám to možná připadá podivné, protože úkolem paměti je připomínat si dění v minulosti, zatím co naděje nás obrací vstříc budoucnosti. Jan od Kříže však, v duchu sv. Augustina, pohlíží na paměť jako na zásobárnu, do níž se ukládají *všechny* naše obrazy. Zde se nestřetáváme jen se vzpomínkami z minulosti. Tento sklad obsahuje též všechny naše myšlenky a fantazie - a kolik z našich fantazií se netýká budoucnosti? Jediné, co naši paměť

může zachránit od nesmyslného přežvykování této staré potraviny, je naděje. „Naděje činí prázdnou paměť a zprošťuje ji všeho vlastnictví ve stvoření“, protože, jak říká sv. Pavel, „naděje však, kterou je vidět, není už naděje, (Řím 8,24) a tak zprošťujeme paměť toho, co se může vlastnit, a vkládá ji v to, co očekává“ (U, 21,11).

Přestože láska je „největší z nich“ (srov. I Koř 13,13), zaujímá víra v temné noci zvláštní postavení. Víra je protějškem *rozumu*. Jan od Kříže *nazývá* velkou krizi růstu temnou nocí právě proto, že světlo rozumu bylo vyřazeno ze hry. Bůh je příliš velký. Rozum je nucen vzdát se svých nároků Boha pochopit. Představy Boha, které si rozum vykonstruoval, neodpovídají skutečnému Bohu.

Nyní zaujme místo rozumu víra. Temným tunelem procházíme s lampou víry v ruce. Jiného světla není.

„A ono střežilo mne a vedlo jistěji než světlo polední.“ (strofa 4)

Světlo víry je tak silné, že oslepuje rozum. „Véra zastírá temnotu a činí rozum prázdným v celé jeho přirozené inteligenci, a tím ho připravuje pro sjednocení s božskou Moudrostí“ (II, 21,11). Nemůžeš-li ve svém vztahu k Bohu

spoléhat na rozum, je to pro tebe zpočátku nesmírně bolestné. Přijde však čas, kdy pochopíš, jak velké bohatství je *smět* žít v nahé víře, odloučen a povýšen nad všechnu temnotu a všechnu bázeň, *smět* se pohybovat vně úzkého rámce rozumu a odevzdávat se vzývání Boha, který je vždycky větší.

BOŽE, KDO JSI?

Domníval ses, že toho o Bohu hodně víš, avšak teď se ukazuje, že nic z toho neodpovídá tvým představám. Bůh je úplně jiný. Ten Bůh, o němž sis namlouval, že ho znáš, byl pouze jakousi projekcí: představoval sis ho v prodloužení všeho dobrého a láskyplného, co jsi ve svém životě prožil. Skutečný Bůh se však žádné projekci nepodobá. Jeli láskyplný, pak je takový docela jinak než lidé. Apofatická (negativní) teologie slaví zde triumf. Modlil-li ses dříve: „Ó Bože, jak jsi dobrý!“ modlíš se nyní: „Bože, kdo jsi?“

Noc ducha je přechodem od Boha immanentního k Bohu transcendentnímu. Bůh, který doposud byl tvým Bohem, tvou radostí, tvou útěchou, tvým blahem, se teď stáhl do pozadí a stal se nepřístupným. Jeho obličej již není obrácen k tobě, jeho pohled již na tobě nespočívá. Tak to aspoň pociťuješ. „Tento stav *spocívá v pocitu, že žiješ bez Boha, že jsi Bohem trestán a zavržen jako oběť jeho nevěle a hněvu*“ (srov. II, 6,2).

Současně s tím, že Bůh je teď zcela jiný, se mění také tvoje víra. Zdá se, jako bys víru ztrácel. Protože Bůh, v nějž jsi předtím věřil a spoléhal na něj, zmizel, nemáš již nic, na co bys svou víru upnul. Věříš rovnou do prázdna. Je možno toto nazývat vírou?

Bible, především *Žaltář*, nás učí, že víra je mohutnější a má dalekosáhlejší rozsah než většinou tušíme. V Izraeli jsou věřící, kteří si stěžují, že ztratili Boha. „Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil? Daleko spása má, ač o pomoc volám“ (Ž 22,2). Jejich nářky byly převzaty do modlitební knihy Izraele, aby všichni pochopili, že víra nářky nevyklučuje. I kvílení je součástí víry. Víra může mít i tuto tvářnost. Tato lidská zkušenost „ztráty Boha“ se *může* vyskytovat v rámci víry Izraele.

Jmenovaný žalm, a i jiné jemu podobné, učí Izrael, a také nás ostatní, že víra je tajuplnější, než jsme si mysleli. Víra je vírou v *Boha*, a nikoli *tvé představy Boha*. Bůh nechť je sám sebou, a nikoli jen k tomu, aby uspokojoval tvé potřeby. Ty opouštíš subjektivní sféru a otvíráš se objektivní skutečnosti.

Ve dvou kapitolách dokazuje Jan od Kříže, že nikdo, kdo hledá Boha, nemůže této bolestné noci uniknout (II, 2-3). Ať si sebestřísněji odříkáš, ať se podřizuješ sebetvrdší askezi, vždy tu zůstává podstata zaujetí sebou samým. K lásce patří, že tě činí šťastným. Pokud tomu tak je, nemůžeš jinak než se k tomuto štěstí přimknout. Jak bys mohl odolat pocitu radosti nad touhou, kterou v tobě budí předmět tvé lásky? V každé lásce, která není zcela ryzí, je malý skrytý koutek, z něhož naše já potají lásku pozoruje a vychutnává ji. Přes všechna krásná slova o obětech a nesobecké lásce očekáváš příliš mnoho a máš požadavky. Nedopřáváš předmětu své lásky svobodu. Chceš, aby tvou lásku opětoval a splnil tvou touhu.

K svobodě není jiné cesty, než aby Bůh s rozhodností tvé požadavky odmítl. V pocitu zklamání, které vznikne, když slyšíš pouze ozvěnu svého volání, avšak nikoli odpověď na ně, rozplyne se - pokud své zklamání zcela akceptuješ a přiznáš - poslední zbytek tvého sobectví.

Cílem lásky je přece zcela vyjít sám ze sebe a žít pouze pro předmět své lásky.

Pokoj, který je plodem takového vy vlastněného života, již není subjektivní zkušeností. Tvůj pokoj - to je nyní Bůh sám.

KAM SE PODĚLA MODLITBA?

„Duše se nemůže modlit“, píše Jan od Kříže. „Zdá se jí totéž co Jeremjášovi (srov. Pí 3,44), že se Bůh obestřel oblakem, aby k (Němu) modlitba nepronikla... A prosí-li někdy, je to tak bez síly a bez štávy, že se jí zdá, že to Bůh ani neslyší, ani si toho nevšímá... Opravdu, toto není čas rozmluvy s Bohem, ale čas položit do prachu svá ústa, jak říká prorok Jeremjáš (Pí 3,29)“ (II, 8,1).

Že se již nedovedeš modlit, není nic divného. Bůh tvou modlitbu přebírá. Místo aby ses ty modlil k Bohu, modlí se teď Bůh v tobě. Jsi uváděn do trinitární modlitby, která je v tvém nitru ustavičně v chodu a probíhala v něm již hned od začátku, aniž bys o tom věděl. V *Živém plameni lásky* píše Jan o tom, jak Bůh dýchá v duši, což je dýchání Ducha svatého v Bohu, a jak toto dýchání naplňuje duši požehnáním a nádherou (4,16-17). Zdůrazňuji však znovu: pro to nové není

v duši místa, pokud to staré nebylo vymeteno.

Naprostá bezmocnost se neomezuje pouze na oblast modlitby, ale týká se i práce. Jsi roztržitý, zapomnětlivý, nemotorný. „A postihuje ji nejen to, ale mnohokrát taková odcizení a tak hluboké výpadky paměti, že jí projdou dlouhé chvíle, aniž by věděla, co se děje, nebo o čem přemýšlela, nebo co je to, co dělá, nebo co bude dělat, ani zpozorovat nemůže, i kdyby chtěla, nic z toho, v čem se nachází" (H, 8,1).

Pocit cizoty, který se přihlásil již v noci smyslů, se teď objevil v docela jiných rysech. Již nepatříš do světa lidí. Právě tak jako Bůh se stal jiným, i ty sám ses změnil. „Zde se duši zdá, že v utrpení kráčí sama sobě vzdálená, jindy si myslí, jestli to není očarování nebo uchvácení a kráčí v úžase nad věcmi, které vidí a slyší, a připadají velmi vzdálené a podivné, že jsou to tytéž věci, kterými se běžně zabývala. Příčinou toho je, že duše již vzdálená a cizí obecnému zakoušení a poznávání věcí odchází, aby, když se jí staly ničím, byla zformována v božském, které je spíše z onoho života než z tohoto" (H, 9,5).

Není divu, že máš pocit, že tě lidé odmítají či dokonce pronásledují. Tento pocit se *může* zakládat na skutečnosti. Tvoje nemotornost způsobuje, že rozčiluješ své okolí, nemluvě ani o nevoli, kterou vzbuzuješ už jen tím, že nejsi jako ostatní.

„Ó ŠŤASTNÝ UDĚLÍ!"

Avšak přes všechnu tuto temnotu, či lépe řečeno díky této temnotě, volá Jan: „Ó šťastný úděli!" Upadá skoro do extáze při pomyslení, jakou milostí je *smět* touto nocí projít. „Ó jaké štěstí nad štěstí je pro duši, že se může vysvobodit z domu smyslovosti! Stěží se to dá pochopit, jestli to duše, jak vidím, nezakusila; vždyť jasně uvidí, jak bídná byla ta služba, ve které sloužila, a jaké bídě byla podřízena, když jednala a pracovala podle svých schopností a žádostí, a pozná, jak pravou svobodou a bohatstvím je život z ducha, který s sebou přináší nedocenitelná dobra" (II, 14,3).

V bibli se dočítáme, s jakou oblibou Bůh činí velké skutky uprostřed noci. V noci Jákob zápolí s Bohem a obdrží od Boha nové jméno (Gn 32,24-30). Vnocijsou děti Izraele vysvobozeny z moci Egypta a procházejí Rudým mořem (Ex 12,29,42; 14,21-31). Uprostřed noci, „když všude zavládlo hluboké mlčení a noc ve svém běhu byla v půli cesty" (Mdr 18,14), se v Betlémě narodil Ježíš. V noci, před svítáním, vstane Ježíš z mrtvých. Když rolník ráno vstane, vidí, že semeno, které zasel do země, „ve dne i v noci klíčí a roste, on ani neví jak" (Mk 4,27).

Přestože Jan od Kříže líčí noc v celé její hrůze, chce nás pohnout k tomu, abychom po ní toužili. Noc není, jak již bylo řečeno výše, Boží nepřítomnost či Boží mlčení. Janova definice temné noci je veskrze pozitivní. „Temná noc je vlití Boha do duše" píše Jan od Kříže, „očisťuje ji z jejích habituálních,

přirozených a duchovních nevědomostí a nedokonalostí, což kontemplativní lidé nazývají vlitou kontemplací nebo mystickou teologií, kdy Bůh ve skrytosti duši učí a vzdělává k dokonalosti lásky, aniž ona cokoliv dělá nebo chápe jak" (II, 5,1).

Není tomu tak, že nejdříve projdeš nocí a *teprve potom* přijmeš kontemplaci, nýbrž sama noc jest „božským ohněm kontemplace" (II, 10,2). Mystika nezačíná teprve, když jsi prošel temnou nocí, nýbrž noc je mystika sama (II, 17,2). Pochopitelně to tak *nepocituješ, aleje* tomu tak. To neznamená, že temno přichází od Boha. Bůh je světlo, pouze světlo, avšak světlo tak silné, že oslňuje, a proto je ze začátku pocítujeme jako tmou. „To co je v Bohu světlo a nejvyšší jasnost, je pro člověka nejskrytější temnotou" (II, 16,11).

Kdo chce žít ve světle, musí se smířit s tím, že jeho schopnost vidění je na určitou dobu vyřazena. Tuto cenu je nutno zaplatit.

Šťastná je tato noc též proto, že očista duše je tak pronikavá, že oheň v „očisti" nebo v „místě pokání" po smrti již nenajde v duši nic „spalitelného" (srov. II, 10,5). Oheň lásky již v tomto životě spálil všechno, co je s ním v rozporu. To, co se nazývá „smrtí", není tudíž nic jiného než bezprostřední přechod od země k nebi. „Duše, která tudy prochází, buď do onoho místa nevstoupí, nebo se tam zdrží velmi krátce, vždyť více prospěje jedna hodina zde, než mnohé tam" (II, 6,6).

Může se stát, že uprostřed trýznivého temna pocítíš, jak v tvém nitru roste síla. Zde je všechno paradoxní. Cítíš se zdrcen a všechn tvůj bývalý život leží v troskách. Přitom však nemůžeš nepozorovat, že temná noc je plna nepřemohitelné síly. Pocítuješ úplnou vyprahlost citů, a přesto jsi víc než kdykoli jindy pevně rozhodnut žít pro Boha. Směr rakety je přesně vyznačen. „Duše v sobě ihned poznává... odhodlání neučinit nic, co by mohlo být urážkou Boží a nezanedbat něco, co by se zdálo k jeho službě... zde jsou všechny touhy a síly duše usebrány ode všeho ostatního a svou snahu a sílu vydávají pouze pro svého Boha" (U, 16,14). Ano, někdy je síla taková, že „duch zde má takovou moc, že má tělo natolik podřízené a za tak málo je má, jako strom jeden ze svých listů" (II, 19,4).

V pozdějším stadiu, když tvůj souzvuk s Bohem je již silnější, začíná se klima měnit. „Po ohni hlas tichý, jemný" (I Kr 19,12). Poznáš Boha Hospodina, „neboť tím, co promluví, zajisté vyhlásí pokoj" (Z 85,9).

Pocit cizoty, který jsi předtím prožíval pouze z negativní stránky, se nyní začíná zabarvovat kladně. „Duše jasně postřehne, že je ponořena v naprostém vzdálení a v dálkách ode všeho stvořeného; takže se jí zdá, že ji přesadili do nejhlubších a široširých samot, kam nemůže přijít žádné lidské stvoření, jako na nějakou nesmírnou poušť, která v žádném směru nemá konce, tím milostnější, líbeznější a láskyplnější, čím je hlubší, širší a osamocenější, kde se duše vidí tak tajemná, protože vidí, že je pozdvižena nade všechno časné stvoření" (II, 17,6).

JAK DLOUHO TRVÁ NOC DUCHA?

„Má-li být opravdu podstatné“, odpovídá Jan, „i sebesilnější očišťování potrvá několik let“ (II, 7,4). Délka noci ducha závisí jednak na předpokladech člověka (stupeň jeho sobectví, avšak též na jeho větší či menší ochotě projít touto zkouškou ohně), jednak „podle stupně sjednocující lásky, který mu Jeho milosrdenství chce udělit“ (II, 7,3). „Je hluboké toto válčení a zápas, protože pokoj, který chystá, má být velmi hluboký... čím niternější a bezvadnější (má být a zůstat dílo, tím niternější), svědomitější a ve větší ryzosti musí být konána práce a s tím větším úsilím, čím má být budova pevnější“ (II, 9,9).

Hloubka odpovídá výšce. Životopisy světců nás učí, že temná noc velkých světců byla úděsná.

Noc však není vždy stejně tmavá. Poutník v poušti nalézá také oázy. Bůh ví, kolik sneseme, a přizpůsobí tmu schopnostem každého jedince. Není nebezpečí, že bychom zahynuli žízní. „Pro pookřátí jsou do této léčby vložena úlevná mezidobí, v nichž Bůh promíjí a opouští očištný způsob i formu vlomení se temnou kontemplací, vlamuje se osvícením a láskyplně, kdy se duši dostalo znovuzrození ve volnosti a ve svobodě, tak jako by právě vyšla z nějaké podzemní kobky a podobných vězení, a ona zakouší a raduje se s Bohem z mocné (vlídnosti) pokoje a láskyplného přátelství, v lehkosti a hojnosti duchovního sdílení“ (II, 7,4).

Jestliže však příliš horlivě vyhledáváš oázy, hrozí ti nebezpečí, že putování bude delší, než bylo původně zamýšleno. Nutíš-li Boha k oklikám, vystavuješ se pro krátkost

času nebezpečí, že nikdy nedojdeš k cíli. Jan projevuje svůj hluboký zármutek nad tím, že tolik poutníků důsledkem nedostatku rozhodnosti přijde o dary, které jim Bůh připravoval. **„Zde nutno udat důvod, proč tak málo duší dospěje k tomuto vysokému stavu dokonalosti ve spojení s Bohem. Věz, že to není proto že by Bůh chtěl, aby jen malý počet duší byl tak povýšen. Bůh si přece naopak přeje, aby všichni byli dokonalí. Najde však jen málo lidských nádob, které snesou tak vysoké a vznešené dílo. Bůh je zkouší v malém a shledá je tak slabými, že se hbitě vyhnou námaze a nechtějí se podrobit sebemenšímu zármutku či askezi... Proto již nadále nevynakládá námahu na jejich očišťování a pozvednutí ze zemského prachu pomocí trýznivé askeze. Aby totiž duše toto mohly přestát, potřebovaly by k tomu větší vytrvalost a sílu, než jakou prokázaly“** (Živý plamen lásky 2,27).

DUCHOVNÍ VEDENÍ

Zatímco v noci smyslů se ti mohlo dostat pomoci a vedení, teď se cítíš zcela opuštěn.

Jan zdůrazňuje, že napsal *Temnou noc*, aby se duše „povzbudily jistou nadějí na toliké a tak vynikající obdarování od Boha, kterého se duši v této noci dostává" (II, 22,2). Na jiném místě však připouští, že duše cítí zármutek, neboť „nenachází útěchu ani oporu v žádném učení, ani u žádného duchovního učitele; protože i kdyby jí svědčily mnohé cesty o důvodech k útěše, kterou může nabýt vzhledem k dobru, jež vzejde z těchto utrpení, nemůže tomu věřit. Vždyť je natolik uchválena a pohroužena do zakoušení zlého, kdy tak jasně vidí svou bídu, že se jí zdá, že když oni nevidí to, co ona zakouší, a vidí, mluví k ní, aniž by cokoliv chápali, a tak se jí místo útěchy dostává nové bolesti, připadá jí, že není žádného léku na její špatnost, a je tomu opravdu tak" (II, 7,3).

Právě když je pomoci nejvíc zapotřebí, je nejméně dostupná. Tehdy, v absolutní temnotě, je pro mne zcela nemožné uvěřit, že výklad mystiků je správný. Snad se hodí na drahé, ale ne na mne. Drahé lze utěšit, že tma je pouze přechodným jevem, ale na mne to neplatí.

Ostatně možná že ani není účelem, abych tak smýšlel. K podstatě noci přece patří, že *je* tmavá.

Souhrnně lze říci, že Jan od Kříže pokládá duchovní vývoj za cestu k centru duše. Bůh, který v tomto středu sídlí, ba je *sám* oním středem, láká duši, žijící v exilu. Přeje si, aby duše opustila *periferní* a spojila se s ním ve svém jádru.

Aby duši *přechod* ulehčil, zatemňuje Bůh nejdříve její vnější stránku (noc smyslů). Když duše potkává na své periférii pouze tmu, žene ji to, aby hledala radost hlouběji. Duše ji postupně nachází ve svém „duchu" a je nevysslovně šťastná, neboť tato radost je nesrovnatelně větší než ta, již okusila na povrchu své bytosti.

Avšak duše nesmí setrvat ani zde, na úrovni ducha. Bůh si přeje, aby šla dál, a proto zahaluje i tuto úroveň v temno (noc ducha). Radost opět zmizí a duše se musí vydat na další cestu. Protože se domnívala, že na této úrovni ducha našla svou pravou identitu, znamená pro ni ztráta duchovní radosti převratnou krizi identity.

Když se duše s touto krizí smířila a přetrpěla ji, pojme Bůh duši do svého božského života. Vtáhne ji do jejího vlastního středu. Teď je již všechna řeč o „mé" radosti bezúčelná. Od nynějška již neplatí, že duše má radost, nýbrž Radost vlastní duši.

2 TEMNÁ NOC DUŠE DNES

Každý, kdo četl či slyšel něco o mystice, ví, že temná noc duše je důležitou etapou na cestě mystiky. Obzvláště noc ducha - a o té především pojednává tato kniha - je všeobecně pokládána za vysoký stupeň mystiky. Noc ducha je poslední, rozhodující krizí, která nastupuje bezprostředně po tom, kdy do duše definitivně prorazil Boží život. Jakmile se noc ducha blíží ke konci, otvírají se dveře k mystickému spojení.

Je-li tomu tak, můžeme si klást otázku, má-li nějaký význam a je-li moudré zabývat se temnou nocí v knize, která se obrací k „obyčejným“ lidem. Nevznášíme se příliš vysoko nad zemí, nepostupujeme příliš dlouhými kroky, nejsme přehnaně odvážní? A nevystavujeme se nebezpečí, že někteří lidé si začnou namlouvat, že prožívají noc ducha jen proto, že byli postiženi zkouškami?

Chci rychle odpovědět, že před Bohem jsme všichni „obyčejnými“ lidmi. Či snad by bylo správnější říci, že my všichni jsme „neobyčejní“. Je nemyslitelné, že Bůh by provozoval nějakou diskriminační politiku. Bůh nerozděluje lidi na obyčejné a neobyčejné. Pro něj neexistují „řádní“ lidé, každý z nás je před ním „mimořádný“. Každému z nás říká: „Ty patříš mně.“

Církev si byla odjakživa vědoma, a Drahý vatikánský koncil to obzvláště zdůraznil, že svatost není ideálem, vyhrazeným pouze řeholníkům a řeholnicím. *Všichni* křesťané jsou povoláni k svatosti (Konstituce o církvi 11,41,42). Je smutné, že se ve výkladu Písma ponejvíce spokojujeme s tím, že hovoříme o první polovině cesty, zatím co o drahé polovině nemáme co říci. A přesto je drahá polovina nejnapínavější, a kdybychom o ní věděli víc, měli bychom větší chuť rázně vykročit na první úsek cesty.

Právě v dnešní době máme obzvláštní důvod odvážit se hovořit o mystice.

BŮH MÁ PATRNĚ NASPĚCH

Zdá se, že lze zjistit určitou „akceleraci“ ve způsobu, jakým Bůh působí na lidi a jedná s nimi. Možno konstatovat, že lidé, kteří se obrátili k Bohu, jsou někdy takřka ihned zahrnuti mystickými dary milosti. Zřejmě zcela prostě přeskočili první tři sídla vnitřního hradu duše a začali rovnou se čtvrtým. Toto se přirozeně stávalo i dříve, ale v naší době se to zdá být obvyklejší. Můžeme směle hovořit o určitém rozšíření či univerzálnosti mystiky. Uvnitř charizmatické-ho hnutí se nikdo nediví, že tak zvaný začátečník smí přijít do styku s Boží láskou způsobem, o kterém jsme se dříve domnívali, že je vyhrazen mnohem pokročilejším duším. Budiž, není všechno zlato, co se třpytí. Bylo by však nese-

riózní všechno odmítat jen jako cosi přehnaného.

Tvrzení Karla Rahnera (1904-1984), že křesťan zítřka bude buď mystik, nebo vůbec nebude křesťanem, se stalo okřídleným výrokem. Zdá se, že to je pozitivní, jasná stránka masivní sekularizace, jak ji prožíváme v dnešní době. Bůh nás nemiluje méně než dříve. Avšak to, co předtím bylo rozptýleno a rozloženo mezi mnoho lidí, teď je rozděleno mezi těch několik málo, kteří ještě zbývají. Ti, kdo se opravdu chtějí otevřít Bohu, mají teď zlaté časy.

Na různých místech vyrůstají nové křesťanské komunity jako houby po dešti. Nesvědčí také toto o tom, že Bůh má naspěch? V mnoha těchto komunitách žijí společně muži i ženy, ženatí i svobodní, vdané i svobodné. Uvnitř samého společenství padají hradby mezi řeholníky či řeholnicemi a laiky. Jaké věštecké znamení, že v církvi neexistuje elita, nýbrž že my všichni, laici i řeholníci, jsme povoláni ke spojení s Bohem! Tyto komunity jsou příkladem zcela nové a svěží víry ve schopnost Boha činit zázraky se svým lidem.

„Čas je krátký“ (1 Koř 7,29). Vývoj pokračuje neuvěřitelně rychle. Je úžasné, co všechno za svůj krátký život prožijeme. Ve všech oblastech se dějí převratné změny. Vezměme si techniku, novou fyziku, hnutí za životní prostředí, ekumenismus, politiku. Kdo by před pouhými dvaceti roky mohl snít o tom, že by papež - nadto pokládáný za konzervativního - pozval zástupce nekřesťanských náboženství k společné modlitbě za mír?

Je nesmyslné předpokládat, že Bůh se účastní tohoto všeobecného urychlování, ba že Boží Duch je jeho hnací silou? Tak jako Bůh urychluje vývoj historie, tak urychluje též vývoj jednotlivce. Toto „urychlování“ je základní biblická myšlenka. „Jak vám proto musí ležet na srdci, abyste žili svatě a zbožně, a tak očekávali a *urychlovali* příchod Božího dne“ (2 Petr 3,11-12). Zdá se, jako by Bohu v naší době obzvláště záleželo na tom, aby nám pomohl „urychlit“ příchod svého dne. Bůh má zřejmě z nás všech nejvíce naspěch. Proto nechť nás nepřekvapuje, že na nás v současné době padá Boží milost jako déšť.

TEREZČINA „REVOLUCE“

Existuje ještě další důvod, proč se odvažuji hovořit o noci ducha. Směle řečeno: v naší době máme lepší předpoklady stát se mystiky, než jaké měli naši předci. Máme totiž možnost jasnějšího pohledu na to, co je podstatné, chceme-li jít duchovní cestou. Máme také trefnější úsudek, když jde o rozlišení toho, co je podstatné a co je nepodstatné, a díky tomu získáváme čas. Čím přímější je cesta, tím rychleji dosáhneme cíle.

Za to můžeme nepochybně děkovat hlavně svaté Terezii z Lisieux (1873-1897), již v katolické církvi rádi říkáme Terezička, na rozdíl od „velké“, víc než o tři sta let starší Terezie z Avily (1515-1582). Její význam v historii spirituality lze sotva přecenit. Terezička vytvořila nový typ svatosti, či lépe řečeno znovu

objevila pohled evangelia na svatost.

V jednom fejetonu ve Svenska Dagbladet 1973 o ní napsala Gunnel Vallquist: „Postupně se všem ujasnilo, že tato drobná řeholnice bez jakýchkoli teologických spekulací a bez polemizování, pouze tím, že se nenápadně a neochvějně pokusila uvést v praxi to, co se dočetla v evangeliích, skoncovala přesně s tím, proti čemu velmi hlučně bouřil Luther: s požadavkem, že člověk musí vykonat velké činy, aby si zasloužil lásku Boží... Můžeme se klidně odvážit konstatovat, že Terezička připravila půdu pro teologii, kterou charakterizoval Druhý vatikánský koncil: zde totiž zjistila Církev, že v ní probíhá revoluce.

Tereziččinu „revoluci“ bychom mohli shrnout do těchto tří bodů:

1. Svatost nespočívá v dokonalosti, nýbrž v absolutní důvěře v Boha a odevzdání se Bohu. Nejde vůbec o to, abys byl stále dokonalejší, nýbrž o to, aby rostla tvoje důvěra. Nevadí, jestliže ses dosud nezbavil některých svých chyb, hlavně aby sis byl vědom bezmezné Boží lásky a jeho milosrdenství a spoléhal na ně. Důraz se tedy přesouvá od člověka k Bohu: nikoli „já se chci stát svatým“, nýbrž „jak jsi dobrý, ty můj Bože!“ Místo požadavku se svatost stává darem: nikoli „musím si počínat tak či onak“, nýbrž „smím spoléhat na Boha“.

2. Dnes už se nevyžadují zvláštní předpoklady k tomu, aby se člověk stal světcem. Žádná silná vůle, žádný vynikající charakter, žádná zvláštní odvaha. Nejde přece o to, abychom byli velcí, nýbrž malí, nikoli dospělí, nýbrž děti, nikoli bohatí, nýbrž chudí. Že Církev v naší době staví do popředí chudé lidi, souvisí jistě s Tereziččiným objevem. Bůh dával vždy přednost chudým: „Mocné sesadil s trůnu a ponížené povýšil, hladové nasýtil dobrými věcmi a bohaté propustil s prázdnou“ (Lk 1,52-53): Teď již není důležité být úspěšný, nýbrž akceptovat, ba dokonce milovat svou slabost a ubohost, která vyplývá z našeho nezdaru. To, co dříve bylo závadou, stává se nyní prostředkem, to, co dříve překáželo vývoji, je teď nápomocno cestě vpřed, jen toho využít správným způsobem. Stačí akceptovat svou „mizernost“ a s důvěrou ji pozvednout k Bohu, neboť tím je pak vzbuzena Boží „misericordia“ (milosrdenství).

3. Dnes již není zapotřebí mimořádné askeze k tomu, aby se někdo stal svatým. Terezička přichází se zcela novým pohledem na askezi. Nahlíží, že lepším člověkem se nestaneme pomocí kajících cvičení a trýzněním těla. Terezie z Avily naproti tomu píše nadšeně o jednom ze svých zpovědníků - jde pravděpodobně o pátera řádu dominikánů jménem García de Toledo - který byl kdysi churavý, teď však jej Hospodin obdařil tělesnou silou v dostatečné míře, aby byl schopen provádět kající cvičení (Život). Je zcela nemyslitelné, že něco takového by napsala Terezička, neboť ví, že vůbec nezáleží na tom, má-li kdo sílu vykonávat kající cvičení. Terezička jde přímo na to, co je podstatné: místo abychom se vystavovali nebezpečí stát se „velkými“ pomocí tvrdé tělesné askeze, jde především o to zbavit se svévole. A toho můžeme dosáhnout mnohem účinněji využitím tisíce příležitostí, které nám život nabízí: odřici se

svých přání, netrvat na svém právu, ustoupit stranou do stínu, neprotestovat, když nás náš bližní o něco obírá, být nejmenší ze všech.

DVA CHARAKTERISTICKÉ JEVY NAŠÍ DOBY

Jak se projevuje temná noc duše v naší době? Má duch současné doby vliv na konkrétní formu temné noci? Existuje vůbec nějaký důvod hovořit o „temné noci duše v naší době“?

Co ostatně míníme „naší dobou“?

Mým úmyslem pochopitelně není konstruovat vyčerpávající analýzy. Chci jen poukázat na dva rysy, které se mi zdají pro naši dobu typické.

1. Komplexní pohled na člověka. Člověk roste a tím se zoceluje. Bouřlivý vývoj psychologie a její objev fundamentálního významu podvědomí spolu s pokroky psychosomatické medicíny s sebou přinesl hlubší porozumění pro souhru těla s duší. Víme nyní, že mnoho nemocí pramení z psychických procesů. V nejnovější době si začínáme dokonce uvědomovat, že tělo a duše jsou závislé i na duchovním životě člověka či na chybějícím duchovním životě. Harmonie či disharmonie ve vztahu k Bohu - nevěřící hovoří o kosmických silách - ovlivňuje zdraví. Slova Širachovcova: „Kdo hřeší před tím, kdo je jeho tvůrcem, ať padne do rukou lékaře“ (38,15), již nejsou kamenem úrazu. Můžeme se dokonce domýšlet, že bible má pravdu, když tvrdí, že nemoc je trestem za dědičný hřích. Kdyby stvoření a člověk žili v harmonii se Stvořitelem, nebylo by na světě tolik nemocí. „Healing“ (léčení), který spojuje přírodní léčitelství s modlitbou, je stále obvyklejší. Viktor Frankl léčí lidi svou logoterapií, při čemž nesmíme zapomínat, že Logos je Kristus, konečný smysl všeho.

Studujme svatou Hildegardu z Bingen (1098-1179), která svým komplexním pohledem na člověka daleko předstihla svou dobu. Komplexní pohled poukazuje na důležitost harmonie mezi různými prvky v člověku a mezi člověkem a vesmírem. Její terapie - Hildegarda je považována za první německou přírodní léčitelku - obsahuje víc než dva tisíce receptů, mezi nimiž lékař může volit, vždy však se zřetelem na osobitost a vlastnosti pacientovy. Často určuje, jakou modlitbu se pacient má modlit při požívání určitého léku. Zdůrazňuje, že své recepty získala pomocí zjevení.

Nyní se již nepovažuje za pohoršlivé věnovat v knize o spiritualitě kapitulu lidskému tělu, a je stále obvyklejší v literatuře o tělesném zdraví hovořit též o důležitosti jasných, harmonických myšlenek. Lidské tělo získalo místo v duchovním světě, a duchu je věnováno stále víc prostoru ve světě medicíny.

2. Planetární uvědomění. Dění v jednotlivých lidech se zobrazuje též v lidstvu jako celku. My všichni, kdo žijeme na planetě Zemi, se stáváme čím dál víc jednou velkou rodinou. Lidstvo se růstem sbližuje. Pomocí rozhlasu a televize jsme ihned informováni o dění na opačné straně zeměkoule. Zemětřesení v jedné

zemi dá podnět k pomocným akcím celého světa. Země, dříve nepřátelské, spolupracují v oblasti medicíny a technologie. Chápeme lépe než předtím, že se musíme navzájem podporovat. Rozrůstá se vědomí o našem společném osudu, o solidaritě na světové úrovni.

To však neznamená, že to všechno je z čisté lásky! Existuje též proud opačným směrem. Pomysleme jen na nedostatečný respekt vůči nenarozenému životu i v tak zvaných křesťanských zemích, na mučení a veřejné násilí. Avšak tyto odchylky nejsou s to vymazat globální pohled, že jsme na cestě k větší jednotě.

Mají nám tyto charakteristické znaky co říci o temné noci v dnešní době, mají nějaký vliv na *naši* noc?

Myslím, že ano. V kapitolách tři až pět chci navázat na tyto rysy, které jsou tak příznačné pro náš způsob života i myšlení.

Ještě dříve se však chci pokusit převést líčení temné noci u Jana od Kříže do řeči naší doby a tak ukázat, že „noc“ je stále aktuální.

OD ILUZE KE SKUTEČNOSTI

Temnou noc můžeme nazvat přechodem od iluze ke skutečnosti, od lži k pravdě.

V čem spočívá lež či iluze? Lži jest, že jsi malá nepatrná bytůstka s vytyčeným začátkem a koncem, stvoření, které musí bojovat o svou existenci, které se musí o sebe postarat, bránit se proti hrozcím vetřelcům, uspořádat si a plánovat svou budoucnost. Nicotná bytůstka, jejímž hlavním úkolem je „struggle for life“ (boj o život).

Nežijeme snad v ustavičném strachu, aby na nás někdo nešlapal, v obavách, že pro nás nezůstane dost místa? Máme pocit, že musíme být ustavičně na stráži, stále v plné pohotovosti. Jsme tak křehcí, že docela malý náraz je s to nás povalit, nepatrný útok ze strany protivníka může znamenat náš zánik.

Toto všechno je lež, iluze. Pravým opakem je pravda, skutečnost. Nejsi tím, čím se sám sobě zdáš. Jsi stvořen k obrazu Božímu, především k obrazu jeho Syna. Jsi od Boha a k Bohu, nikoli pouze *jako* on, nýbrž v něm. Tvůj život je božský. Jsi s Bohem „spřízněn“ mnohem více, než sám tušíš.

Mistr Eckhart vysvětluje, jak „forma“ člověka, to jest onen bytostný princip, který jej jakožto člověka ustavuje, je idejí, kterou Bůh o člověku má, idejí, která v Bohu existovala od věčnosti a která je s Bohem identická. A přesto je mezi člověkem a Bohem rozdíl. Člověk není celým Bohem, jeho účastenství na Boží jsočnosti zůstane vždycky omezené. Větev není celým vinným keřem, přesto však proudí tentýž život kmenem i větvořím.

Tato božská idea zůstane vždy přítomna v hloubi tvé bytosti. Je tajnou silou, která tě přiměje toužit po návratu k Bohu, tvé vlastní přirozenosti. Důsledkem egoismu a množství iluzí pozemské existence - namlouváme si, že svými smysly

obsáhneme celou skutečnost, přestože vnímáme vlastně jen velmi malý fragment² - ses odtrhl od svého pravého já a začal jsi žít zdánlivým životem. Avšak tato božská „forma“, která je zakořeněna v „základu tvé duše“ či v „jiskře tvé duše“, ti nepopřává pokoje. Táhne tě to zpět k tvému původu. Tato primární touha činí, že budeš zklamán pokaždé, když hledáš něco jiného než Boha. Pokud se při svém hledání pohybuješ vně Boha, nedojdeš nikdy pokoje, neboť ve skutečnosti toužíš po Bohu.

Duchovní cesta je tedy velmi prostá. Jde o to, abychom ze sebe eliminovali všechno, co není Bůh. Musíš se dokonce oprostít od svého (a od Boha odloučeného) „já“. To, co nazýváme „já“, zpravidla není naše pravé já, nýbrž zdánlivé já, které je v podstatě iluzí. Namlouváme si, že jsme odloučení od Boha, že jdeme vlastní cestou. Žijeme, jako bychom byli samostatnými bytostmi. Avšak ve skutečnosti jsme stejně spojeni s Bohem. Tato totální neshoda mezi tím, čím se domníváme být, a tím, čím doopravdy jsme, způsobuje rozštěpení nitra, jakousi duchovní „schizofrenii“.

V témž duchu jako Eckhart a Jan od Kříže říká s v. Kateřina z Janova (1447-1510): „Vlastní střed každého člověka je Bůh... Moje já je Bůh a já neznám nic jiného než svého Boha... Bůh jest mým bytím, mým já, mou silou, mým blahem, mou radostí.“ Anděle z Foligna (1429-1309) praví Ježíš: „Stojím tvé duši blíže než ty sama.“

Čtete-li, že musíme zemřít, abychom mohli žít (srov. Mt 16,25), nejde o naše pravé já, které musí zemřít, nýbrž o naše falešné já, které si jen namlouváme. Nic neztratíš tím, že se zbavíš iluze! Naše falešné já vlastně vůbec zemřít nemůže, protože nikdy nebylo skutečné. Lze je však prohlédnout. A jakmile je prohlédneme, vypaří se.

Čím pevněji jsme zakotveni v iluzi, tím těžší a bolestnější je se jí vzdát. Tento proces uvolnění, přechod od iluze ke skutečnosti - to je temná noc. Prožíváme ji jako smrtelný zápas, protože ztrácíme to, co jsme doposud pokládali za své já. Avšak to, co *zmír*á, je přízrak, a přízrak nemůže zemřít skutečnou smrtí, protože nikdy vlastně nežil.

Všichni, kdo překročili práh a žijí v mystickém spojení s Bohem, přiznávají, že spojení jim nepřináší nic nového. Chápu, že ono spojení tu existovalo celou dobu. Reagují jako Jákob, když procitl ze spánku: „Jistě je na tomto místě Hospodin, a já jsem to nevěděl!“ (Gn 28,16).

OD SEBEOBRANY KE KAPITULACI

Totéž lze vyjádřit také jinými slovy. Fundamentální iluze vede k sebeobhajobě.

² Moderní fyzika hovoří o více než dvaceti dimenzích ve skutečnosti, zatím co naše smysly nám dávají přístup pouze ke třem či čtyřem rozměrům.

Temná noc je tudíž krizí, v které člověk vzdá veškerou sebeobhajobu a kapituluje před Bohem.

Každý z nás žije v opevněném městě. Stavíme kolem svého města zeď a činíme z něho v nejlepším případě pevnost, či v nejhorším případě pevnost nedobytnou. Investujeme do své sebeobraně množství energie. Psychologie tuto sebeobranu analyzovala a dovede vypočítat řadu obranných mechanismů.

Nikdy v historii se tolik nehovořilo o odzbrojení jako v naší době. To je nesmírně potěšující. Zároveň si lze klást otázku, zdali obrana v lidském nitru byla kdy tak mohutná jako nyní. S odzbrojením v *nitru* člověka to vypadá nevalně. Jestliže však odzbrojení mezi národy a státy nestaví na vnitřním odzbrojení jednotlivce, nemůže nikdy vést k trvalým a spolehlivým výsledkům.

Pokud jde o naši sebeobranu, měli bychom si položit několik prostých, jednoznačných otázek. Na příklad tyto: *co* vlastně bráníme, *proč* se bráníme a *proti komu*?

Co tedy bráníš? Zřejmě něco, co je slabé, křehké, chabé. Něco, co ustavičně potřebuje ochranu, protože to kdekdo může zašlápnout. To, co bráníš, je tvoje zdánlivé já, lež, iluze. Tvoje pravé já, božský, věčný život v tvém nitru, nepotřebuje obranu. Ten nemůže nikdy být usmrcen, neboť to *jest* Život sám. Je-li tvoje pravé já božské, je každá forma obrany zhola zbytečná. Boha nemusíš bránit, Bůh si výtečně poradí sám!

Udržovat při životě přelud a živit ho je ztráta času a energie. Cožpak není ubohé věnovat celý život udržování něčeho, co není a nikdy nemůže být skutečné, co je pouhou konstrukcí našich myšlenek? Co obhajuješ, je zrcadlo, za které se pokládáš, zrcadlo, které reflektuje to, co jiní, nespolehliví lidé (ti, jež Nový zákon nazývá „světem“) si o tobě myslí. Ale to, co *jsi*, není *toto* zrcadlo, nýbrž zrcadlo zcela jiné, totiž to, které zobrazuje Boha. Jsi stvořen v Synovi, a v něm zobrazuješ Otce. Toto zrcadlo nepotřebuje obranu, neboť se nikdy nemůže rozbít.

Tím, že obhajuješ své zdánlivé já, své „ego“, degraduješ sám sebe v cosi ubohého. Sám odstupuješ a na trůn dosazuješ vetřelce. Zapomínáš, že jsi dítětem světla, a činíš ze sebe dítě tmy.

Proč se bráníš? Protože máš *strach*. Nemůžeš jinak než mít strach, když ses odtrhl od své přirozenosti a jsi vydán na pospas úsudkům jiných! Jakmile ses ztotožnil se svým nepatrným, klamným já, byl tvůj život nevyhnutelně poznamenán strachem. Jsi vystaven všem myslitelným i nemyslitelným útokům. Žiješ-li naopak v centru svého nitra, to *jest* v Bohu, všechn strach zmizí. „Nikdo mi (můj život) nemůže vzít, ale já ho dávám sám od sebe“ (Jan 10,18).

Proti komu nebo *čemu* se bráníš? Když na to přijde, tak proti pravdě, proti Bohu. Cílem veškeré tvé obrany je udržovat při životě tvé malé jakoby já, což zároveň znamená jasné popření tvé pravé přirozenosti. Tím, že bráníš přízrak, zatlačuješ

své opravdové já do pozadí. Toto potlačování je nekonečně závažnější než to, o kterém hovoří Freud. Pokud jsou naše obranné mechanismy v činnosti, držíme se na úrovni povrchního člověka. Naše pravé já nemá šanci.

A protože naše pravé já má „účast na božské přirozenosti" (2 Petr 1,4), je naše obrana nakonec namířena proti Bohu.

Smyslem celého tvého duchovního vývoje je tuto obranu zlomit. Čím dál jsi v tomto procesu došel, tím více si ujasňuješ, že „nepřítel", proti němuž se bráníš, je sám Bůh, ten Bůh, který naprosto není vzdálený, nýbrž tvoří nejvnitřnější jádro tvé bytosti. Je čím dál jasnější, že nejlépe je před Bohem kapitulovat, nechat Boha tvořit, jak *sám chce*. Bůh z tebe tvoří své dítě, vdechuje do tebe svého vlastního Ducha. Proti tomuto procesu není zapotřebí obrany! Avšak přechod od sebeobrany ke kapitulaci s sebou přináší mnohé krize. Tou poslední a rozhodující krizí je temná noc.

Proč je tato krize tak nesmírná, proč je tak těžké vzdát se vši sebeobrany a kapitulovat před Bohem? Snad proto, že v tom období ztrácíš právo na sebeurčení. Stáváš se plně závislým, neschopným něco podniknout *sám* za sebe. Vůbec nedokážeš něco řídit či programovat. A protože je pro nás životně důležité moci autonomně utvářet vlastní život, pocítujeme jako smrt, když samospráva skončí. Ze tří řeholních slibů (poslušnost, chudoba a čistota) je nejtěžší poslušnost, protože nám odebírá to, co nejvíc spojujeme s vlastní osobností a vůbec s lidskou důstojností: možnost rozhodovat o vlastním životě.

První hřích spočíval v revoltě. Před hříchem zněla otázka: Co chceš *ty*, Bože? Hřích přeměnil otázku v sebevědomé: *Já* chci. Člověk odmítl kroužit kolem Boha a začal cirkulovat kolem sebe sama. Láska se změnila v narcismus. (Jedna řecká báje vypráví o krásném mladíkovi, který opovrhl láskou k horské nymfě a za trest mu bylo určeno zamilovat se do vlastního obrazu ve vodní tůni. Trýznil se a na konec se převtělil do květiny - narcisu.) Narcismus je chorobné zaujetí sám sebou, zamilovanost do vlastního já. Bůh utvořil člověka „podivuhodně" (Ž 139,14), ba „Jen maličko ho omezil, že není roven Bohu" (Ž 8,6). Tím však vzniklo nebezpečí, že člověk se zamiluje sám do sebe. Místo aby všude objevoval Boha, vidí teď člověk často jen svůj obraz. Když jednoho temného večera rozsvítíš ve svém pokoji světlo a podíváš se oknem ven, můžeš vidět buď skutečnost venku, nebo svůj vlastní obraz. Zvol si sám.

V temné noci činí Bůh, co může, aby člověka přiměl opustit svůj obraz v zrcadle. Bůh ví, že člověk se trýzní málem k smrti, jak stojí skloněn nad tůní a upadá do extáze nad sebou samým. Avšak člověk je tak zvyklý žít tímto odumírajícím životem, že si nedokáže představit něco jiného. Je mu, jako by měl zemřít, když ví, že nemůže obdivovat sám sebe.

Definitivní kapitulace není pouze tvým dílem. Nastává teprve, když ti Bůh uštědřil poslední ránu z milosti. Můžeš však vývoj urychlit, když podle svých nejlepších schopností začneš žít podle toho, co víš o svém budoucím životě po

své kapitulaci.

PŘESTAŇ PLÁNOVAT!

Typickým znakem lidí, kteří kapitulovali před Bohem, je, že *méně plánují*. Místo aby plánovali, naslouchají a čekají. Žijí podle plánů, které přijímají za vlastní[^]naslouchajíce Moudrosti, jež nepramení z nich samých. Čekají, až se dovědí, co nutno činit, a podle toho pak jednají.

Není pošetilé ustavičně plánovat, když nevíme, ani co je pravým cílem, ani jaké cesty vedou k cíli? Plánujeme za účelem řešení problémů, při čemž podstatu svých problémů zpravidla vůbec neznáme.

Plánování je často formou obrany. Chceme mít kontrolu nad svou budoucností, plnou nebezpečí a hrozeb. Pokoušíme se programovat budoucnost, abychom si zajistili, že nás nezahubí. Chceme si zabezpečit dostatek zásob, abychom netrpěli nouzi. A myslíme si, že jsme se naučili z minulosti dostatečně mnoho, abychom dovedli moudře řídit svou budoucnost. Naše dřívější zkušenosti jsou rozhodující při plánování budoucnosti. A tak si bezpečně zablokujeme celý vývoj. Něco opravdu nového nikdy nemůže vzejít, protože naše rozhodnutí jsou vždycky diktována našimi starými zkušenostmi.

Bráníme se skutečnosti. Bráníme se radosti, míru a svobodě. Chceme uchopit stvořitelskou moc do vlastních rukou, místo abychom ji ochotně svěřili rukám Božím. Měli bychom se naučit přijímat Boží plány. Ty jsou vždy dobré, láskyplné.

Máme-li plánovat, je nám to sděleno včas. Avšak plány, které zvíme bdělým nasloucháním, se často liší od plánů, které jsme si vymysleli sami.

Chceme-li se za každou cenu chránit, musíme si uvědomit, že jedinou pravou obranou je naprostá důvěra v Boha přítomného okamžiku. Ta nám dává účinný štít proti všemu nebezpečí a Bohu svobodu řídit a vytvářet budoucnost.

Všechn náš odpor brání Bohu se nám vydat. Bezmocnost je jediným nutným prostředkem, aby pravda mohla vyvstat v pravém světle. Jakmile se přestaneme bránit světlu, začne světlo proudit do nás a my se staneme „světlem v Pánu“ (Ef 5,8).

ČLOVĚK JE JAKO CÍRKEV

Člověka lze srovnat s církví. Zadáme-li se na církev, porozumíme lépe člověku. Také církev má svou vnitřní a vnější stránku. Často se dáme oslepit vnější stránkou: institucí, organizací, konflikty. A to nás deprimuje! Avšak vnitřní stránkou církve je Kristus, a pohled na Krista nás rozradostní. Církev bez Krista není ničím. Dogmatická konstituce o církvi Druhého vatikánského koncilu *začíná* těmito slovy: „Lumen gentium cum sit Christus“ (Protože Kristus

je světlo národů). Kdykoli církev chce definovat samu sebe, musí poukázat na Krista, neboť Kristus je jejím středem. Úkolem církve není hlásat sebe samu, nýbrž hlásat Krista. Někteří církevní otcové přirovnávali církev k měsíci. Měsíc nesvítí vlastním světlem, pouze odráží světlo slunce. Je-li církev měsícem, pak je Kristus sluncem.

Stejně tak jako je Kristus vnitřní stránkou církve, je Kristus i vnitřní stránkou člověka. Toto lze říci o *každém* člověku. Všechno povstalo přece skrze něho, skrze Slovo (Jan 1,3). Toto však platí obzvláště pro nás křesťany, kteří jsme si prostřednictvím křtu uvědomili tuto vnitřní stránku a obdrželi schopnost na jejím základě žít.

Stává se, že uvázneme ve vnější podobě církve: v jejích slabostech či naopak v jejích úspěších, a stejně tak se většinou zaměřujeme na vnější stránku nás samých či jiných: na tělesný vzhled, charakter, vlastnosti.

Církev se však nemůže a nesmí dělit, rozštěpit. Její vnitřní i vnější stránka spolu souvisí. Církev je celek, jehož božská i lidská část jsou nerozlučně spojeny a navzájem se prolínají. Kdo opravdu miluje církev, miluje ji zcela. Je si vědom, že církev je církví *Kristovou*, protože Kristus ji vykoupil svou krví, neboť si ji chtěl „připravit slavnou, bez poskvrny, vrásky nebo něčeho takového, aby byla svatá a bez vady“ (Ef 5,27). Je svědkem, jak je církev na nejlepší cestě stát se církví veskrze svatou.

Kdo chce oddělovat vnější stránku církve od její stránky vnitřní, dělá z církve buď politickou, či sociologickou skutečnost, nebo abstraktní ideu.

Toto všechno lze vztahovat i na člověka. Člověk pozůstává ze světla a ze tmy. Světlo je však nejdůležitější složkou člověka, a ta jednou tmu přemůže.

Člověka je nutno milovat jako celek, v jeho svatosti i v jeho hříchu. Hřích sám ovšem není hoden lásky. Co lze na hříchu milovat, je pouze jeho tajuplná schopnost proměnit se v chvalozpěv na soucitnou lásku Boží.

3. TEMNÁ NOC V DENNÍM ŽIVOTĚ

Nezdá se nám popis noci, jak jej čteme u Jana od Kříže, trochu odcizený skutečnosti v které žijeme, poněkud nadnesený, „nadpřirozený“?

Jan píše v první řadě pro své spolubratry a sestry řádu karmelitánů (Výstup na horu Karmel, Prolog 9), tedy pro lidi, kteří věnují velkou část dne modlitbě. Je zcela přirozené, že temná noc především „postihuje“ jejich *modlitbu*, a proto noc pociťují nejkonkrétněji a nejbolestněji právě v oblasti modlitby. Pro ty, jejichž hlavním úkolem je modlit se, je noc především nocí *modlitby*: „už se nedovedu modlit“. To však neznamená, že noc je především určena lidem, kteří mají nadbytek času na modlitbu. Nikoli, noc je součástí vývoje, je to úsek cesty. Pro všechny křesťany platí, že nikdo nemůže získat nový život, pokud starý život neztratí (srov. Mk 8,35).

KOMPLEXNÍ POHLED

Komplexní pohled, o kterém byla zmínka v předešlé kapitole, nám může pomoci vidět temnou noc duše začleněnou do běžného života. Temná noc není operace, prováděná na nějaké specializované klinice. Bůh ti kráčí vstříc, kdekoli zrovna pobýváš, uprostřed všedního dne.

Pro většinu z nás je noc také podmíněna vnějšími okolnostmi. Součástí noci mohou být i strasti, jimiž život oplývá. Pak je pro nás obtížnější rozpoznat, zda jde o temnou noc duše, avšak prospěšnost noci není podmíněna naším poznáním.

Bůh nás dovede zpracovávat a mnoha způsoby přimět k odložení našeho starého života. Umí nás podrobovat, a také nás podrobuje, různým zkouškám, aby nás očistil. „Mějte z toho jen radost, moji bratři, když na vás přicházejí rozličné zkoušky. Vždyť víte, že osvědčí-li se v nich vaše víra, povede to k vytrvalosti. A vytrvalost ať je dovršena skutkem, abyste byli dokonalí a neporušení, prosti všech nedostatků“ (Jak 1,2-4).

Všechny zkoušky mají vést k tomu, aby nás zocelily. Může jít o nezdary, ponížení, rozvod, zármutek nad odchodem milovaného člena rodiny, stárnutí, tělesnou či duševní chorobu. Ano, i duševní choroba může být temnou nocí, která člověka očišťuje a přeměňuje. Ve čtvrté kapitole budu hovořit obšírněji o této psychické složce.

Nic nestojí vně Boha. Žádné utrpení nemusí být nadarmo. Bůh používá všech prostředků, záleží jen na tom, aby se člověk nestavěl na odpor.

Temná noc duše se nevznáší někde vysoko nad zemí. Je *inkarnovaná*. Většinou

má spojitost s konkrétními okolnostmi a událostmi. Zmizí-li Bůh v životě člověka, je to často proto, že bolestné vnější dění zatemnilo jeho přítomnost. Příklad toho vidíme na osobním životě Jana od Kříže. Svou temnou noc prožívá v klášterním vězení v Toledu, zavřen a tupen svými bývalými spolubratry. Podobně jsme toho svědky u Františka z Assisi (l 181-1226): Cítí se opomenut a opuštěn Bohem, když poznává, jak jeho následovníci zrazují ideál chudoby a prostoty. A cožpak sám Ježíš neprožíval svou „temnou noc“ a necítil se opuštěn svým Otcem právě ve chvíli, kdy tělesně strašlivě trpěl a cítil se zrazen svými nejbližšími?

ZPĚTNÉ POUŽITÍ

V současné době se učíme zpětně používat odpadků. Bůh byl v tomto umění mistrem již od počátku stvoření. Jeho ekonomie spasení se zakládá na zpětném používání. Bůh používá negativních, temných stránek člověka k tomu, aby jej přivedl k sobě. Zrovna dnes, při psaní těchto řádků dostávám dopis od jednoho moudrého čtenáře, který podotýká: „Mé *suché* srdce by věru mohlo být palivem pro oheň Svatého Ducha. Při své suchosti by mohlo stačit na opravdovou hranici.“ Jistě! Dokonce i naše chyby a naše neschopnost se jich zbavit by se mohly stát prvkem naší temné noci. Odpadky se v rukou Božích stávají drahocenným materiálem.

Neexistuje utrpení, které by se nemohlo stát očištnou nocí. Mnohé naše utrpení je důsledkem našeho nerozumu. Vrháme se střemhlav do manželství, a zbytek života se nám stává očištnou či vůbec peklem. Těžko dokážeme nahlédnout, že takovéto utrpení má spojitost s Bohem. Ale jakmile uznáme svůj omyl a vložíme jej do rukou Božích, převezme Bůh sám odpovědnost za důsledky. To, co ze začátku vypadalo jako absurdní, nesmyslné, zcela zbytečné utrpení, promění Bůh v kříž, který spasí nejen toho, kdo jej nese, nýbrž také mnoho jiných.

Předpokladem této proměny je ovšem, abychom utrpení přijali. Neakceptované utrpení nás drtí. Jakmile však otevřeme své nitro a utrpení přijmeme, stane se částí naší temné noci. A my víme, že temná noc není trestem, nýbrž milostí. „Ó šťastná noci!“ Všechno, co církev s takovým zanícením opěvuje v předvečer Božího hodů velikonočního o poslední noci, která předcházela Kristovu zmrtvýchvstání, lze převést na temnou noc duše. Ta je přechodem od smrti k životu.

HŘÍCH SE MŮŽE STÁT MILOSTÍ

Že se Adamův hřích stal hříchem „šťastným“, je myšlenka, s kterou nás seznamuje liturgie velikonoční vigilie. „Vpravdě nezbytný byl hřích Adamův, který Kristus zahladil svou smrtí. Ó šťastná vina, pro kterou přišel Vykupitel tak vznešený a veliký!“

Že však naše vlastní hříchy, malé či velké, mohou hrát takovou úlohu, tomu mnozí z nás těžko uvěří. Rmoutíme se nad svou nevěrou, nad časem, který jsme promarnili, nad láskou, kterou jsme opomenuli šířit. Obzvláště po obrácení na víru se tento smutek může stát srdcervoucí bolestí. Ztroskotané manželství, přerušovaný svazek přátelství, lidé, které jsme zranili - všechno toto nikoli důsledkem náhody, nýbrž „mou velkou vinou“.

„Postupně“, píše Jan od Kříže, „odhaluje Bůh radu a úmysly své Moudrosti; ukazuje, s jakou obdivuhodnou moudrostí dovede vyzískat dobro ze zla a obrátit dokonce příčinu našich neštěstí v něco většího a dobrého“ (Duchovní píseň 29,4).

Rozhodující není, co se v našem životě *stalo*, nýbrž jak *jsme naložili s tím, co se stalo*, či ještě lépe, *co jsme přenechali k proměnění Bohu, aby s tím učinil*. Stejně jako Adamův hřích uvedl v chod vývoj, jenž směřoval k tomu, že Bůh k nám sestoupil v lidské podobě a prokázal nám svou lásku „až do krajnosti“ (Jan 13,1), tak se může naše vina stát dynamickým faktorem, uvolňujícím nové zdroje. Kde jsme nejvíce zraněni, tam jsme nejotevřenější. „Kde se rozmnožil hřích, tam se v míře ještě daleko štedřejší ukázala milost“ (Řím 5,20). Bůh používá náš odpor jako prostředek, náš hřích k tomu, aby nám požehnal, naši nečistotu k tomu, aby nás omyl.

Avšak pouze hřích přiznaný lze přeměnit v požehnání. Nechceme-li se přiznat k tomu, že jsme hříšníky, nemáme ani potřebu milosrdenství. Všechno odpuštění je tu zbytečné. V tom případě se hřích nikdy nemůže stát otevřenými dveřmi k lásce Boží, jak bylo původně úmyslem.

Snad právě toto je to nejchoulostivější a osudové potlačování, jakého se dopouštíme v dnešní době: že totiž umenšujeme vysoký cíl evangelia na úroveň, která odpovídá životu, jímž skutečně žijeme, a tím se vyhneme úloze „hříšníků“. Raději než dát se evangeliem inspirovat, přistříhujeme si je podle vlastní míry. Tato nová forma farizejství nás uzavírá do sebe ještě víc než forma stará. Všechny východy j sou teď uzavřeny. Proč bychom se měli modlit k Bohu a dovolávat se milosrdenství, když jsme bez chyby?

Cítíme se mnohem blaženějšími, když žijeme ve sféře ustavičného odpuštění, než jsme-li vězni vlastní samolibosti. Kdo přizná, že udělal chybu, může potkat Boha novým způsobem. Činí ustavičně nové objevy v říši lásky.

Rány, které pocházejí z hříchu, se mohou proměnit v rány lásky, píše Jan od Kříže (Živý plamen lásky 2,7). Hřích nemusí být na překážku společenství s Bohem, kromě okamžiku, kdy byl spáchán. Avšak bezprostředně potom, když hřích Bohu „ukážeš“, může hřích tvoje spojení s Bohem ještě prohloubit. Když řekneš: „Pane, smiluj se nade mnou“, je tvůj omyl něco jako prapůvodní polibek mezi Bohem a tebou.

„Lišky nám schyťte, lištičky malé, plenící vinice,“ praví nevěsta v Písni písní

(2,15). Jan od Kříže básní v témž duchu:

„Zažeňte lišky, neboť teď kvete nám vinice" (Duchovní píseň 26).

Lišky, to jsou různá pokušení, vše, co zneklidňuje duši a brání jí v nerušeném společenství se svým Milovaným. Lze pochopit, že duše se jich chce zbavit. Ale což jestli lišky jsou pomocníky Božími? Švédský mystik, obuvník Hjalmar Ekström (1885-1962) se osměluje vidět tento jev takto: „Jediný, kdo by je mohl pochyťat, je Bůh. Avšak podivuhodné na tom je, že místo aby je lapil, nechá jim člověka na pospas. Skutečnost je taková, že Bůh při práci s člověkem dává i liškám úlohu na díle obnažení. Lišky člověku škodí tak dlouho, až jej přivedou na pokraj smrti.... Do té doby stačí, jen aby se mu zjevily, a člověku nezbyvá nic jiného než klesnout pod jejich běhy a nechat je vykonat své dílo... Pouze tak může Hospodin provést člověka *vsím*, až ke konečnému cíli."

Nejsemělejší text o „pozitivní" úloze hříchu v lidském životě nacházíme u sv. Pavla: „Bůh totiž dopustil, že všichni upadli do neposlušnosti, aby všem prokázal milosrdenství" (Řím 11,32). Bez hříchu bychom nikdy nepochopili hloubku Boží lásky.

ROZHODNI SÁM

Stane se, že trýzněný člověk se mě zeptá: „Je *tohle* temná noc?" Odpověď zní: To musíš poznat sám. Jsi-li zatrpklý a revoltuješ, je to utrpení, které je z velké části zbytečné a ničí ti život. Přijmeš-li je však a ochotně připustíš běh tomu, co se musí stát, může to být součástí tvé temné noci. V tomto konání potkávaš *Boha*. Poznáváš ho v jiné podobě, zjistíš, že je jiný, než sis myslil, že jeho láska nemá nic společného se sentimentalitou, že Bůh má zcela jinou váhu, než jsi tušil. Tatáž věc může být požehnáním i prokletím, podle toho, jak ji přijímáš.

Svým učením o temné noci nám Jan od Kříže nabízí klíč k záhadě utrpení. Co pro nás dříve bylo chaosem, dostává nyní strukturu, co bývalo zbytečné, se stává důležitým, a co bylo bezpředmětné, se změnilo v něco plodného. U Jana stojí slovo „noche" (noc) často v blízkosti slova „purificación" a „purgación". Temná noc je nocí očištnou. Místo abychom řekli, když život se nám zdá těžký: „Bůh mě opustil," máme konstatovat: „Bůh mě očišťuje." Všechno, co se nám zdálo být v našem životě marné, dostalo teď své pravé místo, když se na běh událostí díváme z perspektivy temné noci.

Znamená to tedy, že jakmile akceptuješ utrpení, můžeš tvrdit, že procházíš temnou nocí ducha? Nikoli. Temná noc ducha náleží do sféry mystiky. Nestačí tedy bez řeptání přijmout trochu bolení hlavy, a hned si o sobě myslet, že jsi mystik! Terezie z Avily zahrnuje noc ducha do šesté, to je předposlední komnaty. Šestá komnata následuje po komnatě *páté*, jež se vyznačuje pravidlem, že vůle člověka je spojena s vůlí Boží. Člověk si nepřeje nic jiného než to, co chce i Bůh. Zde se setkáváme s efektivní rozhodností. „To neznamená, že již

nejsme slabí, nýbrž že držíme v ruce kompas, vůle je tudíž namířena směrem k Bohu bez sebemenších náznaků pochybností. Existuje zde teď reflex, který nám velí *okamžitě* se zvednout, jakmile jsme padli" (Hrad v nitru).

Ti, kdo tak daleko nedospěli - a to se týká většiny z nás - necht' nehovoří lehkovážně o temné noci duše, a rozhodně ne o noci ducha.

Avšak to, co není temnou nocí ducha *nyní*, se jí může *stát*. Může to být první náběh, první krok na cestě. Pokaždé, když řekneš Bohu „ano“, každé, když se mu v těžkých okamžicích života odevzdáš, dáváš mu větší svobodu, aby provedl své dílo očisty a aby v něm pokračoval. Pakliže věrně a tvrdošijně říkáš své ano, nevyhnutelně nastane den, kdy se octneš v kompaktní tmě. Snad si nebudeš tehdy ani přesně vědom, kdy nastala noc smyslů a tma ducha. Až však "nakonec vyjdeš z temného tunelu a ohlédneš se zpět na cestu, kterou jsi urazil, pochopíš, že každé akceptované a souhlasně přijaté utrpení, ať už nastalo kdekoli a kdykoli, bylo součástí očistné práce Boží a že *všechno*, co na tebe během samého procesu doléhalo jako tma, ve skutečnosti bylo součástí temné noci.

Mezi nocí smyslů a nocí ducha existuje bezesporu zásadní rozdíl. Jde o dvoje různé dění. Ve skutečnosti jsou však tyto dvě noci často více navzájem propleteny, než jak vyplývá ze spisů Jana od Kříže. Jan zdůrazňuje opětovně, že nemůžeme zcela skoncovat s nocí smyslů, pokud zároveň neprocházíme nocí ducha. Vnější a vnitřní stránka člověka jsou tak intimně spojeny, že se ovlivňují navzájem.

Naštěstí není nutné, a vlastně ani užitečné, vědět, zdali nějaká zkouška patří k noci smyslů či ducha, či zdali je to pouze signál, který ohlašuje, že noc je nablízku. Důležité je jediné být si vědom, že Bůh tě činí dokonalým, aby ti nic nescházelo (srov. Jak 1,4).

PŘIROZENOST A MILOST

Znamé teologické pravidlo, že milost předpokládá přirozenost a staví na ní, platí i zde. Ostatně propast mezi přirozeností a milostí se v současné teologii značně zúžila. První důkaz milosti je, že Bůh nás stvořil. Na něm staví všechny ostatní dary milosti. Když Bůh tvoří člověka, nečiní tak naslepo. Bůh povolává každého člověka k něčemu zvláštnímu. A právě se zaměřením na toto poslání nás utváří určitým způsobem. Naše poslání je již do jisté míry zapsáno do našich genů. Bůh nás vybavuje vším potřebným, abychom mohli své poslání provést.

Z našeho pohledu se může zdát, že Boží poslání k nám sletí jako blesk z jasného nebe, avšak z Božího hlediska tomu tak není. Bůh již od začátku plánoval a organizoval náš život právě v souladu s tímto posláním. Jedinečným příkladem toho je sv. Pavel. Jeho poslání na něj padlo *doslova jako* blesk. Nic nemohlo být nenadálejšího. Avšak již když malý Šavel seděl u Gamalielových nohou (srov. Sk 22,3), věděl Bůh, že všechno, čemu se tam Šavel naučí, je pro něj přípravou,

aby se stal prvním velkým teologem mladé církve.

Jak se konkrétně temná noc projevuje, závisí aspoň částečně na temperamentu a charakteru člověka, na jeho minulosti, na době, v které žije, na osobách, s nimiž se stýká, na teologii a spiritualitě ovlivňující jeho okolí. Zpravidla tu existuje souvislost, často velmi prokazatelná, mezi „přirozeným“ a „nadpřirozeným“, mezi konkrétní situací člověka a jeho temnou nocí. Základní prvek noci - totiž že imanentní Bůh se stává Bohem transcendentním, jinými slovy řečeno, že Bůh, který dosud byl objektem (Bůh pro mě) se stává subjektem (já pro Boha) - může vzít na sebe nekonečně mnoho konkrétních forem, podle povahy člověka a podle toho, jakému dění je člověk vystaven.

Domníváme se, jak bylo již výše zmíněno, že Jan od Kříže prožil svou temnou noc, rozhodně její valnou část, během doby svého věznění v Toledu. Tam seděl zavřen v malé cele, hotové „samotce“, zcela zbaven možnosti jakéhokoli styku s bratry nové reformy a především s Terezií z Avily, která ho sama vyzvala, aby spolu s ní reformoval karmelitánský řád, trýzněn tělesně i duševně „obutými“ bratřími, kteří mu nemohli prominout, že je opustil, protože chtěl vést přísnější život. Není přirozené, že se člověk v takové situaci krajního lidského osamění cítí opuštěn i Bohem? Vše, co Jan dosud vykonal v důvěře, že to je vůle Boží, se najednou zdálo být vniveč. Dostal opravdu úkol od Boha, nenamlouval si to jenom sám? Známe z vlastní zkušenosti, jak samota dovede způsobit, že drobnosti nabudou nesmírných rozměrů. Stačí jedna bezesná noc. Zde však věru nešlo o maličkosti.

Možná že je chybou hovořit o maličkostech či velkých věcech. Co pro jednoho neznamena nic, může se druhému zdát nepřekonatelné. Pro velmi citlivého člověka - nerad užívám slova „přecitlivělost“, které naznačuje, že pro citlivost existuje nějaké standardní měřítko - je vždycky dost příležitostí „ztratit starý život“. Bůh si nepotřebuje vymýšlet mimořádně těžké zkoušky, aby člověka očistil a přeměnil. Temná noc pak nemusí vypadat přesně tak, jak ji popisuje Jan od Kříže: nesmírně intenzivní, avšak omezená na několik let. Může se táhnout velkou část života.

Bůh nehovoří tak, jako někteří dobromyslní „utěšovatelé“: „Nebud' tak citlivý, nechovej se tak směšně, nelpi na podružnostech!“ Nikoli, před Bohem nemusíme nic potlačovat. Máme právo být tak citliví, jací jsme. Co nás bolí, nás *smí* bolet a Bůh toho používá a činí to součástí naší temné noci.

ZEMĚ JE PLNA BOŽÍ MILOSTI

Máme v sobě takřka nevykořenitelnou náklonnost rozlišovat mezi naší přirozeností a Boží milostí. Důsledkem toho jsou otázky jako: „Pochází toto od Boha, nebo je to něco chorobného?“

Také nemoc a tak zvaná „čirá náhoda“ mají souvislost s Bohem. Nadpřirozený

život, čili život v milosti, není životem v jiném světě, vytvořeném z jiného „materiálu“, než je tento. Nadpřirozený život je pro člověka osvíceného křesťanstvím způsob jak žít a přijímat tuto složenou přirozenost, z níž sestává on sám i jeho okolí.

Tento „nadpřirozený“ život byl v ráji - lhostejno zdali „ráj“ byl historickým stavem či zdali slovo pouze vyjadřuje Boží „sen“ o člověku - samozřejmým spontánním způsobem života člověka. Člověk se bezprostředně přimkl k Božím úmyslům se vším, co ho potkávalo uvnitř i vně jeho samého. Člověk žil v harmonii s přírodou a přijímal všechno dění z ruky Stvořitelovy. Spontánně vyvozoval všechny úkazy přírody z jejich pravé příčiny. z Boha, jež miloval a jehož lásku přijímal.

Hřích tuto harmonii přerušil. Každý z nás na tuto skutečnost *naráží* ve svém nitru i ve svém okolí. Milost znamená, že Bůh, Stvořitel přírody, nám dává příležitost znovu najít harmonii a objevovat Boží úmysly ve všem stvoření, viditelném i neviditelném. Ve společenství s Ježíšem Kristem, nejvíc rajským člověkem v běhu věků, znovu získáváme harmonii s přirozeným řádem, neboť jsme byli stvořeni k životu v něm, s přirozeným řádem, jehož nositeli jsme na celou věčnost.

Co je pouze přirozené pro jednoho, je milostí pro druhého. „Země je plná Hospodinovy milosti“ (srov. Žalm 33,5). *Sama země je plna milosti*. Nemůžeme tedy mluvit o pomíjejícím světě a o věčném ráji jako o dvou zcela rozdílných skutečnostech. Pomíjející svět je ten svět, v kterém žiješ bez Boha, ale jakmile se Bohu otevřeš, začíná se země přetvářet v ráj. Tento proces není v tomto životě nikdy ukončen, neboť tvůj růst v jasném myšlení stále pokračuje. Jsou tací, kteří došli daleko. Mám na mysli slova Juliany z Norwiche (přibl. 1343 - přibl. 1416): „Všechno bude dobré a všechno, co se děje, se stane dobrým.“

Ve zraněném stavu, v kterém se nacházíme už od narození, se stalo přírodním „zákonem“, že cesta nazpět do ráje s sebou přináší utrpení a temnou noc. Jak se bude tato cesta pro nás utvářet, *záleží* vysokou měrou na tom, s jakou oddaností se vystavujeme očistnému procesu, avšak přinejmenším ve stejné míře také na skladbě naší osobnosti, na tom, co ovlivňovalo její dřívější vývoj a k čemu ji Bůh určil.

Jsou lidé, kteří jsou od přírody prostí a nekomplikovaní, lidé, kteří netrpí těžkými komplexy, není jim zatěžko zapomenout na sebe samé a jít vstříc druhým. U nich probíhá očistný proces pochopitelně rychleji než u lidí, kteří jsou uzavřeni sami do sebe a dělají ze všeho problémy. Jak se temná noc konkrétně projevuje, závisí hlavně na psychické struktuře člověka.

Někdy definujeme světce jako člověka, pro kterého se nadpřirozené stalo přirozeným. Pro takového jedince není nadpřirozené něčím „zvláštním“, nýbrž samozřejmým. Světec prožívá tento stav jako svůj vlastní živel. Můžeme však tvrzení obrátit a říci, že světci jsou lidé, kteří považují přirozené jevy za

nadpřirozené. U těch, kdo svou živoucí vírou a díky zvláštnímu zásahu Božímu již v tomto životě obdrželi dar přetvoření své přirozené stránky a do určité míry již žijí plnou svou osobností v „ráji“, se Boží stvoření znovu objevuje ve své celistvosti a jednotě. Všechno, co existuje, vidí takoví lidé jako dílo a zjevení Boží. Přestože stvoření je plno mystérií a v mnoha směrech je nepochopitelné, nepřipadá jim úděsné či cizí. Mají ve stvoření již svůj *domov*, neboť se cele odevzdali Stvořiteli.

OTEVŘI DVEŘE, ZDE A TEĎ!

Neseš-li své utrpení v otevřenosti vůči Bohu, stane se „nadpřirozeným“ a postupně též „mystickým“. Nemusíš nikde hledat. Stačí, aby ses dobrovolně otevřel všemu dění a učinil první krok do tmy. A toto otevření není vůbec pozoruhodné ani těžké. Jde jen o to, aby ses kladně postavil ke své přirozenosti, jak ji stvořil Bůh. Ty ses již *stal* bezmeznou otevřeností vůči Bohu, „*capacidad infinita*“ (Výstup na horu Karmel II, 17,8). Pro toho, kdo tuto „nekonečnou kapacitu“ nepřijme a neobráti ji k Bohu, stane se jen cizí, hrůzyplnou a nebezpečnou tmou.

To neznámá, že tu existuje nějaké osudové určení přírody. Bůh miluje překvapení. Je svobodný a *nemusí používat* materiálu, který má po ruce. Může vytvořit něco úplně nového nebo použít starého materiálu tak originálním způsobem, že *my lidé* nevidíme souvislost mezi starým a novým. ON, který je pánem přírody, si může pohrávat s jejími zákony. Ať o něm hovoříme jakkoli, je vždycky něčím nekonečně víc. „Kdo je mezi bohy jako ty, Hospodine? Kdo je jako ty, tak velkolepý ve svatosti, hrozný v chvályhodných skutcích, konající divy?“ (Ex 15,11).

Očistný proces, který má přivést člověka nazpět k Bohu, probíhá do určité míry nepřetržitě v každém jedinci, i v tom, kdo ho *zapírá*, neboť aktivita ze strany Boží nikdy neustává. Bůh stojí u dveří a nepřetržitě klepe (Zj 3,20).

Avšak pro toho, kdo se vědomě pouští do dobrodružství, proces stále nabývá na intenzitě, čím více se člověk otvírá Bohu.

Boží aktivita/spočívá v tom, že nepřetržitě vychází vstříc člověku se svou láskyplnou touhou po vzájemném spojení. Ze strany člověka jde o to otevřít se, vydat se, dovolit Bohu, aby ho očistil, mít odvahu podstoupit toto odevzdání i za cenu bolesti. Setkání mezi těmito oběma znamená utrpení a bolest do té doby, než je zcela překonán odpor. Bolest především pro člověka, avšak svým způsobem i pro Boha - můžeme-li hovořit o něm „po lidsku“, a to smíme, neboť tak činí i on sám³ -, neboť Bohu působí bolest, nemůže-li být jedním z nás.

Přesto je to cesta úchvatná. Ježíš po ní kráčel před námi, a vlastně již tehdy nesl

³ Konstituce o Božím zjevení, 12

naši bolest. Putování samo je radostné a poskytuje mír, který člověk vždy nevnímá, který však dlí v jeho nitru. Neboť lidská bytost touží po Bohu a nalezne klid teprve na cestě k Němu.

„Duším“, píše sestra Alžběta od Nejsvětější Trojice (1880-1906), „které se v hloubi svého nitra odevzdaly působení ohně lásky, je mystická smrt nekonečně prostá a líbezná.“

4. TEMNÁ NOC V KONTEXTU LIDSKÉ PSYCHIKY

Účelem temné noci je přivést nás nazpět do středu našeho já. Protože příčinou našeho neštěstí je, že máme pocit odloučení od Boha, není pro nás jiného léku než znovu objevit naše spojení s Bohem. Strom, který ztratil spojení se svými kořeny, nemůže žít opravdovým životem.

Temná noc je tak jediným dlouhým *centralizačním* procesem.

To však neznamená, že vnější stránka člověka je bezvýznamná. Již dříve jsem podotkl, že noc je inkarnovaná. Každý křesťan prožívá svou noc, podle - mimo jiné - svých fyzických a psychických předpokladů. Pakliže výchozí body jsou různé, jsou i cesty k cíli různé.

PSYCHICKÉ PROSTŘEDÍ NOCI

Bylo by zajímavé zkoumat, do jaké míry je temná noc světců podmiňována a zabarvována jejich psychickým stavem. Část této práce již vykonali bratr Ephraim a Dr. Mardon-Robinson. O výsledku jejich bádání se můžeme dočíst v díle *Le chemin des nuages ou la folie de Dieu* (Cesta mraků neboli Boží pošetilost). Kniha má podtitul *De l'angoisse á la sainteté* (Od úzkosti k svatosti). Autoři zde píší: „Existuje stejně tolik temných nocí jako světců. Tyto nerovnosti závisejí do značné míry na spodních patologických tendencích, jimž se nikdo nevyhne, a jež Bůh chce očistit.“

Světci vůbec nejsou dokonalé, éterické bytosti na míle vzdálené obyčejným a ponejvíce banálním podmínkám, v nichž žije běžný člověk. Skoro všechny staré biografie světců představují své „hrdiny“ takto a proto jsou do určité míry „škodlivou“ literaturou. Nejhorší, co můžeme se světci udělat, je postavit je na tak vysoký sloup, že samotná myšlenka jejich následovat je úplně vyloučená. Světci nejsou k tomu, abychom z nich udělali bájně postavy. Máme je mít před očima jako konkrétní příklady, které nás podněcují k intenzivnějšímu životu.

Kriterium, jehož církev používá při svatořečení, totiž heroismus ctností, pravděpodobně přispělo k tomu, že světci byli příliš „heroisováni“, a tím také ztrácejí význam v Božím plánu s námi. Zkrátka a dobře nastalo nedorozumění v pojmu, co je právě hrdinství. Heroické jest odvážit se být malý.

Je poutavé přicházet do styku se světci či s mystiky v celé jejich konkrétní skutečnosti, *se všemi* vadami jejich charakteru a psychickými ranami, a všímat si, že tyto jejich „slabosti“ nebyly překážkou, nýbrž naopak kameny v „Boží stavbě“ (1 Kor 3,9).

Ze všeho nejvíc potřebujeme vědět, jak se při vší své slabosti a právě díky své

slabosti můžeme stát Božím vlastnictvím. Odpověď na to bychom mohli hledat u světců a biografie světců by nám to měly ukázat. Z autobiografií světců to vyplývá vždycky.

Temná noc je tedy téma s nekonečným množstvím variací. Jak tato „nokturna“ zní, závisí velkou měrou na tom, jak je naše osobnost složena a co vtisklo pečeť jejímu dřívějšímu vývoji. Na lidi nepadá nějaká stereotypní noc, ale každý reaguje na Boží působení svým vlastním osobním způsobem, a tím si vytváří svou vlastní osobní noc.

NĚKOLIK „VARIACÍ“

Hovořil jsem již dříve o citlivosti. Jsi-li obzvláště citlivý, jsi též velice zranitelný. To, co někdo jiný sotva postřehne, může tobě způsobit hlubokou ránu. Tvůj život je těžší, ale možná též bohatší. Tvá hluboká citlivost tě činí přístupnějším projevům něhy a krásy, dává ti také větší schopnost vžívat se do radosti i bolesti druhých. Položíš-li tuto citlivost a zranitelnost na oltář Boží, odvracíš-li se znovu a znovu od svého zraněného já a obracíš-li se k Bohu, stane se právě tvoje citlivost prostředkem tvé očisty a tvé noci. Nesnaž se tedy zbavit se své citlivosti, usiluj však do posledního zbytku vymýtit litování sebe sama!

Terezička je věru důstojnou představitelkou této skupiny. Pouhé dva měsíce stará, byla vytržena z rodiny a svěřena chůvě, bydlící na venkově. Toto, traumatický zážitek předčasné smrti její matky a pozdější vstup Pavlínin do řádu - abychom jmenovali jen několik faktorů - učinilo Te-rezičku krajně sensitivní. Proto lze mnoho momentů z její temné noci vysvětlit z hlediska „psychologického“. A není chybou tak činit, jen nesmíme všechno *zredukovat* na psychologický proces. Bůh přece má účast i na tomto procesu, vždyť je Stvořitelem *všeho*. Využívá i lidské citlivosti, aby přivedl člověka k cíli. V životě takového člověka není snad ani *zapotřebí* velkých zkoušek. „Píchnutí jehlou“ může být pociťováno jako meč protínající srdce, a tudíž se může stát nástrojem intenzivní očisty.

Takováto temná noc nám nepřináší příliš velké zásluhy. I když statečně přijímáme všechny rány - a to Terezie činila - není čím se chlubit. Velice trpět věcmi, které jiní považují za podružnosti, není nic úctyplného. A to je dobře! Nevzniká tu aspoň nebezpečí vyvyšování sama sebe. Terezie vidí sebe jako *malou* dušičku a její cesta je *malou* cestou. Zdá se, že celá její spiritualita a veškeré její poselství jsou podmíněny a charakterizovány její počáteční zranitelností.

Bůh může vybízet k vstupu do temné noci i lidi, kteří zjevně trpí melancholií či jinými duševními neduhy. V tom případě nutno předpokládat, že melancholie vytváří součást jejich noci a přispívá k tomu, jakou konkrétní tvář jejich noc získává.

Jan od Kříže velmi pečlivě rozlišuje mezi temnou nocí a melancholií. Při popisu tří znamení, podle nichž máme poznat, nacházíme-li se v noci smyslů, poukazuje na to, že první znamení, to jest, že „duše nenachází zalíbení ani útěchu ve věcech Božích, ani v žádné z věcí stvořených“, nestačí. Tato nevole totiž „mohla pocházet z nějaké indispozice nebo melancholické povahy, které mnohdy nedovolují nalézt radost v ničem“. Proto je zapotřebí ještě jednoho znamení: že „trvalé pamatování na Boha bývá zpravidla provázeno snažnou starostlivostí a bolestnou péčí, s myšlenkou, že neslouží Bohu, ale vrací se zpět, což vyvozuje z oné mrzutosti vůči věcem Božím" (Temná noc I, 9,2-3).

Toto jasné rozlišení však Janovi nebrání přiznat, že psychické obtíže *mohou* být součástí noci a přispívat k vyprahlosti. „A tato vyprahlost, ačkoli někdy může být podporována melancholií nebo jinou povahovou vlastností (*jak tomu mnohokrát je*), neztrácí proto svůj očištný účinek na žádostivost, vždyť duše je zbavena všech radostí a má svou starost jen o Boha" (tamtéž 3).

Psychické potíže lze zapojit do služby Bohu. Mohou se stát spojenci. Předpokladem k tomu, abychom *směli* a *dokázali* projít očištnou nocí, je mít zdravé *srdce*, srdce, které touží po opětovném spojení se svým Stvořitelem.

Temná noc není tedy vyhrazena pouze lidem psychicky zcela zdravým.

Ostatně kdo je zcela zdravý? A co je psychické zdraví?

PSYCHICKÉ ZDRAVÍ

Stanovit definici psychického zdraví tak, aby vyhovovala všem, je asi nemožné. Všechno závisí na našem pohledu na člověka a jeho poslání.

Vycházíme-li ze zásady, že člověk je stvořen k tomu, aby podával výkon a produkoval, vyplývá rozhodující kritérium o jeho psychickém zdraví z jeho výkonnosti a užitečnosti.

Vrtáme-li trochu hlouběji, můžeme možná posuzovat zralost nějakého jedince podle jeho schopnosti navazovat pozitivní, obohacující vztahy. V tom případě je člověk zdravý, je-li zdomácněn ve společnosti a ve světě.

Můžeme též brát zřetel na soulad mezi jeho životem vůle a citů, schopnost snášet konflikty, na stupeň integrace vědomí a podvědomí, na umění vzdát se krátkodobého uspokojení ve prospěch uspokojení s delší perspektivou.

A vrtáme-li ještě hlouběji, dojdeme k názoru, že člověk je zdravý, pokud je ochoten přijímat skutečnost. Vůle akceptovat pravdu, *plnou* pravdu, je pro mne rozhodujícím kritériem.

Můžeme si počínat jakkoli „zdravě“, nemáme-li však spojení se základním prvkem v sobě samých, se svým středem, nejsme zdraví, aspoň ne zcela. Psychické zdraví, podmíněné potlačením fundamentálního prvku, není skutečné zdraví.

Velká část toho, co nazýváme psychickým zdravím, není nic jiného než latentní nemoc, která se ještě neprojevila, píše Alžběta Ott⁴. Můžeme se udržovat na periférii své existence a prožívat tam určitou harmonii. Jakou má však takováto harmonie cenu, když ji musíme zaplatit popřením svého nejhlubšího já?

Temná noc je cestou k pravdě. Cesta vede vstříc světlu, avšak skrze tmu. Je bolestné objevovat, jak dlouho jsme žili stranou své vlastní podstaty. Nelze se tedy vůbec divit, že při cestě ztratíme část své bývalé rovnováhy. Kdo však je zdravější: ten, kdo žije v blahé nevědomosti, nebo ten, kdo se statečně namáhá snést pravdu?

Chodit na terapii - pakliže si myslíme, že ji potřebujeme - nečiní život okamžitě snazším. Být konfrontován se svou tmou je trýznivé. Zdařilá terapie však může život obohatit. Jít na terapii k Bohu není méně trýznivé. Právě proto, že terapie u Boha proniká až do morku kostí, může se nám zdát nesnesitelná. Tu a tam si můžeme dovolit být trochu „nenormální“.

Či snad bychom měli spíš mluvit o „nadnormálnosti“? Je „normální“ být slepý k vlastní podstatě? Příležitostná disharmonie, kterou prožíváme během části své cesty, svědčí o větší „normalitě“ než byla ta, která spočívala v nevědomosti.

Jan od Kříže neužívá tak často slova zdraví. Hovoří raději i o pokoji a poukazuje, že musíme nejprve ztratit starý pokoj, abychom mohli získat pokoj nový a hlubší (II, 9,6 a 9).

Nepatří snad k vnímání života u nás křesťanů, že se necítíme v tomto světě zcela doma? Musíme žít ve dvou světech, pozemském a nebeském, a to současně (Ef 2,19). Existuje typická křesťanská nostalgie (slovník definuje pojem „nostalgie“ jako bolestný, avšak blažený stesk po domově či po návratu k něčemu ztracenému). V duši nosíme temnou vzpomínku na ztracený ráj a nezřetelné tušení města, které je pro nás připraveno (srov. Žid 11,16). Víme, že jsme bytosti věčné, avšak musíme přesto žít v čase.

Gregoriánské zpěvy, o kterých se říkalo, že jsou „naplněny blaženým smutkem“, jsou veskrze poznamenány touto nostalgií. V antifoně „Salvě Regina“ zpíváme o své touze po konečném návratu domů k Bohu, když jsme předtím žili ve vyhnanství. Že tento zpěv je tak milován v tradici řeholní a že nové a nové nahrávky jdou dobře na odbyt, je bezesporu proto, že probouzí a vyjadřuje tuto původní křesťanskou a v základu všelidskou touhu po domově.

Nikdo nemůže zcela zapřít svou nadsmyslovou dimenzi. Pro zvířata je udržování rovnováhy zřejmě snadnější než pro nás. Zvířata nestojí jako - v nejlepším případě - my „oběma“ nohama na zemi, nýbrž „na všech čtyřech“. My lidé chodíme vzpřímení a napřimujeme se k nebesům. Je zapotřebí cviku a opět cviku včetně polámaných údů a „temné noci“, než se naučíme držet rovnováhu

⁴ Die dunkle Nacht der Seele. Depression? Selbstverlag, Druckerei Aug. Laub, D-6957 Elztal-Dallau, 1981, str. 17

mezi nebem a zemí.

ČINÍ BŮH ČLOVĚKA NEMOCNÝM?

Pro mystiky a autory duchovní literatury bylo odedávna téměř samozřejmé, že svatost a nemoc spolu souvisejí. Svatý Pavel od Kříže (1694-1775), zakladatel řádu passionistů, píše, nepochybně inspirován o čtyři sta let starším Taulerem (přibl. 1300-1361): „Věřte mi, nikdy jsem nepoznal duši, která by se horlivě věnovala svému zdokonalení a modlitbě a přitom se těšila dobrému zdraví" (P. Oswald, La personnalité de saint Paul de la Croix; in: Nuit mystique, Etudes Carmélitaines, říjen 1938, s. 285)

V naší době to už nepokládáme za tak samozřejmé. Věříme spíš, že mystikové a světcí si často své nemoci zaviniili sami. Mnozí z nich si ničili zdraví přehnanými kajícími cvičeními. Byli však přesvědčeni, že nemají naprosto žádnou naději dosáhnout svého cíle bez neumírněného pokání. Nebo je ke kajícím skutkům, které takřka nevyhnutelně musely vést k nemoci, donucovalo prostředí, v němž žili. Naše myšlenky putují bezděčně k Terezičce, která sama nijak nespojovala svatost s těžkým pokáním, žila však v klášteře, kde tato souvislost byla samozřejmá. Jak známo, přiznala Terezička ke konci svého života, že v nevytápěném klášteře v Lisieux trpěla zimou „jusqu'á en mourir" (až k smrti).

Lze sotva říci, že bylo přímo vůlí Boží, aby Terezička - a mnoho jiných známých sester karmelitánek - zemřely tak časnou smrtí.

V zájmu pravdy však nutno dodat, že nebezpečí v naší době je spíše to, že házíme přes palubu *všechno* pokání a *všechnu* askezi, čímž nepochybně zachráníme tělo, avšak ztrácíme duši.

Je možno pomyslit, že Bůh sám způsobuje člověku nemoc?

Nelze popřít, že setkání s Bohem, ať už ve znamení světla či tmy, může být velkým zatížením pro tělo i pro duši. Setkání s láskou je vždy převratnou zkušeností. Co se všechno může stát, když staneme tváří v tvář lásce, „přesahující všechno poznání" (Ef 3,19)? Terezie z Avily se cítila úplně zničena po jedné ze svých extází: „Přestože trvala jen krátkou chvíli, zanechala tělo jakoby zcela polámané... takže jsem dva nebo tři dny neměla sílu něco napsat, aniž jsem cítila velkou bolest, a pokaždé si připadám vysílenější než předtím" (Hrad v nitru VI, 11,4).

Průběh však nemusí být vždy tak dramatický. U Jana od Kříže nacházíme klidnější variantu. Na začátku svého výkladu o desetistupňovém mystickém žebříku lásky píše: „První stupeň lásky dává duši blahodárně onemocnět. Na tomto stupni lásky promlouvá Nevěsta, když říká: Zapřísahám vás, dcery jeruzalémské, jestli potkáte mého Milovaného, řekněte mu, že jsem nemocná láskou, (srov. Pis 5,8) To onemocnění však není k smrti, ale ke slávě Boží (J 11

,4), protože v tomto onemocnění kvůli samému Bohu duše zemdlí pro hřích a pro všechny věci, které Bůh nejsou... Tak jako nemocný ztrácí žádost i chuť po všech pokrmech a mění původní podobu, stejně tak duše na tomto stupni lásky ztrácí chuť i žádost po všech věcech a jako milující mění podobu i tvářnost minulého života. Do toho onemocnění duše neupadne, jestliže jí shůry není seslána přemíra horoucnosti" (II, 19,1).

Pokud choroba pochází z „hojnosti“ lásky, není nesnadné vidět v ní něco kladného. Je věru mnoho takových, kdo touží být „nemocni“ láskou! Jan píše sám, že „milující je tím zdravější, čím je zraněnější. Proces uzdravování, který provádí láska, spočívá v opětovaném zraňování a prohlubování rány, až rána je tak veliká, že celá duše se promění v jedinou ránu lásky. Když duše je takto zcela a skrz naskrz rozžhavena a stala se jedinou ranou lásky, je pak úplně zdravá v lásce, neboť byla proměněna v lásce" (Živý plamen lásky 2,7).

Horší to však je, když nemoc byla zaviněna „nedostatkem lásky“. Jakmile všechno ztemní a Bůh, k němuž jsi nesčíslněkrát volal „můj Bože a mé všechno“, zmizí, je duše - a tím též tělo, neboť v člověku všechno souvisí - vystavena nesmírnému tlaku. Kdo miluje, žije více v tom, koho miluje, než sám v sobě. Jakmile milovaná bytost odejde, odejde též život.

Ztratit Boha, který se ti stal vším, vede k určité ztrátě identity. Toto neodvratně postihuje psychickou rovnováhu. Navíc jsou teď nemilosrdně odhaleny všechny iluze: iluze, že můžeš stát na vlastních nohou, že dokážeš něco vlastní silou, že jsi lepší než druzí, že sis vybudoval krásný duchovní život. Bůh tě teď staví tváří v tvář skutečnosti: „Beze mne nemůžete dělat nic" (Jan 15,5). Teď je jasné, že všechny tyto iluze nebyly ničím jiným než nehoráznou pýchou, která vytvářela materii, z níž byla zhotovena tvoje osobnost. Když bylo toto všechno bezohledně odhaleno, nastala nevyhnutelná krize.

Podstatou *každé* terapie je, že pacient musí odložit své iluze a otevřít se skutečnosti. Když však jde, jako v uvedeném případě, o terapii, jejímž účelem je vyléčit nejen duši, nýbrž *celého* člověka, pak je to obzvláště těžké. Může se stát, že když v období temné noci ztrácí člověk veškerou jistotu, trýzní ho podezření na počínající duševní chorobu. Tehdy je nutné zaměřit všechno k Bohu a nepropadnout zmatku. Stav musí mít svůj průběh, pokud nedosáhneš dna.

Jak se porucha psychické rovnováhy projeví, nelze předem odhadnout. Každý člověk má své slabosti nebo sklon k patologickým stavům, které se mohou v kritických situacích zesílit nebo aktualizovat. Vnitřní napětí se může též projevit v psychosomatickém ochuravění. Není však důvodu k panice. Zpravidla jde o přechodné obtíže, které zmizí, jakmile člověk krizi přestojí.

Hinduismus a buddhismus si vždycky byly vědomy, že duchovní rozvoj klade velké požadavky na psychofyzický stav člověka. Raději než pokládat za nutné, že musíš během cesty onemocnět, pokus se příznakům předejít tím, že upneš pozornost na rovnováhu těla a duše. Tak je např. hathajóga (jóga zaměřená na

tělo) určena k posílení těla, aby snáze odolávalo náporům, jež s sebou přináší duchovní růst. Je otázka, zdali bychom se nemohli z této prastaré moudrosti něčemu přiučit, a místo abychom svou „vnější stránku“ zanedbávali, raději jí projevovali víc pozornosti, aby lépe odolala náporu, jemuž bude dřív nebo později vystavena.

POZITIVNÍ ÚZKOST

Člověk nesmí spatřit Hospodinovu tvář, má-li zůstat naživu, praví bible (srov. Ex 33,20). V temné noci se Bůh stále více blíží duši. Přestože Bůh je cílem, k němuž je člověk stvořen, je Boží blízkost hrozbou. Nikoli pro člověka jako takového, nýbrž pro jeho ego, člověka pokřiveného. Pro toho, kdo se odvrátil od Boha a vybudoval si zdánlivou existenci, která předstírá, že je na Bohu nezávislá, pro toho je Bůh nebezpečný. Setkání s Bohem znamená smrt právě pro ego.

Když Bůh prosvítí tmu člověka, zjistí člověk ke své hrůze, jak je pokřiven. Člověk, který byl stvořen k tomu, aby žil v lásce a vydával se pro své bližní, pozoruje, že je zcela zavrtán sám do sebe. Je si vědom, že byl stvořen k otevřenosti, a přitom pozoruje, jak všechno v jeho nitru je uzavřeno. Blokady vězí tak hluboko, že není naděje se jich zbavit. A teď se stane něco velmi paradoxního: čím více se člověk přiblíží k Bohu, tím beznadějnější je situace. Bůh, který by měl vyvést člověka z uzavřenosti, dává člověku místo toho najevo, že jeho zablokování je bezmezné a žene ho ještě hlouběji do zoufalství.

Navíc patří znetvoření přirozené podoby k identitě padlého člověka do tak velké míry, že se zdá, jako by měl ztratit život, kdyby o ně měl přijít. Člověk si tak zvykl na svoje blokady, že mu připadá, že by ztratil sám sebe, kdyby mu byly odňaty. Egocentrický člověk, uzavřený do své ulity, nechce zemřít. Jeho ego si vybudovalo svou existenci na iluzi, že Boha nepotřebuje. Jakmile ego cítí, že velká iluze je na cestě k rozpadu, zmobilizuje všechnu svou obrannou moc, aby zabránilo pravdě zvítězit. Pravda by mohla rozbít mýdlovou bublinu, a to se nesmí stát!

Čím bych byl, kdyby moje ego náhle zmizelo?

Bůh učiní dvě věci najednou: odhalí odporné zaujetí sebou samým a zároveň roztříští skořápku tvého ega, aby v tobě osvobodil původního člověka. Oba tyto zážitky způsobují úzkost. Vidět sám sebe v tak nepříznivém světle nahání hrůzu, avšak neméně odstrašující je cítit, jak se ti půda houpe pod nohama, protože tvůj starý navyklý způsob života je ohrožován.

Dostane-li se Bůh do těsné blízkosti, budí to v nás strach. Je-li příliš daleko, máme také strach. Strach na nás číhá ze všech stran!

Být odloučen od Boha, od lásky, je pramenem naší úzkosti. Že tolik lidí naší doby již od počátku života nedostalo do vínku to, čemu psychologové říkají

„základní pocit bezpečí“, může spočívat v tom, že rodiče nedokázali projevít svým dětem dostatek lásky. „Kde je láska, tam je Bůh“. Kde láska není, tam pokládáme Boha za neexistujícího nebo nepřítomného. Tak se zasévá sémě úzkosti.

V podstatě vyvěrá úzkost vždy z téhož otráveného pramene: *žádná* láska, *žádný* Bůh. Kde není Boha, tam se daří úzkosti. I ten druh bázně, která vzniká důsledkem přílišné blízkosti Boží, je nakonec způsoben tím, že se *cítíme* odloučení od Boha. V Božím světle vidí ego svůj osobní protiklad vůči Bohu. Kdyby ego nebylo Bohu tak cizí, necítilo by takovou bázeň, když se mu Bůh blíží, a také by se mu takovou silou nebránilo. Odloučit se od Boha je pro ego jedinou možností existence. Ego nikdy nemůže vidět Boha jako svého zachránce. Naopak, Boží příchod znamená pro ego zánik. Tehdy se ego rozplyne a vypaří.

Rozeznáš-li ve stavu úzkosti to, čím skutečně jest, totiž nepřítomnost Boha, je to varovný, poplašný signál: Cítíš-li bázeň, hledej Boha! Čím hlubší úzkost je, tím hlasitěji volá po Bohu.

Kdo nikdy nezažil úzkost, nikdy si také neuvědomí, jak se odcizil Bohu, který je jeho pravým já. Mnoho lidí prchá před bází tak, že se vrhají do horečné aktivity. V exercičních střediscích potkáváme někdy účastníky, které po několika dnech rozjímání v klidu a tichu začne trýznit roztěkanost. Vnitřní prázdnota a úzkost vystrkují hlavy, když všechny možnosti útěku jsou odříznuty. Kdyby tak člověk dovedl brát signály vážně, podívat se úzkosti zpřímá do tváře a nahlédnout, co s sebou nese!

Protože bázeň staví na iluzi, že jsi odloučen od Boha, a tím i od lásky, můžeme ji vykládat jako výzvu k návratu ke skutečnosti. Plná skutečnost je ta, že „Hospodin tě sevřel zezadu i zpředu a položil na tebe svou dlaň“ (Žalm 139,5). Avšak i částečná skutečnost má tu pozoruhodnou vlastnost, že tlumí bázeň. Je nesmírně blahodárné odložit své myšlenkové konstrukce a podívat se zpřímá do očí reality. Koupel je ve skutečnosti vždy osvěžující. Terapie, které je nám všem nejvíce zapotřebí, je terapie *reality*.

Bratr Ephraim vypráví v knize *Le chemin d'ès nuages* tuto epizodu: „Jednoho dne jsem získal zkušenost, která mě přesvědčila o oprávněnosti metody, vynalezené člověkem, nemocným úzkostí - doktorem Vittozem. Ten si byl jist, že na vlastní pěst dokáže přemoci bázeň, že dovede sám sebe znovu vychovat a zformovat - jedním slovem řečeno přijmout očistu. Jsem toho názoru, že tato metoda je jednou z těch mála v psychiatrii, která je na sto procent slučitelná s duchovními cestami, se školou Karmelu. Moje zkušenost je tato: Jel jsem autem vzhůru na vysokou horu a velmi brzy mě přepadly nevolnost a strach. Cítil jsem naprostou apatii vůči okolní krajině, ano, celé prostředí mi bylo úplně lhostejné tak jako někomu, kdo je postižen mořskou nemocí a jen sténá: ‚Nechte mě tu umřít!... Vystoupil jsem z auta a přinutil jsem se udělat několik snímků. Moje

pozornost upřená na to, co jsem viděl - kus skutečnosti - byla tak velká, že mé zdravotní potíže okamžitě zmizely. Jinými slovy řečeno, čisté prožití skutečnosti překrylo chorobný vjem neskutečného a iluze."⁵

Vše, co je opravdu skutečné, hovoří o tom, který sám sebe nazývá „Jsem který jsem“ (Ex 3,14). A tak můžeme pronikat stále hlouběji do skutečnosti, od vrstvy k vrstvě, až dospějeme k Tomu, který je nosnou základnou našeho bytí. Tam není místo pro úzkost, tam nás obklopuje mír.

Známa výtvarnice Dagmar Morell vypráví, jak odstraňovala následky existenciální bázně, která se u ní občas projevovala během prvních let nejistoty a osamělosti doma ve Švédsku po léčení ve Švýcarsku. Dělala to tak, že si lehla a sestoupila skrze svou úzkost až na dno své podstaty. Stav bázně zpravidla přešel během pěti minut místo toho, aby několik dní musela chodit s tísní v prsou.

Každý neklid, každé utrpení by nás mělo ponoukat k otázce: Čemu mě tím chce Bůh naučit? Pokud jde o strach, je poselství kříšťálově jasné: Otevři dveře a okna svého vězení a vystav se Skutečnosti - Lásce.

PSYCHICKÉ POTÍŽE ČI TEMNÁ NOC?

Všichni máme nějaké slabosti, fyzické i psychické. Absolutní harmonie není v tomto světě, v němž žijeme, možná. Pravděpodobně není takováto harmonie ani žádoucí. Naším úkolem je vyvíjet se, pokud žijeme. A vývoj znamená vždy občasné krize. Každý přechod od nižší úrovně k vyšší je otřesný proces, který s sebou přináší, větší či menší porušení dosažené harmonie a její nahrazení harmonií hlubší.

Každá choroba má svůj význam. I když choroba sama o sobě není Boží vůlí - Bůh si přeje, abychom měli život a měli ho v hojnosti (srov. Jan 10,10) - chce Bůh, zasáhne-li nemoc do našeho života, aby nás něčemu naučila. Máš-li o tom pochyby, stačí otevřít Bibli! Útrap, jež postihují Izrael, i těch, jež si Izrael zavinil sám, používá Bůh k výchově svého lidu. Bůh činí útrapy součástí své pedagogiky.

Elisabeth Ott píše, že otázka, kterou si máme klást, když nás postihne nemoc, není „proč“? nebo „odkud“? nýbrž „za jakým účelem?“⁶ Jaký úmysl tím Bůh sleduje? To je postoj, jaký Bůh zaujímá, když potkává muže od narození slepého. Nepohlíží na slepotu jako na důsledek dřívějších omylů, nýbrž jako na cestu k něčemu novému: na slepém se mají zjevit Boží skutky (srov. Jan 9,3).

Ještě jednou tedy: milost není oddělena od přirozenosti, nýbrž je do ní vryta. Mezi přirozeností a milostí existuje tajuplná jednota, která působí, že obojí často navzájem splývá. Vše přirozené *může* být přetvořeno v milost, též „přirozené“

⁵ Le chemin des nuages ou la fobie de Dieu, str. 52

⁶ Die dunkle Nacht der Seele. Depression? str. 12 a 130.

duševní utrpení.

Bůh může použít psychického utrpení tak, že je umístí do širší souvislosti, kde minus se změnil v plus. Pokud nejde o totální pomatenost, existuje vždycky cesta od duševního utrpení k temné noci. Bůh nepřipustí v našem životě nic nesmyslného. *Všechno* má svůj význam, jakmile to předneseme Bohu.

„Konec našeho dvacátého století je psychotický, stejně jako takzvané osvícenství bylo hysterické a devatenácté století bylo charakterizováno nuceným a přehnaným držením zákona... Toto je příčinou, proč naše duchovní temné noci snad víc než kdykoli jindy jsou poznamenány psychotickými zkušenostmi." Bratr Ephraim vysvětluje dále, že umění je oknem, jímž vidíme duši epochy. Neodhaluje snad umění naší doby těžce neurotickou duši? Tato duše je oním „materiálem“, s nímž pracuje milost. Zcela důsledně bude milost ovlivněna materiálem.

Každé „buď - anebo“ je tedy špatné. Člověk nikdy není pouze „patologickým případem“. Jakmile bychom se na něj takto dívali, přispívali bychom k blokování jeho vývoje. Vidíme-li jej však jako někoho, kdo chodí do Boží školy, je pak všechno možné.

To neznamena, že všechno máme hned svádět na temnou noc. Věru nikoli! Existuje též psychické utrpení, jehož základní vzor spočívá v útěku od pravdy. Když tu není vůle vymanit se z imaginárního světa a podívat se do očí skutečnosti, když nikdy nechceš přiznat svou vinu, nýbrž ji systematicky svaluješ na druhé a vždycky si myslíš, že vinni jsou oni, pak se také zpěčuješ chodit do Boží školy. To nevede k ničemu. Takové utrpení je sterilní a nikdo, ani Bůh, z něj nemůže nic udělat.

Od toho, kdo má být zahrnut do Boží pedagogiky, se vyžaduje, aby byl ochoten pochybovat sám o sobě, aby viděl svou vlastní tmu, aby neodporoval pravdě, která se postupně hlásí. Nepostradatelným předpokladem k tomu, aby se terapie zdařila, je do hloubky jdoucí *touha po pravdě*. Kdo se nechce vzdát svých pokusů o útek, nemůže se nikdy uzdravit.

Existuje právě psychické utrpení, které je důsledkem toho, že základní lidská potřeba bezpečí, souvislosti a lásky nebyla uspokojena. Existuje však také *falešné* psychické utrpení, které je zaviněno tím, že člověk utíká od skutečného utrpení. Nejobvyklejší cestou útěku je promítání vlastního zklamání, vlastní vzpoury a viny na druhé. Místo abychom nechali Boha léčit rány a postupně přicházeli k poznání, že láska tu vlastně nikdy nechyběla, protože Bůh byl vždy přítomen, svalujeme vinu na druhé. Vyžadujeme od jiných, aby se změnili, sami však neučiníme ani krok.

Pro toho, kdo není ochoten podívat se pravdě do očí a prohlédnout lživost promítání viny na druhé, je utrpení i nadále falešné a stojí mimo dosah Boží terapie. Duch Pravdy nás chce uvést do celé pravdy (Jan 16,13). A cesta k

pravdě vede skrze poznání, že jsme žili ve lži, a rozhodnutím, že se lži odřekneme.

BLAHOSLAVENÍ CHUDÍ!

Kdo trpí duševní chorobou a je nakloněn se domnívat, že jejím důsledkem má uzavřenou cestu ke všemu tomu, co mystikové popisují, může získat novou sílu v Ježíšových slovech: „Blahoslavení chudí v duchu, neboť jejich je nebeské království. Blahoslavení plačící, neboť oni budou potěšeni" (Mt 5,3-4). Chudoba v duchu není vždy něco „hezkého", zralý plod ctnosti a askeze. Může být ponižujícím, tělesným nebo duševním defektem, vrozeným či vyvinutým průběhem let. Avšak právě to, co činí člověka neschopným v očích „světa", může být klíčem k „nebeskému království".

A znovu tu vyvstává otázka: pro co se rozhodneš? Poznáváš v tom Boha, chápeš, že to je jeho způsob, jak tě osvobodit od tvého ega? Nebo je to pro tebe jen důsledek série náhodných tragických událostí?

Dáš-li Bohu své ano, nastupuješ tím na úzkou cestu, která vede k nebeskému království. Tam je chudoba „blahoslavená" a ty se staneš nepatrným Božím služebníkem nebo služebnicí, s nimiž Bůh může učinit „veliké věci".

Je-li něco v křesťanství centrálního, pak je to skutečnost, že Bůh se stal člověkem jen proto, aby zachránil ty, kdo jsou maličcí. Nepatrnost a chudoba nikdy nejsou na překážku. Bůh nepřišel pro zdravé, nýbrž pro nemocné (srov. Mk2,17).

Elisabeth Ott píše o tom, jaký úmysl měla se svou knihou: „Moje kniha chce pomoci ‚špatným nádobám' (srov. Jer 18,4; 2 Tím 2,20) uvědomit si, že i pro ně existuje ‚úcel', že také ony se mohou stát ‚chrámem Božím', pokud se rozhodnou pro poslušnost." Jakmile jsme připraveni přijmout svou chudobu, vstoupit do své úzkosti, může se Ježíš silou svého jména stát „zachráncem". Ten, kdo se neodříká své samoty a nejistoty, má možnost obrátit se k Bohu, neboť v Bohu tuší tak hluboké a tak velké bezpečí, že může žít dál i s tím zbytkem úzkosti, kterou ještě má. Ano, může se i stát, že nápor strachu změní předznamenání a stanou se příležitostmi k ještě hlubšímu proniknutí do Božího vše objímajícího pocitu jistoty.

Chceme-li změnit skutečnost, je vždy prvním krokem postavit se jí tváří v tvář. Tím, že akceptujeme své psychické potíže, neodmítáme je, a dáváme jim tak možnost stát se temnou nocí, něčím, co vede blíž k Bohu, jsme již na cestě, jak se z nich vymanit. Jan od Kříže je přesvědčen, že temná noc duše též léčí „melancholii" (do které zahrnuje všechny psychické poruchy). Když hovoří o tom, že začátečníka často trýzní pokušení k hříchu necudnosti, dodává: „Toto se stává lidem melancholickým tak mocně a často, že je třeba mít s nimi veliký soucit, protože trpí a vedou smutný život.... Když se tyto necudné věci vinou

melancholie lidem přihodí, zpravidla se od nich neosvobodí, dokud se neuzdraví z onoho chorobného rozpoložení své povahy; *pokud se ovšem nestane, že by duše vstoupila do temné noci, která ji toho všeho postupně zbaví*" (Temná noc I, 4,3).

Když člověk nakonec protrpěl veškerou bázeň až do dna a cítí se v duši osvobozen, zůstává tu vždycky zbytek něčeho, co by bylo možno nazvat „slabostí". Člověk však na to tak nepohlíží. Bůh mu dal jméno, které ho zcela obklopuje. Není zapotřebí analyzovat své různé stránky a pokoušet se zjišťovat nedostatky. Ve svém novém jménu je člověk tím, čím je.

V ČEM SPOČÍVÁ ROZDÍL?

Bylo by nerozumné chtít těšit všechny, kdo se octli v psychické nouzi, tvrzením, že procházejí temnou nocí duše. Temná noc je, jak již bylo dříve řečeno, *Božím* dílem. Bůh postupně zahaluje bytost člověka vrstvou za vrstvou do temnoty, aby jej lákal k sestupu na čím dál hlubší rovinu a dal mu nakonec dospět k centru jeho nitra, kde sídlí Bůh.

Abychom mohli mluvit o temné noci, je tedy zapotřebí dvou předpokladů.

1. Trpící člověk si musí být vědom, že je na cestě k Bohu. Temná noc tvoří přece část jeho cesty k mystickému spojení. Bez živoucího vztahu lásky k Bohu je všechna řeč o temné noci nesmyslná. Obzvláště když jde o temnou noc *ducha*, je předpokladem radikální angažovanost a vysoký stupeň duchovní zralosti. Pro Jana od Kříže je předpokladem pro noční putování, aby duše byla „zapálena láskou a *bázní*" (Temná noc, strofa 1).

Rozhodující otázkou je: „Koho nebo co hledáš?" Hodnotu všeho měříme podle cíle. Chceš uskutečnit sám sebe, nebo hledáš Boha? Chceš se zbavit své trýzně jen pro ulehčení své existence, nebo se snažíš odstranit všechnen balast, který stojí v cestě Božímu životu v tobě, aby do tebe a tebou mohla nerušené proudit Láska? Zaplétáš se do svého ega nebo chceš být „zapleten" do Boha?

Je zbytečné mluvit o temné noci k někomu, kdo žije na periferii své existence a nemá vůbec tušení o hlubších sférách. Kdo není zaměřen na to, aby vešel do „Boží říše", ten tam také nepřijde.

2. Druhou podmínkou je, aby člověk na úrovni hlubší než jeho psychická trýzeň dovedl vidět svou strast v širší souvislosti a skutečně také si tuto souvislost svobodně zvolil. Bez této *distance* mezi člověkem samým a jeho psychickou strastí neexistuje možnost svobodně zaujmout stanovisko. A bez svobody není ani temné noci.

Lidská duše je nesmírně komplikovaný „mechanismus". Vězí-li v něm člověk svým srdcem, přináší mu to komplikace a problémy. Je-li však jeho srdce zakotveno v Bohu, který je jeho původem a nekonečně nekomplikovaným cí-

lem, může pozorovat svou komplikovanou psychu jako bohatě mnohotvárnou krajinu.

Spojení s Bohem je vždy plodem souhry mezi Bohem a svobodnou vůlí člověka. Jsme-li vzduchotěsně uzavřeni ve vlastním vězení, neochotni či neschopni vyhlížet malými okénky, která tu pravděpodobně prese všechno existují, pak nekráčíme vědomě po cestě k Bohu, a nelze hovořit o temné noci.

Bůh může ovšem použít všech prostředků. Avšak charakterizovat všechno utrpení jako noc by znamenalo ochudit „temnou noc duše“ o její specifický význam. Noc je formou souhry Boží a lidské svobody, v níž Bůh působí a člověk přijímá.

Psychické utrpení tedy není *samo o sobě* temnou nocí. Může se však *stát* prvkem noci, *pakliže* je dobrovolně přijmeme a projdeme jím. Rozhodujícím faktorem je ochota chodit do Boží školy.

Není zla, které by nebylo možno změnit v „šťastnou noc“. Bůh však přeměňuje pouze to, co mu předneseme.

5 „JSME BOŽÍMI POMOCNÍKY“

Jan od Kříže považuje temnou noc za etapu duchovního vývoje jednotlivce. Pro něj má noc funkci především očišťující. Bůh připravuje duši k spojení se sebou samým.

NAŠE PLANETÁRNÍ UVĚDOMĚNÍ

Tento - podle našeho zdání individualistický - pohled na temnou noc nám možná činí trochu potíže. Rádi bychom věděli, zdali naše vlastní noc může něco znamenat i pro lidi v našem okolí. Určitě nikoli proto, že by naše láska byla o tolik čistší než Janova, nýbrž proto, že náš způsob myšlení je jiný. Naše myšlenky se pohybují v globálnějších kategoriích. Zvykli jsme si, že všechno dění se týká všech. Vypukne-li válka s jadernými zbraněmi, nepostihne jednotlivé lidi ani jednotlivé národy, nýbrž celé lidstvo. Vysloví-li se spisovatel v některé ze svých knih neuctivě o islámu, promítne se to do světové politiky. Celý svět se neangažuje pouze na osudu jednotlivého člověka, nýbrž i tuleňů nebo velryb. Nemohla by tedy i temná noc duše znamenat něco pro naše bližní? Týká se pouze mne, nebo vůbec *nás* všech?

Tato perspektiva přirozeně není Janovi od Kříže zcela cizí. Jan ví, že je k prospěchu celé církve, když Bůh očistí a spojí se sebou jednotlivého člověka. Máme v paměti jeho slavný text: „Byť byla tato čistá láska sebemenší, je v Hospodinových očích a pro duši samu drahocennější a *pro církev užitečnější* než všechna ostatní díla dohromady“ (Duchovní píseň 20). Takováto hlediska se však vyskytují i pouze sporadicky a nemění nic na obraze temné noci jako individuální očisty.

Hans Urs von Balthasar (1905-1988) předkládá hypotézu, že pouze skromnost a pokora zabraňovaly Janovi od Kříže ve víře, že jeho vlastní temná noc - neboť předpokládáme, že ve své knize popisuje svou osobní temnou noc - má nějaký význam také pro jeho bližní.⁷ Já osobně se domnívám, že to zcela jednoduše vyplývá z toho, že Jan od Kříže, zrovna tak jako my ostatní, byl dítětem své doby. Když šlo o duchovní vývoj a hovořilo se o něm, stál odjakživa v centru osobní poměr člověka k Bohu. Pro pojetí mystiky tvořilo v tehdejší době rámec líčení Písňe písní o dobrodružství lásky mezi nevěstou a ženichem. Mystika, to byla mystika nevěsty.

My však žijeme v jiné době. Uprostřed veškeré egocentricity mají současní lidé silný pocit sounáležitosti. Dovedou si těžko představit, že by mohli být šťastní v

⁷ Srov. Dieu et l'homme d'aujourd'hui, Desclée de Brouwer, Paris, 1966, str. 267

nebi, když vědí, že množství jejich bližních hoří v pekle.

Francouzský spisovatel Charles Péguy (1873-1914) líčí ve své hře *Le mystère de la charité de Jeanne d'Arc* (Tajemství lásky Johanky z Arku), jak se Johanka (1412-1431) nemohla smířit s myšlenkou, že by někdo z jejích bližních mohl být zatracen. Je si vědoma, že se ve své modlitbě bouří proti Bohu. Avšak bez této revolty - jak se domnívá - by její účast na mši sv. a sv. přijímání byla „vyhlodaná a prázdná“. Okolí ji nabádá, aby vše vložila do Božích rukou, ale to je pro ni nemožné. Z této nesmírné krize ji zachrání právě vnitřní přesvědčení, že svou vzpourou proti peklu a věčnému zatracení se dotýká nejhlubšího místa v Božím srdci. Jakýmsi nejasným způsobem získává jistotu, že její revolta vůči peklu ji neodlučuje od Boha, nýbrž že právě díky této vzpouře je v tajemném spojení s Bohem. Neboť Bůh rovněž nemůže připustit zatracení člověka. Duch vzpoury je i v Bohu.

Nevole naší doby připustit věčné zatracení nějakého člověka není jen něco negativního. Možná, že je také důsledkem hlubšího náhledu do Boží podstaty. Bůh, který je láska, nemůže být lhostejný či neutrální. Bůh, náš spasitel, „chce, aby všichni lidé došli spásy a poznali pravdu“ (1 Tim 2,4). „A to je vůle toho, který mě poslal: abych neztratil nikoho z těch, které mi dal, ale vzkřísil je v poslední den“ (Jan 6,39). Takovéto texty stojí v současné době ve středu naší pozornosti. Moderní teologové mají rostoucí naději i ve spásu *všeho* lidstva, neboť jsou toho názoru, že nebe není skutečným nebem, pokud v něm někdo chybí.

TRPĚT V ZASTOUPENÍ

Avšak s touto vzrůstající nadějí roste také vědomí, alespoň u nejhorlivějších křesťanů, že máme navzájem za sebe zodpovědnost. Toužíme-li po tom, aby všichni lidé byli zachráněni, musíme být ochotni za to zaplatit. Bůh si přeje, abychom se navzájem zachraňovali. Nechce však dělat všechno sám, nikoli proto, že by byl pohodlný, nýbrž proto, že Bůh *je* „koinonia“ (společenství), a tudíž si přeje, abychom i my spolupracovali. Stvořil nás k tomu, aby jaksi rozšířil vnitřní společenství v rámci nejsv. Trojice. Jsme povoláni k účasti ve společenství, k tomu, abychom byli nápomocni Bohu, abychom hájili zájmy jeho i našich bližních. Bůh si přeje, aby spása byla jakýmsi „teamwork“ (týmovou prací).

Vědomí této solidarity je obzvláště silné v katolické církvi. Mimo jiné také proto, že nazýváme naši církev „katolickou“: hájí „celistvost“.

Ve spojení s touto solidaritou získává temná noc v naší době novou důležitost. Noc nemá pouze funkci očišťující. Noc má souvislost s Kristovým křížem, a kříž je naše spása. Když Bůh vede člověka do noci, položí mu na bedra kříž svého Syna. Člověk sdílí s Ježíšem kříž, a tím i účast na spasení světa. Netrpí

pak pouze sám za sebe, aby odpykal svůj vlastní hřích. Snáší utrpení rovněž za někoho jiného. Neví přesně, kde končí jeho vlastní hřích a kde začínají hříchy druhých. Ví, že kromě „společenství svatých“ existuje také společenství hříšníků. Jsme spojené nádoby.

Na tom vlastně není nic divného. Člověk odjakživa věděl, že může dělat něco místo někoho jiného. Dítě jde nakoupit, protože maminka je nemocná: dítě tak činí místo matky. Žák ve škole vezme na sebe trest, který patřil spolužákovi: přesto že je nevinný, snáší trest, aby spolužák trestu ušel. Skupina dělníků drží hladovku ze solidarity s kamarády, kteří tisíce kilometrů odtud trpí bezpráví. V řeckých tragédiích často potkáváme lidi, kteří obětují životy za svou zem a za svůj lid.

V monastické tradici bylo odjakživa aktuálním a ožehavým tématem bojovat a trpět v zastoupení někoho jiného. Každý mnich a každá řeholnice jsou malým Davidem, bojujícím proti Goliášovi ve jménu všeho lidu. „Zástupné utrpení poznamenává celý život řeholníků a řeholnic, a též jejich smrt“, píše Gunnell Vallquist. „Jsou si vědomi, že jejich duše je jakýmsi tajuplným způsobem dána v zástavu za duše ostatních lidí a že jejich vlastní osud je článkem v souvislostech, v nichž se oni sami ztrácejí a zároveň jsou nepostradatelní.“

Bylo by nesmírně zajímavé dopodrobna projít životy světců a zjišťovat, jak všichni, každý svým způsobem, se pokoušeli na svém těle doplňovat „to, co zbývá vytrpět do plné míry Kristových útrap; má z toho prospěch jeho tělo, to je církve“ (Kol 1,24). Proč žil svatý farář z Arsu (1786-1859) tak asketicky, proč činil tolik pokání? Prozradil to jednomu ze svých kajícníků: „Milý příteli“, řekl mu po vyslechnutí jeho zpovědi, „zde ti ukládám malé pokání, zbytek vykonám za tebe sám.“ Vzpomínáme též na slova Edity Steinové (1891-1942), když pro ni a pro její sestru Rosu přišli SS-mani do karmelitánského kláštera v Echtu, aby je odvezli do Osvětimi. Edita vstupovala do této své poslední noci a pronesla k Rose: „Jdeme za svůj lid!“ Ozvěna Ježíšových slov: „To je má krev, která se prolévá za vás a za všechny.“

Zástupné utrpení je srdcem křesťanství.

SPÁSONOSNÁ NOC

Již odedávna jsme si vědomi, že vedle noci očišťující, jak ji popisuje Jan od Kříže, existuje také, nebo může existovat, noc spásonosná. Zatímco noc očišťující je poslední krizí růstu před konečným spojením s Bohem, přichází spásonosná noc *po* spojení, když jsme již vešli do stavu, který Terezie z Avily nazývá sedmou komnatou (duchovním sňatkem) (Hrad v nitru).

Klasický příklad této spásonosné noci najdeme u svatého Pavla od Kříže. Dominikánský kněz Garrigou-Lagrange (1877-1964) o něm napsal průkopnický

článek.⁸ Čteme-li Temnou noc, získáváme dojem, že po noci slunce již nikdy nezapadne. Ve skutečnosti mohou nastat nová temná období, jejichž účelem již není očistit duši a připravit ji k spojení. Nikoli, teď nastala doba trpět za jiné. Člověk se stal jedno s Ježíšem, který je nejvíc sám sebou, tj. Spasitelem, na kříži. Člověk má viset na kříži spolu s Ježíšem, za spásu světa.

Takovéto poslání existovalo po všechny časy. Zdá se však, že v současné době je obzvláště aktuální. Když Bůh povolává lidi, navazuje zpravidla na zřetele a specifickou citlivost, které jsou právě pro lidi příslušné doby typické. Jsme alergičtí vůči individualismu, máme špatné svědomí, protože se máme tak dobře, zatímco jiní hladovějí, cítíme vzájemnou odpovědnost a nutnost něco dělat. Tento vzrůstající pocit odpovědnosti tvoří výbornou živnou půdu pro nové poslání, jehož hlavní důraz leží na utrpení zástupném a tím na spoluúčasti na Ježíšově díle spásy.

Někteří lidé jsou více než druzí povoláni prolévat slzy lidstva. Temná noc víry, kterou Terezička prožívala na sklonku svého života, jistě nebyla určena k tomu, aby ji očistila a připravila na spojení s Bohem. Terezička dosáhla spojení již dlouho před začátkem této noci. Bylo jí zcela jasné, že noc má spásonosnou funkci, že utrpení, jež v této noci prožívala, bylo zástupným utrpením. Pomyšlení na nebe, které jí vždycky přinášelo radost, se jí nyní stalo trýzní.

Teď získala konkrétní zkušenost, jaké to je být ateistou, a octla se ve sféře naprosté beznaděje.

Píše: „V tak radostných dnech velikonoční doby mi dal Ježíš pocítit, že opravdu existují duše, které nemají víru... Dopustil, že má duše byla zachváčena nejhustší tmou a že myšlenka na nebe, pro mne tak sladká, je mi už jen příležitostí k boji a trýzni... Tato zkouška neměla trvat několik dní, několik týdnů. Měla pominout až v hodinu, určenou Bohem, a... tato hodina ještě nepřišla." Pak se Terezička obrací k Bohu: „Pane, tvé dítě... Prosí tě za odpuštění pro své bratry, je ochotné pojídat chléb bolesti tak dlouho, jak budeš chtít, a nechce vstát od tohoto stolu, plného hořkosti, u kterého jedí ubozí hříšníci, až do dne, který jsi určil. Ale nemůže také říci jménem svým, jménem svých bratří: „*Pane, bud' nám milostiv, neboť jsme ubozí hříšníci?* ” (Autobiografické spisy).

Pravzorem pro spásonosnou noc je ovšem Maria. V ní, v Neposkvrněné, nebylo hříchu, od kterého by měla být očištěna. Bylo však přirozené, že chtěla sdílet se svým Synem všechno, i dobu opuštění Bohem, kterou musel projít proto, že na sebe vzal náš hřích. Maria nestojí pod křížem proto, že Ježíši něco chybí, nýbrž Ježíš ji nechává stát pod křížem proto, že Marii by se něčeho nedostávalo, kdyby nebyla spolu s ním. Její soucit je plodem jeho velkomyslnosti. Milující chce být u svého milovaného, obzvláště když se milovaný ocitl v nouzi. Pro Marii by bylo strašlivé, kdyby nemohla být s Ježíšem v rozhodujícím okamžiku. „Otče”,

⁸ Nuit mystique, Etudes Carmélitaines, říjen 1938, str. 287-293

praví Ježíš, „chci, aby také ti, které jsi mi dal, byli se mnou tam, kde jsem já“ (Jan 17,24).

Maria stojí pod křížem jako představitelka církve. Stojí tam v zastoupení nás všech. Ukazuje nám, co my všichni máme konat. Všichni máme být „Božími spolupracovníky“ (1 Koř 3,9) tím, že sdílíme Ježíšovu temnou noc na kříži pro spasení světa.

„UMÍRÁME - A HLE, JSME NAŽIVU“ (2 Koř 6,9)

Ježíšova temná noc však nekončí smrtí na kříži. V apoštolském vyznání víry vyznáváme, že Ježíš po své smrti sestoupil do říše mrtvých. Nový zákon hovoří o tomto sestoupení. V prvním listu svatého apoštola Petra čteme, že Ježíš šel (V švédském překladu: sestoupil dolů do podzemí) a přinesl spásu duším uvězněným (3,19;4-6). A sv. Pavel píše: „Co jiného znamená ‚vystoupil‘, než že předtím sestoupil dolů na zem?“ (Ef 4,9). Toto sestoupení je právě tajemstvím předvečera zmrtvýchvstání. Ve východní církvi mělo toto mystérium vždy ústřední význam, zatím co západní církvev je dlouho opomíjela.

Po své smrti potkává Ježíš mrtvé v říši zemřelých. Je to setkání mezi smrtí Jeho a smrtí lidí. Ježíš se stává ve smrti jedním z nich. A když vstane z mrtvých, pozvedá všechny ostatní s sebou. Když Ježíš putuje říší smrti, je mrtev - jeho mrtvé tělo leží v hrobě - a zároveň živý, neboť „obživen Duchem“ (1 Pt 3,18).

Toto se tedy děje ve spásonosné noci. Jsme mrtvi spolu s mrtvými, svým způsobem jsme ateisty spolu s ateisty. Zároveň však jsme živí, neboť jsme vešli do této smrti *dobrovolně*, spolu s Ježíšem, pro něj a pro jeho bratry. Také pro tyto lidi platí Ježíšova slova: „Nikdo mi ho nebere, ale já jej dávám sám od sebe“ (Jan 10,18). Smrt, kterou na sebe bereme dobrovolně, z lásky, již není pouhou smrtí. Je naplněna láskou, a láska je silnější než smrt. Kdo se z lásky ztotožní se smrtí jiných, zasévá do jejich smrti život a zmrtvýchvstání.

KAŽDÁ NOC MÁ SPÁSONOSNOU SÍLU

Prozatím jsme hovořili ponejvíce o spásonosné noci, která *může* nastat *po* konečném spojení s Bohem. Pro některé lidi znamená konkrétně spojení s Ježíšem v jeho smrti a sestoupení do říše mrtvých.

Avšak také temná noc, která nastane *před* spojením, tedy noc, která nás očisťuje a spaluje všechno naše sobectví, má spásonosný charakter. Vše, co se děje s námi, má význam i pro druhé. Nikdo netrpí jen sám pro sebe. Jsme navzájem spojeni tak hluboce, že nic, co se přihodí v našem životě, se nemůže netýkat i ostatních. Ve své knize *Kreuzeswissenschaft* poukazuje Edita Steinová na to, že noc, již musíme všichni projít, chceme-li dospět ke spojení s Bohem, je vždy též účastí na utrpení Ježíšově. Proto je zároveň pokaždé účastí na jeho spasitelném

díle.

Podle mého názoru je nesmírně důležité, abychom rozšířili perspektivu Jana od Kříže a viděli radikální proces očisty, který on nazývá nocí ducha, ještě v dalších souvislostech. Temná noc duše je vždy osobní i nadosobní. Má stránku individuální i univerzální. Člověk, který hledá spojení s Bohem, musí snášet tmu i bolest jako očistu individuální i univerzální. Spolu se svým individuálním očištěním a spojením s Bohem nosí ve své osobnosti a ve své duši břemeno hříchu za všechno lidstvo, neboť je součástí lidského společenství. Dokonalé spojení s Bohem nastane teprve, když byla dokončena univerzální očista a samo tvorstvo bylo vysvobozeno z otroctví zániku (srov. Řím 8,21), až Bůh bude všechno ve všem (srov. 1 Koř 15,28).

O každém člověku, který prošel temnou nocí, možno říci to, co bylo řečeno o Ježíšovi: „Byly to však naše nemoci, jež nesl, naše bolesti na sebe vzal" (Iz 53,4). Člověk sám to však nemůže chápat, rozhodně ne pokud noc je nejtemnější, ale ve skutečnosti je tomu tak. A v jasnějších chvílích se může stát hlubokou, nesobeckou radostí poznání, že trpíme za druhé.

Je důležité stále si uchovávat „katolickou" perspektivu, abychom neztráceli ze zřetele „celistvost".

Dovolte mi citovat z dopisu člověka, který ví, co říká, a u koho je právě tato perspektiva celistvosti krajně výstižná. „Celá léta mě trýznil pocit, že neexistuje východisko. A ono také skutečně není. Ježíš přece nikdy neřekl, že je *Východiskem*, Pravdou a Životem. Až jednoho dne, když jsem dlel na modlitbách jako jediná zející rána, mě napadlo, že není-li východisko, pak je tu rozhodně postranní cesta, která spočívá v tom, že se jaksí „dotrpíme" na své místo v lidském společenství. A tu se mě zmocnil vzrušující pocit, že jsem členem toho společenství. Jako bych byl nepatrným kouskem lidstva, namířeným k Bohu v podobě nevléčitelné rány. Ránu ovšem spojujeme obvykle s něčím negativním. Je tu však jedna kladná stránka: rána představuje jistou otevřenost... Nemám žádné pocity viny za to, že jsem ranou, cítím jen smutek a bolest. Přitom však zároveň radost nad tím, že smím být zúčastněn a nést malou část roztríštěnosti lidstva a předkládat ji Bohu. Pakliže původní otevřenost lidí vůči Bohu byla porušena, mohou snad rány fungovat jako vstupní brány. Dokázal bych být nevléčitelnou ranou po celý svůj život, pakliže je to pro lidské pokolení užitečnější."

„Stále prožíváme na svém těle Ježíšovo umírání... A tak v nás pracuje smrt, ale ve vás život" (2 Koř 4,10.12). A sv. Pavel pokračuje: „Všecko se to přece děje pro vás: čím více se totiž rozmnoží milost, tím větší počet (lidí) bude potom projevovat vděčnost k Boží oslavě" (tamtéž 15). Každý křesťan je povolán vstoupit do Ježíšovy smrti, aby svět „měl život a aby ho měl v hojnosti" (Jan 10,10).

Křtem jsme naroubováni do Ježíše a stáváme se malými beránky ve velkém

Beránku, s nímž společně snímáme hříchy světa. V eucharistii obětuje Ježíš sám sebe a stává se chlebem, lámaným pro nás všechny. Tím, že se živíme obětovaným Pánem, stáváme se sami obětovanými lidmi.

KOLEKTIVNÍ NOC

V řeči na generální kapitule karmelitánů (29. září 1989) pravil Svatý Otec: „Karmelitáni, jediní v západním světě, kdo slaví Eliášovu památku a vzpomínají jeho poselství, jsou povoláni k tomu, aby byli proroky a svědky v té temné noci ducha, kterou naše společnost teď prožívá.“

Papež neváhá srovnávat temnou noc Jana od Kříže s tmou, která vtiskuje ráz současné době. Mohli bychom mluvit o kolektivní temné noci, která postihuje lidstvo. Bůh již není samozřejmou skutečností, která řeší všechny problémy a zodpovídá všechny otázky. Nemá již účast na veřejném životě. Být křesťanem už není normální, společnost čím dál méně staví na křesťanských zásadách. Přestože si svátky zachovaly své původní jméno, z velké části ztratily křesťanskou inspiraci. Žijeme ve světě charakterizovaném Boží nepřítomností. Evangelium není již považováno za etickou normu. Kde jsou všichni ti, kdo stále ještě vzhlížejí k církvi a vidí v ní „mater et magistra“, matku a učitelku?⁹ Naši dobu lze charakterizovat jako dobu poznamenanou nepřítomností otce. Mnoho dětí otce vůbec nepoznalo nebo se otec brzy ztratil. Bez pozemského otce stěží můžeme chápat a prožívat nebeského Otce hmatatelně. Důsledkem je úzkost.

Jsme svědky exploze technického vědění, a to je fascinující. Přitom je to také úděsné, neboť etické povědomí člověka nedovede držet krok s jeho schopnostmi v oblasti techniky. Mezi rozumem a moudrostí člověka, mezi jeho hlavou a srdcem zeje propast. Máme na mysli nesmírná rizika atomové energie, genetické manipulace, které hrozí zničením specifické přirozenosti člověka. Omamuje nás vědomí naší moci a své zpupnosti nejsme schopni stanovit hranice. Důsledkem je opět strach, nejistota, bezmocnost.

Toto s sebou přináší dva jevy.

1. Existence mnoha lidí je víc než předtím poznamenaná tmou, mnozí prožívají své bytí jako temnou noc, dokonce jako peklo. Zajisté nejde vždy o temnou noc, jak ji popisuje Jan od Kříže. Přesto tu existují určité společné prvky. Komu se dostane Janův spis do ruky, ten jistě v lecčem pozná sám sebe. Můžeme tedy hovořit o určitém zevšeobecnění noci - za předpokladu, že chápeme pojem „temná noc“ v rozšířeném slova smyslu.

2. Ti, kdo procházejí tímto specifickým stavem, cítí aspoň v jasných okamžicích svou solidaritu se všemi, kdo „žijí v temnotě a v stínu smrti“ (Lk 1,79). Ono

⁹ První slova a tudíž název sociální encykliky papeže Jana XXIII., 1961

„bezbožství“, které je charakteristické pro naši dobu, způsobuje - zcela protismyslně - že členové kontemplativních řádů se mohou cítit spřízněni se svými současníky, žijícími „mimo zdi kláštera“. Mystikové mají dobré předpoklady pro dialog s ateisty.

V poselství k biskupské synodě r. 1967 píše několik představitelů kontemplativních řádů: „Kdo se oddává kontemplaci, poznává sám sebe ve zkouškách a pokušeních, jimiž mnoho křesťanů musí procházet. Chápe jejich trýzeň a dovede analyzovat smysl této trýzně. Zná a cítí všechnu trpkost a bázeň související s temnou nocí. ‚Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?‘ (Žalm 22,2; Mt 27,46). Ví však rovněž skrze Krista, že Bůh zvítězil nad hříchem a smrtí... Kontemplativní člověk chápe lépe, jak pokušení ateismu, jež někteří křesťané pocítují, může ovlivňovat jejich víru způsobem, který je nakonec blahodárný a spásonosný. Je si vědom, že jde o zkoušku, která má určitou podobnost s nocí mystiků. V poušti se naše srdce obnažuje. Tam ztrácíme záminky, falešné výmluvy a nedokonalé pojetí Boha. Tam jsme nuceni držet se podstatných věcí, pravdy o nás samých, a nemáme možnost útěku. Toto všechno může být právě užitečné pro naši víru. Právě tam, v hlubokém nitru naší bídy, se nejvíce projevují úžasné činy Božího milosrdenství. Milost, ta nepřekonatelná síla Boží, začne působit na naši liknavost, neboť ‚síla se zřejměji projeví ve slabosti‘ (2 Koř 12,9).“

ČLOVĚK UNIVERZÁLNÍ

Všechno se zračí naprosto jinak, když můžeme pozorovat svou trýzeň, svou „noc“, „v planetární“ perspektivě. Zrodí se nová radost, nová ochota vzít na sebe jakoukoli oběť. „Přál bych si,“ píše sv. Pavel, „sám být proklet a odloučen od Krista Ježíše za své bratry, za lid, z něhož pocházím“ (Řím 9,3).

Mnoho světců se vyjádřilo stejně protismyslně. Touha „pomáhat“ může být tak palčivá, že ani v nejmenším nedbáme sami o sebe, o svou vlastní spásu či svatost. Jistě že jsme individua, ale naše individualita je pouhým úkolem, posláním v univerzální celistvosti. Jednotlivec je povolán stát se „frére universel“ (Charles de Foucauld, 1858-1916), univerzálním člověkem.

Smysl temné noci je právě osvobodit nás od našeho ego-centrického omezení, otevřít nás pro celistvost, pro Boha a jeho stvoření. Noc nás chce „odprivatizovat“ a vyhmátnout univerzální rozměr, jenž je součástí naší bytosti.

Nechtějme však čekat s univerzálním myšlením, až projdeme celou nocí. Nikoli, můžeme noc uspíšit tím, že hned od počátku si budeme vědomi, že noc se netýká pouze nás, nýbrž i všech ostatních. Všechno, co nás bolí, můžeme položit do obětní patény a spolu s Ježíšovou obětí pozvednout jako dar za spásu světa. Tehdy noc přinese nejvíce ovoce. Jestliže hned *od začátku* rozšiřujeme perspektivu a nemyslíme pouze na vlastní očistu, nýbrž na spásu všech,

akceptujeme vědomě Boží plán s nocí. Pak probíhá všechno rychleji a pružněji.

Nastanou ovšem dny, kdy takovéto myšlenky nepomáhají. Noc však není vždy černá jako uhel. Temno se ustavičně mění. Často může vědomí, že jsme účastní na Boží záchranné operaci, která obepíná celý svět, být hvězdou, udržující při životě naději.

Být křesťanem znamená - mělo by znamenat - již nikdy nežít sám pro sebe, nýbrž pro druhé. Povolá-li nás Bůh, je to vždy v zájmu druhých. Izrael byl povolán pro pohany, a toto poslání bylo vzorem pro poslání církve: církev není povolána sama pro sebe, nýbrž v zájmu světa. A uvnitř církve bude každý povolán individuálně, povolán pro ty, kdo ještě nepochopili Boží příkaz, avšak jednou jej pochopí, *pokud* povolání splní své poslání.

Byla doba, kdy teologové diskutovali o predestinaci, což je nauka, podle níž je osud člověka již od věčnosti předem určen Bohem. Problém byl neřešitelný, protože bylo na něj nazíráno z individualistického hlediska. Kdo byl vyvolen - tak se věřilo - byl vyvolen sám pro sebe. Měl být šťasten, že smí přijít do nebe. Přitom nemohl jinak než chvět se před mystériem, že jiní snad vyvoleni nejsou. Ve skutečnosti je poslání v bibli vždycky míněno jako úkol zachránit ty, kteří dosud povolání nebyli. Být povolán znamená vzdát se své soukromé existence a stát se nástrojem spásy pro jiné.

Získat vědomí o svých všestranných vlastnostech nemá nic společného s pýchou. Bůh člověka už tak stvořil. Akceptovat svou všestrannost znamená akceptovat sebe sama tak, jak nás stvořil Bůh. Pouze všestranně zaměřený člověk žije v plné harmonii s Bohem.

Nikdo nemůže pochybovat, že svatý Jan od Kříže byl takovým všestranným člověkem. Čím více se blížíš k Bohu, tím větší máš účast na jeho univerzalitě. Kdo je jedno s Bohem, je stejně univerzální jako on. Nevyhnutelným důsledkem společenství s Bohem je solidarita s lidstvem a s celým vesmírem.

„Každý, kdo miluje Boha Otce, miluje toho, komu on dal život'(1 Jan 5,1).

Že se Jan od Kříže cítil doma ve vesmíru, o tom svědčí jeho verše:

*„Mými přáteli jsou hory, prudké srázy,
v stinnou zeleň zahalená údolí,
ostrovy, jež v dálce pouze tuším,
řeka se svou zvučnou mluvou,
závan větru, jenž mě láskyplně hladí.
Noc a tichá mystika,
zrána lesk, jenž na východě trůní,
hudba, která ztichla již,*

*a tóny zní jen samota,
pokrm, jenž nám dává žár a smír."*
(*Duchovní píseň 14-15*)

Když však Jan píše o temné noci, nemyslí ještě tolik na solidaritu. Pro něj je temná noc bolestivým hledáním Milovaného. Nevěsta touží po Ženichovi. Janovým zdrojem inspirace je Píseň písní. Jeho mystika je mystikou sžíravé touhy a blaženého spojení.

ADRIENNE VON SPEYR

Jako protipól svatého Jana od Kříže bychom mohli jmenovat třeba Adriennu von Speyr (1902-1967). Adrienna neprojevuje přílišný zájem o blaho spojení. Její mystika, kterou můžeme nazvat objektivní, krouží kolem dvou klíčových pojmů: „Sendung“ (poslání) a „Verfügbarkeit“ (disponibilita, ochota dát se k dispozici). „Sendung“ je dflou Boží: Bůh „vysílá“ člověka, dává mu úkol, poslání. „Verfügbarkeit“ nebo „Bereitschaft“ (pohotovost, připravenost) je lidskou odpovědí: člověk je otevřen, připraven, stojí Bohu k dispozici.

Adrienniným zdrojem inspirace nejsou prožitky lásky na podkladě Písně písní, nýbrž Maria: její bezvýhradné „ano“ Bohu, její ochota být k službám. A Maria poukazuje na Ježíše. Nakonec je rozhodující normou postoj Ježíšův vůči Otci. „Já jsem tě oslavil na zemi, když jsem dokonal dílo, které jsi mi svěřil“ (Jan 17,4). „Jako ty jsi mne poslal do světa, tak i já jsem je poslal do světa“ (Jan 17,18). „Jako mne poslal Otec, tak já posílám vás“ (Jan 20,21).

Tyto tři texty stojí v evangeliu sv. Jana. Ústředním námětem tohoto evangelia je, jak známo, Ježíšův vztah k Otci. Avšak právě apoštol Jan nás může odradit, abychom stavěli Adriennu ze Spýru proti Janovi od Kříže, či naopak. Nemusíme volit mezi mystikou nevěsty a mystikou poslání, mezi subjektivní a objektivní mystikou, mezi „eros“ a „agape“. Můžeme volit obojí. Tak činí i sv. Jan. Právě v jeho evangeliu, které tak rádo hovoří o úkolu a poslání, se setkáváme také s mystikou nevěsty. Celé jeho evangelium je jí prodchnuto. Předchůdce Ježíšův pochopil, že Ježíš je Ženich (srov. Jan 3,29). Sv. Jan dává Ježíšovi zahájit svůj veřejný život svatbou (2,1-11) a také jej zakončit mystickým spojením: Ježíš dává Marii a Jana sobě navzájem (19,25-27). Maria je představitelkou církve lásky, církve charismatické; Jan zastupuje církevní úřad, církev hierarchickou. Z jejich spojení povstává konkrétní církev, která je zároveň charismatická i apoštolská. Ale i když Jan hovoří o eucharistii, stojí mystika nevěsty vždy v pozadí. Stejně tak jako muž a žena se stanou jedním tělem (srov. Gn 2,24), dává Ježíš v eucharistii své tělo nevěstě-církvi, a tak se stává s ní jedním tělem.

Na světcích v církvi je krásné to, že se vzájemně doplňují. Není moudré držet se pouze *jednoho* světce či *jednoho* mystika. Boží zjevení je tak bohaté a tak velké, že jen jediný světec nedokáže sám o něm svědčit. V průběhu historie vystupují

stále další a další světci, kteří odhalují nové pohledy na pravdu. My je přijímáme všechny, neboť máme svobodnou volbu.

Postihne-li tě trýzeň - ať už v podobě nemoci, zármutku, psychických potíží, samoty, deprese, pocitu, že tě Bůh opustil - je na tobě, abys rozhodl, jaký význam tyto stavy mají pro tvůj život. Deprese může být a zůstat běžnou depresí. Může však také být součástí tvé temné noci. Může ti dát dozrát, duševně i duchovně, může ti dopomoci k růstu v lásce. Může ti také dát možnost zachránit druhé, být účasten na Ježíšově díle spásy, „trpět tam, kde trpět ještě zbývá, za církev“.

Nic není určeno předem.

Zvol si sám.

6 „HLE, ZDE JSEM“

Doposud jsem hovořil nejvíce o tom, co *Bůh* činí během temné noci. A to právem. Vždyť temná noc je *dílem Božím*. Již dříve jsem citoval slova Jana od Kříže, že temná noc „ji připravuje pro sjednocení s Bohem v lásce tím, že ji očišťuje a osvěcuje“ (II, 5,1). Nikdo se nemůže uvést v temnou noc sám. A pokud tak někdo přesto učiní, nejde o pravou temnou noc!

V této kapitole a dvou dalších bych se však chtěl zaměřit na postoj *člověka* během noci. Lidská reakce na Boží dílo může být více i méně přiměřená. Mohu si počínat tak nemotorně, že Bohu jeho dílo znesnadňuji nebo dokonce je blokuji. Mezi Bohem a mnou však může probíhat krásná souhra, takže noc dosáhne maximálního účinku.

„GELASSENHEIT“ (klid, mírnost, opak rozrušení)

Je-li noc *dílem Božím*, pak může člověk nejlépe reagovat tak, že *nechá* Boha jednat. Je-li noc důsledkem příliš silného, oslnivého světla Božího, pak jde o to dát se oslnit. Každý pokus o útěk ze tmy je také útekem od světla. Místo abys utíkal, můžeš se dát exponovat světlem, přijmout je. Můžeš reagovat jako Samuel a Izaiáš: „Hle, zde jsem“ (1 Sam 3,4; Iz 6,8). Nebo jako Maria: „Staň se mi podle tvého slova!“ (Lk 1,38).

Mistr Eckhart káže neúnavně o „Gelassenheit“. Je to výmluvné a trefné slovo, protože obsahuje sloveso „lassen“ (nechat). „Gelassenheit“ je postoj, který zaujímáme, když „necháváme“ dění volný průběh. Smysl slova je přímý protiklad revolty, odporu, křečovitého prosazování vlastní vůle. Kdo je „gelassen“, přijímá, co se mu nabízí. Nevyžaduje víc a rovněž si nechce za každou cenu ponechat to, co dostal. Je *vždy spokojen*.

S touto „spokojeností“ s Bohem se setkáváme také u Jana od Kříže. Když Jan popisuje, jak byla duše v noci smyslů očištěna od zloby, zdůrazňuje: „stává se pokornou vůči Bohu, sobě i bližnímu; a tak se již nerozčiluje a nezlobí sama na sebe kvůli vlastním chybám, ani na svého bližního při cizích chybách, a neprožívá již *nechuť a nevhodnou vzpurnost vůči Bohu* kvůli tomu, že ji rychle neudělal dobrou“ (Temná noc I, 13,7).

Jan od Kříže rád používá slovo „pasivo“, „pasivamente“. Znovu a znovu zdůrazňuje, že člověk nesmí zasahovat do Božího díla, že musí ponechat Bohu svobodu jednat podle své vůle. „Duše musí... být poddaná, pokorná a pasivní. Dary milosti od Boha může přijímat pouze ve stavu pasivity. Bůh jí je dává, když pokládá příležitost za vhodnou a když shledává, že duše je pokorná a

nesobecká. Žije-li duše tímto způsobem, nevytváří ve svém nitru žádné překážky" (Výstup na horu Karmel U, 32,4).

Mohli bychom citovat mnoho mystiků. „Temnou noc musíme přijímat stejně prostě jako talíř polévky. Bez uvažování a rozvažování, co s sebou přinese. Vrhout se stěmhlav do noci, bez výhrad," píše Adrienna von Speyr¹⁰ přirovnává člověka k síti, kterou rozestřel Bůh: „Světce bychom mohli nejlépe přirovnat k síti. Síť je upletena z tenkých provázků a když ji složenou položíme na stůl, je jako hromádka, docela ubohá malá hromádka. Bůh však vezme síť do rukou a úplně ji *roztáhne*. A když mi ukázal, jak se síť roztahuje, vyžaduje mou pomoc - že se musím *dát* rozestřít a nikoli se roztahovat *sama*. A dále mám akceptovat, že Bůh rozestřel síť právě takto, a nechat to tak být, neboť výsledek přinese ovoce. Tedy Bůh *sám* určuje rozpětí a způsob roztažení sítě. Jediné, co mohu dělat, je modlit se, že chci být rozestřena právě tak, jak On si přeje, a že souhlasím, abych *zůstala* rozestřena na tom místě, které sám určil. Je nemyslitelné, abych od Boha vyžadovala: ‚Uvolni mi jednu paži, ještě než napneš drahou, jinak se mi bude stát příliš nepohodlně.'"

Adrienna píše o „stavu, kdy dáváme dění volný průběh" (Zustand reinen Geschehenlassens), totiž stavu, kdy Ježíš visí na kříži a sestupuje do říše mrtvých. Právě tehdy Ježíš zakládá „das reine Geschehenlassen" (absolutní odevzdání). Dodává, že toto „bezpodmínečné odevzdání je nejhlubším, nejdokonalejším a nejplodnějším aktem, jaký si lze představit"¹¹.

Švédský mystik Hjalmar Ekstrom opakuje znovu a znovu, že rozhodujícím momentem na cestě duchovního života je právě ochota dát se vést: „Jediná bezpečná cesta je dát se táhnout a vést Bohem, krok za krokem a chvíli za chvílí. Pak se nemůže stát, že bychom se zastavili v polovině cesty. Musím znovu a znovu opakovat toto prosté pravidlo, neboť je v životě křesťana nejdůležitější ze všeho."

Jeden současný mystik, kterého osobně znám, mi píše: „Jak víš, spočívá celá moje ‚metoda' v tom, abychom nikdy nekladli odpor dění kolem sebe." Cokoli není úplné, bezpodmínečné odevzdání a kapitulace, znamená ztrátu času a *zbytečné* utrpení.

Toto vyloučení odporu nacházíme ve svrchované formě v Nějsvětější Trojici. Sv. Pavel to naznačuje, když píše o Ježíšovi, že ačkoli „způsobem bytí byl roven Bohu, a přece na své rovnosti nelpěl" (Flp 2,6). Základní text praví, že Ježíš nepokládal svou rovnost s Bohem za válečnou kořist (řeč. *harpagmos*), tedy za nic, co si chtěl pro sebe ukořistit, a rovněž za nic, co by si úzkostlivě hlídal.

U Adama vidíme pravý opak: *není spokojen* s tím, čím je. Nestačí mu, že ho Bůh stvořil k svému obrazu, chce být „roven Bohu" (srov. Gn 3,4). Prvotní hřích

¹⁰ Kreuz und Holle, II, Johannes Verlag, Einsiedeln 1970, s. 147 a 149

¹¹ Das Wort und die Mystik, I, Johannes Verlag, Einsiedeln, 1970, s.147 a 149

spočívá v dvojí revoltě, v dvojí nepřítomnosti „Gelassenheit“. Za prvé si chce Adam „ukořistit pro sebe“ rovnost s Bohem. Za druhé, když už jednou zhřešil, nechce svůj hřích přiznat. Adam „se ukryl“ mezi stromy rajské zahrady (Gn 3,8). Neakceptoval svou nahotu. V obou případech chce být jiný, než je: chce být něčím víc, než čím ho Bůh stvořil, a nechce být tím hříšником, jakým se po pádu do hříchu skutečně stal.

Můžeme si představit, co by se asi stalo, kdyby se Adam a Eva neukrývali mezi křovím, ale žádostivě čekali na Boha a upřímně mu vyznali, čeho se dopustili.

„Hle, zde jsem,“ by měla znít samozřejmá odpověď, když Bůh klepe na dveře. A Bůh klepe vždycky. Avšak v temné noci klepe obzvláště silně. Tehdy doslova buší na dveře. Pak je víc než kdy jindy důležité otevřít dveře a dovolit vejít Bohu i s jeho oslňujícím světlem.

RADIKÁLNÍ ODEVZDÁNÍ

Odevzdání, o které zde jde, je radikálnější, než si mnozí z nás myslí. Říkáme-li, že spojení s Bohem spočívá v absolutním odevzdání, může to leckdo chápat mylně. Můžeš se domnívat, že žiješ v naprostém odevzdání, protože akceptuješ dění kolem sebe. Poznáváš v událostech Boží vůli, nejsi rozmrzelý ze špatného počasí, nereptáš, když onemocníš, věříš, že tvůj osud leží v láskyplných rukách Boha Otce, a žiješ bezstarostným životem. To je ovšem ideální stav.

Spojení s Bohem předpokládá však radikálnější odevzdání. Kdo četl můj spisek *Otče, tobě se odevzdávám*, si snad vzpomíná, že tam hovořím o třech etapách odevzdání: přijímat Boží vůli, být aktivně poslušen Boží vůle, být nástrojem Božím. První etapou je tedy poznávat Boží vůli a stavět se k ní kladně ve všem, co se děje. To je nesmírně důležité, avšak v temné noci očekává Bůh něco víc. Zde tě začíná doopravdy přeměňovat. Chce, abys myslel, chtěl a jednal božsky. Chce sám žít skrze tebe.

V duchovní literatuře nazýváme konečné spojení s Bohem spojením „přetvořujícím“ či „přetvářejícím“ (trans-forming union). Toto přetváření se z velké části děje během temné noci duše. Bůh očekává, že pustíš ze svých rukou všechno, že bezvýhradně odevzdáš sám sebe a vše, čím jsi a co máš, do rukou jeho, takže již nenáležíš sám sobě, nýbrž

pouze Jemu. Alžběta od Nejsvětější Trojice toto vyjadřuje dokonalým způsobem ve své slavné modlitbě k Trojici: „Moji Tři, mé Všechno, má Blaženosti, nekonečná Samoto, Nesmírnosti, v níž se ztrácím, *tobě se vydávám jako kořist.*“ Smířit se se vším, co se kolem tebe děje, protože víš, že to je vůle Boží - a být tak úplně jeho, že On teď v tobě žije a působí, jsou, jak je každému jasné, dvě rozdílné věci. Bůh se nespokojí s tím prvním. Proto tě zavádí do temné noci.

„ZMĚŇTE SE!“ (Řím 12,2)

Bůh v tobě může žít a působit pouze tehdy, je-li pánem tvých duševních schopností. Pokud používáš svých očí a uší, rukou a nohou, své fantazie a vůle svévolně, nejsi nástrojem Božím a nemůžeš tvrdit, že Bůh působí skrze tebe.

Ted' je na čase, aby tvé duševní schopnosti zaujaly nový postoj. Doposud stály v tvých službách, od nynějška budou stát ve službách Božích. Doposud vycházely do okolního světa a bezohledně braly kde co, bez spojení s tvým nejhlubším nitrem, které je láska. Ted' začíná Bůh obnovovat kontakt mezi centrem a tvými duševními schopnostmi.

Jan od Kříže objasňuje, jak Bůh přitahuje všechny síly duše k sobě. Úkolem duševních schopností je *dát se vést*, dobrovolně se vzdát všeho svévolného jednání. Místo impulzivního, bezohledného uchvacování lidí a věcí jde o to, aby ses otevřel Bohu-Lásce a nechal ho disponovat všemi tvými schopnostmi. Bůh tak činí zcela novým způsobem, a nikomu nemůže ujít rozdíl. Předtím byly duševní schopnosti chapadly, ted' se staly anténami. Nevnucují se, nemanipulují, nezraňují. Svědčí o bezpodmínečném respektu lásky ke skutečnosti.

Všichni víme, že můžeme používat svých očí různým způsobem. Můžeme se dívat na druhé z hlediska svého periferního, starého člověka. A tu ihned začneme mít své názory a soudíme. Shledáváme druhého sympatickým či nesympatickým, hezkým či ošklivým, přitažlivým či odpuzujícím. Můžeme však posuzovat své okolí z hlediska hlubší dimenze své osoby. Tehdy přistupujeme k druhému s úctou a necháme ho být tím, čím je. Necítíme potřebu zařadit ho do nějaké kategorie. Akceptujeme a zaujímáme kladný postoj. A náš bližní cítí intenzivně, že na něj nazíráme s láskou, často beze slov.

Toto nás může přivést k tušení, jaký je rozdíl mezi tím, když používáme svého zraku sami nebo jej odevzdáme k používání Bohu. Něco podobného platí také o sluchu. Můžeme naslouchat svému bližnímu jako zloděj: krademe mu slova z úst. Necháme ho uspokojovat naši zvědavost. Lze však také naslouchat s naprostým respektem, což je způsob, který hodnotí mlčení stejně tak jako slova. Takovýto způsob není uchvacováním, nýbrž přijímáním daru.

Nebo si představme hmat. Ošetřuje nás terapeut, který chce naše svaly uvolnit, a proto je masíruje a hněte je ze všech sil; jaký rozdíl proti tomu, když masér napjatý sval pouze hladí! Měkké přejíždění bolavého místa, kdy masér vůbec nevyvíjí *vlastní* sílu, působí více do hloubky. Terapeut nechce sval přetvořit, nýbrž jej bere tak, jak je. Dává pouze prostupovat svými rukama lásce, a toto láskyplné akceptování přiměje svaly uvolnit napětí mnohem rychleji.

Je důležité získat citlivost pro různé způsoby používání svých očí, svých uší, svých paží. Nikdy mi nevymizí z paměti jeden zážitek z války - bylo mi tehdy asi čtrnáct let -když skupina německých vojáků dávala malý koncert ve středu Antwerp. Kapelníkův způsob dirigování, jeho minimální, ovládané, měkké

pohyby na mne působily nezapomenutelným dojmem. Zde nebylo vidět přehnanou námahu ani násilí. Teď po letech bych mohl hovořit o jakési „transparenci“, otevřenosti vůči vyšší, duchovní síle. - Jako kontrast jsem přibližně o deset let později zažil koncert rovněž v Antwerpách, jehož dirigent byl úplným opakem předešlého. Jeho pohyby byly jako tětí mečem. Napínal své síly do krajnosti a já jsem nemohl jinak než předvídat, že z toho jednou dostane srdeční záchvat. O několik měsíců později jsem četl v novinách, že onen dirigent skutečně během jednoho koncertu zemřel.

DEJ SVOJE SÍLY K DISPOZICI BOHU

V temné noci zavádí Bůh duševní schopnosti člověka do stále větší pasivity. Činí to tak, že čím dál víc blokuje jejich přirozenou funkci. Člověk to pocítuje jako stále rostoucí neschopnost a bezmocnost. „Duše musí být jakoby vyřazena, pokud jde o její sílu“ (srov. Temná noc, II, 8,2). Jan od Kříže v *Živém plameni lásky* hovoří o „hlubokých jeskyních duševních schopností, v nichž... trýzeň duše bývá veliká, avšak Bůh ji ošetřuje a natírá nejvzácnějšími mastmi Ducha svatého, aby ji mohl spojit se sebou samým“ (tamtéž 3,68).

Boží dílo však nevyklučuje tvou dobrovolnou vstřícnost a tvůj souhlas. A v obdobích, kdy Bůh neblokuje tak viditelně přirozené počínání tvých duševních schopností, je na tobě, aby ses z vlastní vůle zřekl jejich používání starým způsobem. „Je třeba, aby duše byla nejprve ponořena do prázdnoty a chudoby ducha, očištěna od každé opory, útěchy a přirozeného vnímání ve všem shůry i zdola, aby takto prázdňá byla zcela chudá na duchu a vysvlečená ze starého člověka, aby žila onen nový a blahoslavený život, kterého lze dosáhnout skrze tuto noc, což je stav sjednocení s Bohem“ (srov. Temná noc, II, 9,4).

Je tu nebezpečí, že se díváme na tvrzení Jana od Kříže jako na příliš nadnesené, takže si je netroufáme přisvojit, protože se nepokládáme za dost vyspělé. Zde si musíme uvědomit dvě věci. Za prvé okolnost, že mnohé z toho, co Jan píše, je líčením jeho vlastních zážitků. Protože Jan od Kříže je jedním z největších mystiků historie, mají také jeho zkušenosti maximální hodnotu. Ve srovnání s ním jsme docela maličci, což však nemusí bránit tomu, abychom mohli mít tytéž *základní* zkušenosti jako on, totiž zkušenost smrti a zmrtvýchvstání, byť i menšího formátu.

Druhá věc, na kterou nesmíme zapomenout, je, že duchovní vývoj postupuje ve formě spirály. Tátáž věc se opakuje, tátáž zkušenost se vrací, avšak pokaždé na vyšší úrovni. Nestalo se ti nikdy, že tě při pročitání tvých starých zápisků překvapilo, že tam nacházíš poznatky, o kterých sis myslel, že sis je přisvojil teprve v poslední době? „No ne, to jsem věděl už tenkrát?“ není nijak neobvyklá reakce při čtení starých deníků. Přesto to víš teď jiným způsobem. Proto může Ježíš dát tutéž radu začátečníkům i pokročilým: všichni mají stejný úkol (být dětmi, neznepokojoval se, odevzdat se Otcí), každý však jej plní podle svého a

na stále vyšší či hlubší úrovni.

Proto nemusíš čekat na temnou noc, abys odevzdal své duševní schopnosti k použití Bohu. A ti, kdo nocí procházejí, mohou proces urychlit tím, že vědomě a dobrovolně uznávají, že schopnosti duše nemohou již více fungovat starým, přirozeným způsobem.

Všichni se můžeme modlit následující modlitbu, avšak každý z nás se modlí z různé hloubky:

Pane Ježíši Kriste,

dávám ti své ruce, abys jimi mohl pracovat, dávám ti své nohy, abys jimi mohl putovat,

dávám ti své oči, abys jimi mohl vidět,

dávám ti svůj jazyk, abys jím mohl hovořit,

dávám ti své myšlenky, abys mohl ve mně myslet,

dávám ti svého ducha, aby ses ve mně modlil.

Především ti však dávám své srdce, abys též ve mně mohl milovat svého Otce

a všechno lidstvo.

Dávám ti zcela sám sebe,

abys mohl ve mně vzrůstat,

abys ve mně mohl žít, pracovat a modlit se. Amen.

NÁSTROJ BOŽÍ

„Je to, jako by neexistovala cesta ode mne k Bohu, nýbrž od Boha ke mně," píše Raissa Maritain (1883-1960). Jan od Kříže říká přesně totéž: „Dobro nevychází od člověka k Bohu, ale od Boha k člověku" (II, 16,5). Používám-li svých duševních schopností *já sám*, nevede to nikdy k opravdovému setkání, ani přímo k Bohu či k Bohu v mých bratřích a sestřích. Všechny moje síly musí patřit výlučně Bohu. Pouze tak míří bez jakékoli úchyvky přímo k cíli.

„Chceme-li dojít k jediné bezpečné cestě, musíme bezpodmínečně zamhouřit oči a putovat v temnu, neboť jenom tak se nám podaří vyhnout se domácímu nepříteli, to jest našim smyslům a silám duše" (16,2). Ovšemže není chybou mít duševní síly! My jsme je však tak dlouho nutili k činnosti v našich službách, až nakonec úplně zapoměly, k čemu byly původně určeny: být nástrojem Božím.

Co u sebe nazýváme duchovním životem, spočívá často v tom, že jen vyměníme předmět schopností své duše. Místo detektivky čteme teď knihu duchovního obsahu. Místo abychom se lačně vrhali na jídlo, vrháme se teď lačně na Boha.

Nepochybně jsme učinili velký pokrok a zpravidla musíme takto vždy začít. Ale nakonec jde pouze o *lidskou* aktivitu.

Ke křesťanskému životu nestačí, abych zušlechtil *svou* aktivitu a zaměřil ji k vyššímu cíli, nýbrž křesťanský život, to je *Kristův* život ve mně. „Kdyby tu na to bylo místo," píše Jan od Kříže, „mohli bychom objasnit, jak mnoho je osob, které ve svých tvořivých schopnostech, pokud jde o Boha nebo o duchovní věci, mají mnoho radosti, zaujetí i činností a snad si dokonce pomyslí, že je to nadpřirozené a z ducha, a ono to vlastně není nic víc než skutky a touhy spíše hluboce přirozené a lidské, které, stejně jako je mají při věcech ostatních, se stejným temperamentem je mají i při oněch dobrých věcech, a to díky určité přirozené lehkosti v přenášení touhy i tvořivosti na kteroukoliv věc" (Temná noc, II, 16,5).

U Jana od Kříže budí nadšení jen myšlenka na svobodu, jíž jsme dosáhli, když jsme konečně přestali žít svým přirozeným životem (srov. II, 14,3). To, co se zpočátku zdálo být ztrátou, se změnilo v čistý zisk. To, co bylo smrtí, je začátkem nového, božského života. Nemusíme se již rmoutit, že se nám nedaří dospět k Bohu. To je totiž předpokladem, aby Bůh mohl dospět k člověku. Jakmile přirozený způsob života a čistě lidské činnosti jsou vyřazeny ze hry, jakmile „všechny schopnosti jsou prázdné a neúčinné" (II, 16,1), pak převezme dílo Bůh.

„Och, tedy, duše duchová! Až uvidíš svá toužení zastřená tmou (svá zaujetí vyprahlá a sklíčená a své schopnosti neschopné jakéhokoliv niterného cvičení), netrap se tím, spíše to považuj za dobrý příslib; *vždyť Bůh tě začíná osvobozovat od tebe samé*, z rukou ti odnímá majetek; s ním, i kdybys kráčela sebelépe, pro jeho poskvrněnost a strnulost nezdaří se ti dílo tak naprosto dokonale a bezpečně jako nyní, kdy tě Bůh bere za ruku, ve skrytu tmy tě vede jako slepce, kam a kudy to sám nevíš, a kam bys ani se svýma očima a po svých nohou, i kdyby sebelépe kráčely, nikdy tak dobře a přesně nedoputoval" (II 16,7).

Nemíní sv. Pavel totéž, když píše, že jsme dílem Božím? My jsme dílem Božím, nikoli pouze co do naší existence, nýbrž i co do našeho konání. Píše přece, že jsme v Kristu Ježíši stvořeni k dobrým skutkům, které Bůh předem připravil, abychom je pak uskutečňovali ve svém životě (Ef 2,10). Skutky jsou již hotové, my je nemusíme „konat". Můžeme v nich putovat jako v rajské zahradě.

„SÁM OD SEBE NEČINÍM NIC" (Jan 8,28)

Kdo odevzdá své duševní schopnosti k použití Bohu, octne se v naprosté závislosti. Takováto závislost je nám, zraněným lidem, poměrně cizí. Chceme rozhodovat podle své hlavy, jít vlastními cestami. Chceme sami utvářet svou budoucnost. Máme určité ideje a plány, jež chceme uskutečnit. Mít život ve vlastních rukou a sami jej utvářet nám dává pocit bezpečí. Nechat rozhodovat

Boha je pro nás riskantní. Na Boha přece nelze zcela spoléhat!

Toto je právě základem prvotního hříchu: učinit se nezávislým na Bohu. Člověk chce držet moc ve vlastních rukou. Prvotní hřích je ona velká rozluka. Člověk, který doposud žil v harmonii s Bohem, se od Boha odloučil, aby si vybudoval vlastní budoucnost. Zde je kořen podobenství o ztraceném synovi (srov. Lk 15,11-32). V tomto příběhu je shrnuta celá historie spásy.

A tu přijde Ježíš, Syn člověka. Je jednorozeným Synem Božím, je dítětem svého Otce a nechce být ničím jiným. Ježíš nás přivádí zpět do harmonie ráje. U něho nenacházíme žádné ambice konat něco na vlastní pěst, budovat si vlastní existenci. Jeho říší je říše božského Otce. „Můj Otec pracuje bez přestání, proto i já pracuji“, říká (Jan 5,17). Ne tak, že by byl činný po boku svého Otce, že by přicházel s nějakými doplňky. Nikoli. „Amen, amen, pravím vám: Syn nemůže sám od sebe činit nic než to, co vidí činit Otce. Co činí Otec, stejně činí i jeho Syn“ (Jan 5,19). „Sám od sebe nemohu dělat nic... nehledám vůli svou, ale vůli toho, který mě poslal“ (Jan 5,30). Právě proto, že sám od sebe nic nekoná (Jan 8,28), může Ježíš říci: „Kdo vidí mne, vidí Otce“ (Jan 14,9). Jeho naprostá závislost na Otci je jeho radostí a silou: „Můj *pokrm jest*, abych činil vůli toho, který mě poslal, a dokonal jeho dílo“ (Jan 4,34).

Opustit Otce a odejít „do daleké země“ (srov. Lk 15,13) vede k neštěstí. Kdo však zůstane doma a láskyplně si chrání svou závislost na Otci, může ho slyšet říci: „Synu, ty jsi stále se mnou a všechno, co mám, je tvé“ (Lk 15,31). Otcovo štěstí je i jeho štěstím.

Pokoušíme-li se vymanit se ze závislosti na Bohu, vedeme ve skutečnosti beznadějný boj. Člověk má příliš krátké paže, než aby mohl zápasit s Bohem, napsal jeden flámský básník. Nikdo nemůže uniknout Bohu. Člověk je a zůstane v každém případě stvořenou bytostí, a to znamená úplnou závislost. Velká rozluka, která je důsledkem hříchu, jev podstatě iluzí. Nikdy nemůžeme být odloučeni od Boha. Můžeme si to však namlouvat a jednat podle toho. V tom případě žijeme stranou pravdy, na útěku od skutečnosti. Psychologie nás naučila, jaké osudové následky má popírání pravdy, neochota setkat se s realitou a přijmout ji. O nejhlubší skutečnosti však psychologie nemá nejmenší tušení, a proto nemůže sama řešit základní problémy člověka.

V terapii, která je součástí temné noci, se Bůh pokouší přivést člověka nazpět ke skutečnosti. Dává člověku uvědomit si vlastní domýšlivost. Přiměje ho, aby pochopil, že jeho domnělá samostatnost je pouze nesmírnou iluzí. Kříží jeho plány, podráždí mu nohy v jeho počínání, především na vnitřní, ale někdy též na vnější úrovni. Ty se věru neumíš modlit tak dobře, jak sis myslel, říká mu Bůh s úsměvem. Neříká to proto, aby člověka trýznil, nýbrž aby ho přivedl k poznání a pokornému přiznání: Já se neumím modlit, modli se ty ve mně!

Rostoucí neschopnost „něco ze sebe udělat“, kterou člověk pocítuje, je důsledkem toho, že ho Bůh přitahuje blíž a blíž k sobě. „Temná noc

kontemplace duši pohlcuje a vpíjí do sebe takovým způsobem, a tak blízko jí přibližuje k Bohu, že je jí útočištěm i osvobozením ode všeho, co není Bůh.

Vždyť duši, poněvadž je zde vzata do péče, aby dosáhla svého uzdravení, jímž je sám Bůh, drží jeho Majestát *při dietě* (jak moderní výrok!), a ve zdrženlivosti ode všech věcí; žádost po nich byla vykořeněna; právě tak jako nemocného, jenž je ctěný ve svém domě, má-li se uzdravit, tak jak jej uvnitř střeží, že mu ani nedovolí trochu vzduchu, ani se potěšit světlem, ani zaslechnout kroky, dokonce ani hlasy obyvatel domu a jídla mu podávají vybraná a *velmi odměřená, spíše vydatná než pro pochutnání*" (Temná noc II, 16,10).

TÉMA S VARIACEMI

Psychoanalýza hovoří o touze člověka po návratu do mateřského klína. Mystikové mluví o Otcově náruči. Apoštol Jan, nepochybně největší mystik v historii, píše o Synovi, který spočívá v náruči Otcově (1,18). Touha po Otcově náruči nikdy není útekem, kterým snadno může být touha po mateřském klínu.

Bezpečí, které nacházíme v absolutní závislosti, je téma s variacemi, s jakým se setkáváme u všech mystiků. Řekl jsem již dříve, že je nejlépe neomezovat se jen *na jednoho* mystika. Mystérium Boží a lidské je tak bohaté, že je žádný člověk nedokáže vyčerpat sám. Každý mystik přichází se svými vlastními „variacemi“.

Rád bych připomněl dílo švédského mystika Hjalmara Ekstroma. Podle mého názoru je jeho základním tématem, řekl bych charismatem, právě temná noc. Autor ovšem toho výrazu nepoužívá. Hovoří o vydání se ze všeho či o mystické smrti, avšak ve skutečnosti je to totéž. Pěje ve všech možných tóninách, že člověk musí odumřít všemu svému, aby v něm Bůh mohl být vším.

„Ten, kdo sedí u Pramene, neví nic, absolutně nic, a také nic nezná. Je pouze závislý na Bohu. Nedovede říci slovo, nevzmůže se na jakýkoli čin. Je tak bezmocný, že je naprosto k ničemu. *Pokud je* něco vyřčeno či vykonáno, nepochází to od něho... Kde dar poznání zanikne (srov. 1 Koř 13,8), takže člověk je úplně malým dítětem, tam začíná svatá Moudrost Boží.“

„Zde jde o úplný převrat,“ píše Ekstrom v jednom ze svých dopisů, „celý život člověka je obrácen vzhůru nohama. Mystická smrt znamená, že člověk je obrácen dnem vzhůru jako nádoba, takže všechno, co je v něm dobré i zlé, velké i malé, čisté i nečisté, je vyprázdněno. V tomto prázdném stavu se pak člověk stává nádobou k Boží slávě... Kde byl proveden tento převrat a toto vyprázdnění, tam teprve může Bůh zaujmout své pravé místo. Všude, kde předtím stál člověk, stojí nyní Bůh. Všechna vůle, všechno vědění, všechno konání leží nyní za člověka v rukou Božích... A tehdy kráčí člověk tiše a opatrně pod Sluncem Věčnosti, které zahřívá jeho srdce a osvětluje jeho cestu. Člověk putuje se srdcem v Božím ráji (mnohdy aniž by si to uvědomoval, jen tu a tam se závoj pozvedne, a pak vidí i vnímá), zatímco nohy rozdírá pozemské trní a bodláčí.“

Jaká útěcha být zcela závislý na Bohu, který ví, jaké má s námi plány! „Pouze On sám ví, co s člověkem zamýšlí. A On sám pečuje o Své dílo v nitru člověka.“

„V slabosti se projeví má síla“, píše sv. Pavel. „A tak se budu raději chlubit slabostmi, aby na mně spočinula moc Kristova. Proto rád přijímám slabost... Vždyť právě když jsem sláb, jsem silný“ (2 Koř 12,9-10). Naše slabost je prázdnota, kterou Bůh může zaplnit. Kdo je silný, nemá v sobě místo pro Boha. Jakmile jsme však ztratili všechno své, zůstává pouze Bůh. „Když jsme ničím, pak je Bůh vším pro nás i v nás, a to v daleko vyšší míře, než si dovedeme představit. Nevlastníme-li nic, pak je pro nás vším to, co je a co má On. Potom už existuje jen Ježíš Kristus.“

„Víra, to je... žít tím životem, který nám daroval Ježíš Kristus a jaký se žije v říši Boží. To je tento život, který proudí naší nicotou a který je životem zmrtvýchvstání. Víra, to je nic nevědět, nic neumět, ničím nebýt, nic nechtít. V tom leží jistota života i smrti... Je tomu tak, jak říkáš: že Hospodin tě učinil svým nic... A právě pomocí tohoto "nic" můžeme nahlížet do nebeských věcí.“ Jaká smělá myšlenka! Vidíme Boha skrze naše „nic“! Jakmile vyprázdníme své nitro, vproudí dovnitř Bůh a bezprostředně zaplní prázdňný prostor. „Stejně tak jako slunce za svítání vychází a opírá se o tvůj dům, aby jej mohlo naplnit světlem, jakmile jen otevřeš okno, počíná si i Bůh... neboť chce vproudit do prázdny duše a zaplnit ji svým požehnáním. Bůh podobně jako slunce stojí nad dušemi, aby s nimi byl ve spojení“ (srov. Živý plamen lásky 3,46-47).

„Jakmile uvolníme sevření, uchvátí nás věčný život a unáší nás do Boží náruče... Kdy nastane klid sabatu? Dostaví se tehdy, až povolíme sevření - až budeme nuceni doznat o všem, na čem jsme lpěli: Marnost nad marnost!“ „Čím hlouběji duše klesne, tím hlouběji se ponoří do jeho náruče, neboť není pro ni jiného místa, kam by se ponořila.“ Není tedy zapotřebí žádné křečovité námahy. Jestliže se někdy namáháme, je to jen tehdy, když se chceme učinit nezávislými na Bohu.

Nemáme tedy s Bohem spolupracovat? Jistě že ano, avšak spolupráce spočívá v tom, že se mu odevzdáváme, že v něj věříme a že na něj spoléháme. „Jak máme jednat, abychom konali skutky Boží?“ ptali se Ježíše. Ježíš jim odpověděl: „Toto je skutek, který žádá Bůh: abyste věřili v toho, koho on poslal“ (Jan 6,28-29). „V duchovním životě učiníme pokroky tak, že se přivedeme do klidu... Jakmile již nejsme schopni pohnout ani rukou ani nohou, pak působí Bůh svou mocnou silou v nás a skrze nás.“

Největší bohatství je podmíněno největší chudobou. „Člověk tudíž současně leží v prachu a kráčí ruku v ruce s Bohem vstříc novému životu.“ „Jaký to zázrak, když člověk shledá, že úzká brána duchovní chudoby je *otevřená*... A pak se rozevřou brány chvalo zpěvu dokořán. Jakmile člověk klesl do svého Nic, rozevřou se v něm brány zpěvu k chvále Boží, a oheň, spadlý z nebe, jej sžírá, pomalu a postupně.“

Důvod, proč je zapotřebí tak důsledného obnažení sama sebe, spočívá v tom, že člověk si urval falešnou osobnost. To, co bylo míněno jako zurčící pramen vody, proudící život, nepřetržitě udělovaný dar, se stalo stojatou vodou, čímsi statickým, o čem lze říci: toto je *moje* osobnost. Tuto statickou, falešnou osobnost člověk již nepocítuje jako dar, nýbrž jako *své vlastnictví*, jako něco, co v něm vzbuzuje domněnku, že to, čím je, je jeho zásluhou. Poslechněme si ještě jednou Hjalmara Ekstroma: „Předtím člověk neznal své pravé já, nýbrž byl jako někdo, kdo ztratil svou osobnost a teď chodí kolem a hledají. Po tu dobu měl osobnost falešnou, totiž osobnost prvotního hříchu... A tu se mu náhle ujasnilo (apoštol Petr), že jeho osobnost, která byla uloupena Bohu, a tudíž byla hříchem, stála v cestě jeho pravé identity, kterou nyní našel v Ježíši.“

Dosud jsem hovořil o prvním stanovisku, které od tebe Bůh očekává v temné noci. V této noci začíná Bůh jednat intenzivnějším způsobem než předtím. Přejímá teď čím dál víc všechnu práci. Očekává od tebe, že ho *necháš* pracovat. Proto jsem tento postoj nazval „Gelassenheit“.

Uvedený postoj však předpokládá ještě další, totiž *ticho*.

7. „VE SPÁNKU MŮJ DŮM SPOČINUL ZTIŠENĚ”

Jan od Kříže často opakuje, že Bůh se nemůže projevovat v uspěchané, hlučné duši. Nemůžeš naslouchat tichému hlasu, když ti to v duši duní. Nemůžeš vidět, jak se skutečnost (Bůh) zobrazuje ve vodním zrcadle duše, když to v ní ustavičně bouří. Bůh s tebou nemůže činit, co by chtěl, když jsi zcela zaujat horečnou činností. K Bohu můžeš „vyjít”, jen když tvůj dům „spočine v tichu”.

OD ŽÁDOSTI K TOUZE PO PODSTATĚ

Co to konkrétně znamená? „Domem” míní Jan především čtyři vášně, totiž radost, bolest, naději a bázeň, a pak všechny žádosti (apetitos). Jsou to zejména žádosti, které je zapotřebí ztišit a uklidnit. Noci smyslů říká zcela jednoduše „tato noc a očišťování žádosti” (Temná noc I, 12,1). „Duše žije v pokoji a mírnosti ducha, neboť tam, kde nevládne vnadidlo a tělesná žádost, není zmatení, ale pokoj a utěšení v Bohu” (I, 13,3).

Chaotické a protikladné žádosti musí být postupně utlumeny a zaměřovány k jedinému cíli, k Bohu. Musí se podrobit a zařadit do naší vrozené, bytostné touhy po Bohu, vštípené do nás stvořením. Nestane-li se tak, jsou pouze na obtíž, ano, stávají se skutečně našimi opravdovými nepřáteli. „Vyšla v noci, když usnuli a odpočívají všichni domácí jejího domu, to znamená nižší činnosti, a vášně i žádosti její duše jsou uspány a pozhášeny touto nocí, což jsou obyvatelé domu, kteří, jsou-li probuzeni, duši stále překázejí v jejím dobru, nepřátelští svobodnému vyjití duše. Vždyť toto jsou oni domácí, o kterých říká náš Spasitel v Evangelii (srov. Mt 10,36), *nepřátelé člověka*. A tak je vhodné, aby jejich činnosti i pohyb byly v této noci uspány, aby duši nezbraňovaly v nadpřirozených dobrech pocházejících ze sjednocení s Bohem v lásce” (II, 14,1).

Nestačí však, aby se všechny tvoje žádosti sloučily a společně směřovaly k Bohu. Je dobré, jestliže místo po dobré večeri začínáš toužit po modlitbě. Je však zapotřebí víc! Sám *tvůj způsob touhy* potřebuje projít proměnou. Tvá přání, tvá touha potřebuje čím dál víc pečeť „Gelassenheit”.

Naše přání obsahují často příliš velkou dávku dobyvačnosti. Naše žádosti jsou vystřelené šípy: probodávají to, po čem lačníme. V našem způsobu chtění leží cosi násilného, přímo vražedného. Takto přece nemůžeme vyžadovat Boha! Šíp se má zformovat v miskou, ve vztažené prázdné ruce.

Jsi si vědom své prázdnoty, vystavuješ ji Bohu, a tím, že ji předkládáš, změní se v otevřenost. Tak učinila Maria v Káně - na onu událost poukazuje Jan od Kříže. Maria neřekla svému Synovi: „Dej jim víno,” nýbrž: „Už nemají víno”

(Duchovní píseň 2,8). Žádné rozrušení, žádná agrese.

Nemůžeme honit Boha, jako lovec honí divokou zvěř. Místo abychom říkali Bohu: „Jsi můj“, říkáme čím dál čas-těji: „Tobě patřím“ (Ž 119,94).

Jsi si vědom, že v jádru duše jsi nekonečně otevřenost sama, jako „divoká poušť“ (Ruysbroeck, 1293-1381). Ztotožňuješ se s ní, předkládáš ji Bohu a dáváš propastné tůni na tůň volat (Ž 42,8). Takováto touha není něčím, co *činíš*, nýbrž něčím, *co jsi*.

Jan od Kříže popisuje v Duchovní písni onu neuvěřitelnou nekomplikovanost, která se dostaví, když duše již „neběhá za splněním svých přání“ (20,1 a 5) ani „nevodí houf svých žádostí na pastvu“ (21,2). „Proto taková duše jedná tak často v souhlasu s Bohem, věnuje se Bohu a jeho slávě, aniž by si to vůbec uvědomovala; duše je prostě tak navyklá, že již nepotřebuje onu pozornost a horlivost či vřelé ubezpečování, kterým dříve vždy dávala předcházet své činy“ (20,4).

VŠE, ČEHO SI ŽÁDÁŠ, JE JIŽ ZDE

Nesetkáváme se u všech mystiků, západních i východních, s tématem, že naše horlivá touha je většinou útekem od skutečnosti? Myslíme si, že to, co hledáme, je vždy někde jinde, a ono je ve skutečnosti zde a nyní. To, co hledáme, jsme již dostali, a to už dávno. Jediné, čeho je zapotřebí, je otevřít oči a seznat, že hledané je už odedávna zde.

„Jsou podobni (tj. ti, kteří tvrdošíjně *hledají Boha*) člověku,“ píše Jan, „který opouští duo, aby je začal dělat znovu, nebo tomu, který odchází z města, aby do něj znovu vstoupil, nebo tomu, kdo zanechá úlovek, který již má, aby šel znovu na lov“ (Temná noc I, 10,1). „Nebe i země jsou plny tvé slávy,“ zpíváme po prefaci (preface: chvalozpěv, jež kněz zpívá nebo recituje při mši před zpěvem Svátý, svatý). Je-li země plna B oží slávy, pak tuto slávu nemůžeme nevidět, vždyť se v ní ustavičně pohybujeme. „Všechno ti patří,“ zpívá Jan od Kříže. „Vyjdi ven a raduj se ze své nádhery. Zahal se jí a jásej, pak dosáhneš toho, o co tvé srdce prosí.“ Není to osvobozující? Dojdeš toho, o č tvé srdce prosí, když budeš jásat nad tím, čeho se ti dostalo.

Jan píše také o kontemplaci, že „Je tak jemná, že obvykle i starost nebo touha zakusit ji způsobí, že ji nezakusí, neboť, jak říkám, toto patření kontempace se děje v naprosté nečinnosti a v odpočinutí *duše; je jako vzduch, který, když bychom ho chtěli sevřít v hrsti, unikne*“ (Temná noc I, 9,6).

Jan od Kříže zastává názor, že vyprahlost citů, kterou pocítujeme v noci smyslů, je trýzeň nikoli pro vyprahlost samu, nýbrž *proto, že duše chtěla něco jiného*: „V čase, tedy vyprahlostí této noci smyslů trpí duchovní lidé veliké útrapy, ne tolik pro přestálé vyprahlosti, jako pro obavu, kterou mají z toho, že ztratili cestu, a myslí si, že tím jim skončila duchovní dobra a že je Bůh opustil... Tehdy se až

do únavy snaží" (Temná noc 1,10,1). Jakmile duše z upřímného srdce akceptuje vyprahlost, naplní ji mír.

Utrpení, jímž procházíme v noci ducha, je ovšem mnohem větší, avšak i zde platí, že mění charakter, pakliže je člověk přijme. Akceptovaná trýzeň snad i nadále probodává naše srdce, nečiní nás však již nešťastnými. Neštěstí pochází z ne-přijetí. Pramenem všech našich trýzní je naše vzpurnost.

Hovořil jsem o *upřímném* „ano". Pravda je ta, že slovo „ano" plyne ze srdce, a je úplné, teprve když ses osvobodil od svého starého „já". Pokud ses neprotrpěl temnou nocí, zůstává tu neshoda mezi *vůli* akceptovat a *činem*. Na vědomé úrovni snad vůle řekne ano, avšak na hlubší, podvědomé rovině sedí stále vzpoura. „Nemo dat quod non habet", říká staré přísloví (nikdo nemůže dát to, co nemá). Můžeš se vyzpovídat pouze z těch hříchů, o kterých víš, můžeš odevzdat pouze tu část svého srdce, kterou máš pod kontrolou a můžeš jí disponovat. Jestliže ses dosud zcela neztratil v Bohu, zůstává tu vždy určitá vnitřní rozpolcenost. Jasně vyřčené ano je v pozadí doprovázeno nezřetelnými, slabými „ne", jež našeptávají neviditelné přízraky za kulisami.

Jako ve všech podobných případech, spočívá řešení i zde v taktice malých krůčků. Učiníš-li každý den, tvrdošjně a vytrvale, malý krůček, nastane okamžik, kdy Bůh „ukořistí" tvé srdce (Duchovní píseň 9) a vyláká na tobě bezvýhradné „ano".

„NEBOJTE SE" (Jan 6,20)

Pro Jana od Kříže je ústředním problémem chtíč. Všechno zlo pochází z toho, že toužíme po nesprávných objektech a chybným způsobem.

Já osobně bych spíš postavil do středu bázeň. Základním pocitem člověka - tím mímím člověka zraněného hříchem - je strach.

Proč se člověk bojí?

Protože se odtrhl od Boha. V bibli čteme, jak se člověk po tom, co se dopustil hříchu, bojí Boha (srov. Gn 3,8.10). Lidé se však bojí i sebe navzájem: „Poznali, že jsou nazí" (v. 7). Člověk se bojí, že ho někdo jiný viděl. Stydí se, že vůbec existuje. Pokouší se všemožným způsobem ukryt a chránit se před zraky druhých. Naše obranné mechanismy jsou zakořeněny v hlubokém pocitu nejistoty a strachu. Také naše „chtíče" jsou zoufalým pokusem vyplnit prázdnotu. Když nás již nezahaluje plášť Boží lásky, j smě nuceni hledat něco, co by mohlo zakrýt naši nově objevenou nahotu. Kdo žije v Boží lásce, nežádá si ničeho.

Místo abychom uváděli chtíče na správnou míru a zaměřovali je správným směrem, měli bychom svému bližnímu ukázat, že nemá zapotřebí se bát. Prázdnota, do které se sám uvedl tím, že se odloučil od Boha, je ve skutečnosti

pouhou iluzí. Neboť i když se člověk pokusil se od Boha odloučit, Bůh se nikdy neodloučil od něj. Otec je a zůstává jeho Otcem.

Není toto poselstvím evangelia? Ježíš nepřišel proto, aby přesvědčil člověka o jeho hříšnosti, nýbrž aby mu připomněl, že má milujícího Otce (srov. Jan 16,27). Nebojte se, jste milováni, říká Ježíš. Hovoří sice také o hříchu, avšak velkým hříchem člověka je právě to, že na tuto lásku nespolehá (Jan 16,9). Člověk se domnívá, že ztratil Boží lásku, když se vzbouřil proti Bohu, avšak sama existence člověka je základním důkazem toho, že člověk žije v Boží lásce i nadále. Bůh stále pracuje na formování člověka, a to vše z lásky. „Sevřel jsi mě zezadu i zředu, svou dlaň jsi položil na mě“ (Ž 139,5).

Jak můžete být tak slepí? táže se Ježíš. Podívejte se na nebeské ptáky, ti jsou moudřejší než vy (srov. Mt 6,26).

„Neboj se, malé stádce, neboť vašemu Otcovi se zalíbilo dát vám království“ (Lk 12,32).

BŮH JE ČINNÝ POUZE V KLIDU A TICHU

„Uved' svou duši v klid," vybízí nás Jan od Kříže (Živý plamen lásky 3), neboť to pokládá za nejdůležitější ze všeho. „Nuestro lecho florido... de paz edificado", píše v Duchovní písni (16) (Naše lůžko je postláno květy... postaveno z pokoje). Materiál, z něhož je zbudováno „svatební lože", je pokoj. A vybízí nás: „Pomysli, že Bůh vládne pouze v mírumilovné a nesobecké duši."

Cesta, která tě vede přímo temnou nocí a ven z ní, je „cesta pokoje" (srov. Lk 1,79). Pokoj v duši je tvůj nejnvnitřnější spojenec. Ponenáhlu zjišťuješ, že mír, který povstává, když z nejhlubší vrstvy své bytosti řekneš Bohu své ano, je vlastním mírem Božím. Jediné, co ti pak zbývá dělat, je chránit tento pokoj proti všemu, co by jej mohlo rušit.

I zde nám Hjalmar Ekström může říci několik pravdivých a útěšných slov. „Hospodin je určitým způsobem závislý na tobě, pokud jde o jeho dílo v tvém nitru," píše v jednom dopise, „a tato závislost spočívá v tom, že tě při svém konání v tobě potřebuje mít v naprostém klidu, tak jako je hlína v hrnčířově ruce. Hlína spočívá klidně v jeho ruce, i když podle své přirozenosti klade odpor až do té chvíle, kdy je dílo hotovo. Když je z ní hotová nádoba, je mrtva ve svém předešlém stavu, avšak živá ve své nové formě, neboť tehdy je konec jejímu odporu."

Náš Bůh je Bohem pokoje. Toto spojení pokoje a Boha nacházíme často u apoštola Pavla. Snad proto, že on sám byl tak temperamentní a potřeboval si připomínat, že Hospodin Bůh „vyhlásil pokoj pro svůj lid" (Ž 85,9) a že může nerušené pracovat jen tehdy, když člověk je v klidu.

Jean Lafrance píše, že nejcharakterističtějším znakem vzájemného vztahu tří

božských osob je „mírnost“ (douceur). Uvnitř sv. Trojice neexistuje agresivita ani násilí. „Ty jsi můj milovaný Syn,“ praví Otec. A Syn odpovídá tichým „Abba, Otče,“ avšak tato slova neříká svévolně, nýbrž je za něj vydechne Duch svatý. Vzdech s v. Ducha je ono tiché šumění, které se vznáší v atmosféře působnosti sv. Trojice.

Vztah mezi lidmi se však do značné míry vyznačuje výbojností. Strach nás činí výbojnými, nejen vůči Bohu a vůči lidem, ale i vůči věcem, situacím, světu. Mezi námi lidmi panuje místo mírného šumění často bouře. A my víme, že Bůh není ve velikém a silném větru (srov. 1 Král 19,11). A že Ježíš poručil rozbouřenému jezeru: „Zmlkni, utiš se!“ (Mk 4,39) Ukázal konkrétně, že Bůh je „Bohem míru“.

CÍL JE ZDE A NYNÍ

V tomto tichu spočívá cosi tajuplného. Nejenže tě vede k cíli, nýbrž dokonce cíl předjímá. Hjalmar Ekstróm píše v jednom krásném textu, že ten, kdo je tichý, došel k cíli, ať stojí na kterémkoli místě cesty. „Tvé srdce může velebit Hospodina za všechno, co tak dobře zařídil, velebit ho právě na tom úseku cesty, po kterém tě teď nese, a to tak, jako bys již byl u konečného cíle. Když ho tvé srdce takto může chválit, je ticho dokonalé na každém kroku cesty. A více než to: *pak jsi na každém kroku cesty již u konečného cíle*. Neboť cíl, to je Hospodinova náruč, a ta tě unáší po cestě k cíli stejně, jako když jsi už k cíli dospěl.“

Jakmile staneš v absolutním tichu a v přítomném okamžiku, ve skutečnosti, která je právě nyní tvoje, aniž by ses vzpouzel či jenom si přál něco jiného, aniž by ses honil za něčím v budoucnosti či litoval čehokoli v minulosti, pak před tebou leží nebeská říše otevřená.

Tutéž osvobozující myšlenku rozvíjí Hjalmar Ekstróm v dopise jinému příteli: „Žijeme uprostřed Noci Boží Vše-mohoucnosti a nic nám nepůsobí starost. Co nám po tom, je-li náš obličej černý nebo bílý, jsme-li v ruce Božích. To jen *lidé* hovoří o čistotě či špíně. Bůh praví: *kdyby záleželo na jejich pojmu čistoty, nebylo by ani jednoho čistého. Vždyť ani nevědí, co čistota je: špinavý se stane čistým, když se podřídí*. Čistota, to je Bůh, a Boha vlastní ten, kdo se mu podrobí, tj. *ten, kdo zůstává tichý a bezmocný i v nečistotě*.“

Cíl neleží v nedozírné dálce před námi. Cíl, to je Bůh, a Bůh je zde a v přítomném okamžiku. Kde však jsme my?

Není lehké spočívat zcela tiše v ruce Boží. Kdo to dokáže, byť jen na několik okamžiků, zjistí, že to je nesmírně snadné. Avšak právě to, co je snadné, se nám zdá těžké. „Být tichý v ruce Boží je nejprostší věc na světě a přesto pro člověka nejtěžší. Tím, co činí stav klidu tak těžkým, je všechno, co chce člověka ve světě i v něm samém násilím vytrhnout z nebeského prostředí.“

Hjalmar Ekström dodává, že je proto dobré dopřát si čas k chvilčkám odmlčení na cestě od jednoho kroku ticha k druhému. Ekstrom rozlišuje mezi třemi stupni. První krok je izolovat se od vnějška, od lomu světa. Druhým krokem je odtáhnout se od vnitřního světa, od všech žádostí, „*těž od touhy po tichu a po nebeské sféře*“. „Třetí stupeň: tiše, mírně, měkce sledovat tažnou sílu, vycházející z nebeské sféry, dát se jí unášet, dát se vtáhnout do absolutního klidu sabatu, který je jako jasné temno, jež se tiše snáší na ducha a jež potom vyzařuje vzhůru k nebeskému jasnu a k nebeskému světlu.“

Máme-li potíže s třetím stupněm, je to často proto, že jsme nebrali druhý krok vážně. Nemůžeme se zbavit „žádosti“ dostat se do klidu, a tato žádost nás blokuje. Podle Eckharta spočívá největší chudoba v odvrácení od Boha. Podle jeho mínění se musíme zříci své „žádosti“ po něm a dát mu volnost. Musím oželeť přání „Bůh pro mne“ a dát mu svobodu být Bohem „v sobě samém“. Jakmile přestanu přitahovat Boha k sobě, *pak* mě začne Bůh táhnout do sebe.

Není tomu stejně tak v našich lidských vztazích? Když nerespektuji svobodu svého bližního, ztratím jeho lásku.

Láska nesnáší požadavky.

8 VÝSTUP NA HORU KARMEL

Stejně jako „Gelassenheit“ předpokládá ticho, je na druhé straně předpokladem ticha množství bojů. „Si vis pacem, para bellum“ (Chceš-li mír, připravuj se na válku), učili jsme se již na gymnáziu výroku starého Tita Livia (59 př. Kr. - 17 po Kr.). Brát tuto poučku doslova by bylo velmi riskantní. Jestliže ji však aplikujeme na duchovní boj, pak je zcela výstižná.

Tento boj je podrobně vylíčen v knize *Výstup na horu Karmel*. Vlastně bychom měli číst *Výstup* zároveň s *Temnou nocí*. V *Temné noci* popisuje Jan od Kříže, jak Bůh pracuje na člověku. *Výstup* naopak pojednává o tom, co člověk má dělat, aby se otevřel Bohu. Obě knihy hovoří o stejné cestě, avšak z dvou odlišných hledisek: čemu člověk *dává prostor*, a co *dělá sám*. Rozdíl vyplývá jasně z názvů knih a z jejich obrazné mluvy. Noc přichází shora, temno na člověka „padá“. Výstup je naopak pohyb směrem vzhůru, který vyžaduje námahu a aktivní zapojení.

Část této angažovanosti nese jméno askeze.

ASKEZE

Pojem „askeze“ není příliš populární. Často jej spojujeme s negativním postojem vůči světu. „Asketové“ jsou tudíž lidé, kteří se vzdali všeho dobrého, co svět může poskytnout.

My, kdo jsme víc než naši předkové prozkoumali hlubinu podvědomí, víme, že tvrdá askeze může být inspirovaná skrytým, neuvědomělým masochismem. Askeze bývala často sebetrýzněním. Ti, kdo mají zkušenost s řeholním životem z doby před Druhým vatikánským koncilem, myslí nepochybně s určitou skepsí na některá kající cvičení, která náležela k řeholnímu životu a která snad i oni sami konali s velkou horlivostí. Když se teď na tu dobu ohlížíme, trochu se stydíme. Dnes již nevidíme smysl některých takových asketických cvičení a mnozí se ptají, zdali vůbec někdy smysl měla. Jak jsme mohli na něco takového vynaložit tolik energie?

Pohlédneme-li na etymologii tohoto slova, zjistíme však, že askeze původně nebyla nic negativního. Slovo askeze pochází z řeckého „askeó“, což znamená cvičit se, trénovat. „Askésis“ je cvičení, jež si ukládají sportovci, a „askétai“ jsou lidé trénovaní, atleti. To zní pozitivně! Místo abychom se vzdávali něčeho dobrého, jde o to, abychom systematicky a plánovitě mířili k nějakému cíli.

Bereme-li slovo askeze v tomto původním smyslu, je nám jasné, že důstojný život člověka obsahuje určitou dávku askeze.

Jan od Kříže vidí cíl našeho života shrnut prvním přikázáním: milovat Boha *celým* svým srdcem a *všemi* silami. Důsledek takovéto lásky je, že za všech okolností důsledně volíš Boha, a tím zároveň vylučuješ všechno, co není Bůh.

„Gelassenheit“ a onoho klidu, který dovoluje Bohu svobodně v tobě konat své dílo, dosáhneš jedině tím, že se budeš cílevědomě zříkat svých „žádostí“. Nestačí pouze akceptovat dění kolem tebe, neprotestovat, když Bůh na tebe sešle zkoušku. Chceš-li učinit Boha cílem svého života, je nutné, aby sis ho aktivně a uvědoměle zvolil. Jak jsem již dříve zdůraznil, existuje základní rozdíl mezi tím, zda člověk *akceptuje* Boží vůli, nebo *chce* Boha. Vynakládáš-li svou sílu „pouze“ na to, abys přijal z Boží ruky všechno dění, pak jsi nepochybně na dobré cestě. Nakonec ses možná vycvičil tak dobře, že klidným a pokojným způsobem akceptuješ i neodvratně se blížící smrt. To svědčí o krásném křesťanském životě v souladu s Boží vůlí. Mystické spojení s Bohem je však něčím víc. Je plodem tvého angažovaného a aktivního hledání a chtění Boha.

CESTA KE SVOBODĚ

Logika Jana od Kříže, požadující vyloučení všeho co není Bůh nebo co nesměruje k Bohu, se nám zdá tvrdá. Možná že tě rozcílí čtení zdánlivě bezohledných pravidel ve Výstupu. Na příklad toto: „Nastane-li okolnost, že bys měl pro zábavu naslouchat něčemu, co nepřispívá k službě a slávě Boží, pak máš odmítnout nacházet v něčem takovém potěšení, a tudíž tomu nemáš naslouchat. Baví-li tě dívat se na takové věci, které tě nepřivádějí blíže Bohu, pak tento požitek zavrhní a předmětům nevěnuj ani pohled“ (Výstup I, 13,4).

Je realistické jen tak beze všeho odmítat věci, které tě „nepřivádějí blíže k Bohu“? Tvoje práce tě nutí vyslechnout leccos, co nebudí zrovna lásku k Bohu, spíš naopak. Musíš jíst a pít v zájmu udržení života. K tomu dodává Jan: „Musíš trýznit všechny své smysly, otevřeně a upřímně, *pokud je to možné*, avšak *není-li ti to možné*, stačí, abys aspoň *nechtěl nacházet potěšení* v přirozených lákadlech, nýbrž se od nich odvrátil“ (tamtéž).

Cestu k Bohu neblokuje věci samy, ale náš *vlastnický postoj* k nim. Jan si rozhodně nepřeje, abychom chápali jeho pravidla askeze doslova a materiálně. „Není naším úmyslem,“ píše, „hovořit o skutečné ztrátě majetku, která nijak neochuzuje duši, pokud stále ještě majetek je pro ni žádoucí. Míjíme však *chudobu žádostí a chuti na požitky* - neboť takováto chudoba činí duši svobodnou a prázdnou, *byť vlastnila cokoli*“ (Výstup I, 3,4).

Rozhodující překážkou pro spojení s Bohem, jenž je láska, je v člověku zakořeněné sobectví. Egoismus a láska jsou dokonalé protipóly. Proto máme vést neúnavný boj proti sobectví, tak, že kráčíme opačnou cestou. Co jiného to může znamenat, než že nepopřáváme sluchu spontánnímu hlasu sobectví, nýbrž zásadně dáváme přednost tomu, co je obtížnější (Výstup I, 13,6)? Jan neříká, že

vždycky máme *dělat* to nejněsnadnější, nýbrž že k tomu máme „obracet svou vůli“.

Je na tom něco nelidského? Není to spíš tak, že kdo se

dá svádět úvahami „mám rád - nemám rád“, žije nelidským životem? Několik mistrných kapitol popisuje, jakou trýzeň takový člověk zažívá: „Je jasné, že žádosti duši unavují a vyčerpávají. Jsou jako neklidné, zhýčkané děti, které ustavičně žadoní na matce hned jedno, hned druhé, a nikdy nejsou spokojené“ (Výstup I, 6,6).

Čteš-li Výstup soustavně, zjišťuješ, že je jako evangelium: přináší radostné poselství. Jan od Kříže ti chce dopomoci ke štěstí, k dosažení vnitřní celistvosti a harmonie. Neúnavně ti připomíná, že cílem úzké cesty, kterou ti ukazuje, je svoboda. Osvobození od vnitřního útisku a svoboda, abys bez překážek mohl přijmout Boží lásku.

V TAKTU S LÁSKOU

Že Janova askeze není tak bezohledná, jak se někdy zdá, vyplývá také z důležitosti přikládané tomu, aby se všechno dělo z lásky. Pro člověka uchváceného Bohem je samozřejmostí volit Boha. A pokud tak někdy neučiní, pociťuje to jako faleš.

„Pro překonání všech žádostí a usmrcení každé náklonnosti k stvořeným bytostem i věcem, k nimž vůle obvykle vzplane láskou a oddaností, aby se jimi mohla těšit, je zapotřebí jiného a ještě silnějšího ohně, totiž toho, jenž plane v duši pro Ženicha. Neboť teprve když duše v této lásce najde sílu a předmět blaha, získá též odvalu a dostatek vytrvalosti, aby odmítla a snadno přemohla všechny jiné vzplanuvší náklonnosti“ (I, 14,2).

Když Jan doporučuje čtenáři uvést jeho aforismy v praxi „spořádaně a se zdravým úsudkem“ (1,13,7 *ordenada y discretamente*), znamená tato „spořádanost“, že hnací silou má být láska. Čím více jsi zapálen láskou, tím cílevědoměji můžeš kráčet cestou odříkání. Askeze, která převyšuje míru tvé lásky, vede dříve či později k depresi nebo k samolibosti. Naopak odříkání charakterizované „spořádaností“ vede v krátké době k „velké radosti a uspokojení“ (tamtéž).

Kritériem je *radost*. „Zdravý úsudek“, který Jan vyžaduje, má za úkol rozeznat („*discretamente*“ pochází od „*dis-cernere*“), zdali odříkání, které sis uložil, tě činí veselejším a šťastnějším.

Askeze musí tedy být *organická*. Askeze roste stejným tempem jako láska. Běžet příliš rychle se vymstí. Nemůžeš si jednou provždy stanovit program, jehož se budeš držet po celý zbytek života. Scenerie se ustavičně mění. Zpočátku potřebuješ stále určitou dávku „světskosti“: oddechovou četbu, hudbu,

cestování. Pak přijde doba, kdy toto všechno ztratí valnou část své přitažlivosti. Budeš místo toho nacházet větší radost v modlitbě, v Bohu. Možná, že pak u tebe nastane nové období, kdy nebudeš *hledat*, nýbrž jen *připustíš* něco „světského“ ve svém životě. Teď však nemá smysl používat výrazu „světský“: všechno je nyní v Bohu a ty nalézáš Boha ve všem.

Tentýž dynamický pohled na odřikání získáme z Janova výkladu, že v určitých případech musíme přijmout radost spočívající v aktivitě smyslů, když totiž „duše ihned při první reakci obrátí myšlenky a city své vůle k Bohu“ (Výstup III, 24,5). Jan si je vědom, že existují lidé, kteří velmi ochotně nacházejí Boha ve stvoření, především v přírodě. „Jsou duše, které se zvláštním způsobem cítí přitahovány k Bohu prostřednictvím věcí, vnímatelných smysly“ (Výstup III, 24,4). Jde o lidi, kteří v duchu sv. Františka mají schopnost globálního pohledu a v souhlasu s biblí nikdy nevidí stvoření oddělené od Stvořitele. Pro lidi tohoto druhu by bylo duchovní sebevraždou systematicky si odřikat a odmítat radost ze stvoření.

Jan od Kříže však zná a miluje člověka příliš dobře, než aby si i zde odpustil varovná slova: „Nícméně nechť tyto duše jednají moudře... Neboť mnohé se dají uchvátit uspokojením, jež jim propůjčují smysly, předstírajíce, že se oddávají modlitbě a odevzdání Bohu, zatím co v podstatě baží víc po rekreaci než po modlitbě a po svém vlastním uspokojení než po spokojenosti v Bohu“ (tamtéž).

DOBŘÉ STVOŘENÍ

Proč však nepřijmout zcela prostě radost, kterou nám Bůh dává? Cožpak je Boží stvoření tak špatné? Neoctli jsme se tu v jakémisi gnosticizmu, který vidí svět špatným jenom proto, aby Bůh sám byl dobrý?

Není snad pohled Druhého vatikánského koncilu na stvoření kladnější? V pastorální konstituci *Církev v dnešním světě* čteme: „Člověk Kristem vykoupěný, který se stal v Duchu svatém novým stvořením, může a musí milovat i věci Bohem stvořené. Přijímá je od Boha a hledí na ně a má je v úctě, jako by právě vyšly z Boží ruky. Děkuje za ně Dobrodinci a používá a dopřává si stvořených věcí v duchu chudoby a vnitřní svobody. To ho uvádí do pravého vlastnění světa, jako by neměl nic, a zatím má všechno. „...Všecko je vaše. Vy však patříte Kristu a Kristus Bohu“ (1 Koř 3,22-23)“ (Gaudium et spes, 37).

„Všecko je vaše.“ Nemyslíme právě na Jana od Kříže, když slyšíme tato slova? V *Živém plameni lásky* jáásá: „Mé je nebe a má je země. Můj je lid. Spravedliví jsou moji a moji jsou i hříšníci. Andělé jsou moji, Matka B ožije moje a všechny stvořené věci jsou mé. Bůh sám je můj a náleží mně, protože Kristus je můj a plně mi patří. Oč tedy prosíš a co hledáš, má duše? Toto všechno je tvoje.“

Kdyby Jan od Kříže četl text Pastorální konstituce, určitě by s ním souhlasil, nejen proto, že by chtěl být loajální vůči církvi, nýbrž proto, že odpovídá jeho

vlastní intuici. Myslím si však, že by kladl zvláštní důraz na slova „chudý a svobodný na duchu“. Bez vnitřní svobody je nemožné „vpravdě vlastnit svět“. Jan ví, že tato vnitřní svoboda a chudoba ducha nám nejsou dány hned od prvopočátku.

Dosáhnout svobody vyžaduje práci. Celé Janovo učení o odříkání směřuje k osvobození člověka od jeho závislosti na stvoření. Jedním z jeho nejdůležitějších slov je „desasimiento“, „detachment“, osvobození.

Sebemenší poutanost dokáže obrátit vniveč duchovní svobodu, které je zapotřebí k tomu, abychom mohli „vlastnit svět“. Jan myslí na legendární rybku, španělsky „rémora“, která podle lidové tradice má tu zkázonosnou vlastnost, že se pevně zakusuje do dřeva lodí: „Naše náklonnosti a citová upoutanost mají týž účinek, jaký má podle lidové pověry tato přísavná ryba: přestože je docela malá, dovede způsobit, aby loď zastavila plavbu, nedokázala navigovat a nedostala se do přístavu, podaří-li se jí zahryznout se do lodi. Je žalostný pohled na některé duše: jsou jako bohaté lodě vrchovatě naloženy dobrými skutky a mnoha modlitbami, ctnostmi a milostmi od Boha, avšak chybí jim kuráž skoncovat s nějakou citovou závislostí, s nějakou malou zálibou či náklonností, což je totéž. Proto nečiní žádné pokroky a nikdy nedoplují do přístavu dokonalosti. Co měly tedy učinit? Bylo by stačilo jedině rázné mávnutí křídlem, aby přetrhly pouto, jež je váže, nebo zapudily tuto přísavnou rybu svých sklonů“ (Výstup I, 11,4).

Nezáleží na tom, míní Jan od Kříže, zdali pouto, které váže ptáka, je slabé, či silné. V každém případě musí být přetrženo, má-li pták mít možnost létat. „Nepochybně lze tenké pouto přetřhnout snáze, avšak ať je to jakkoli lehké, pták nemůže vzlétnout, pokud je poután.“

Klade-li Jan zvláštní důraz na odříkání, není to proto, že by stvoření pokládal za něco špatného. Nikoli, pro něj je stvoření v základu dobré. Může hovořit o „všem dobrém ve stvořených věcech“ (Výstup I, 9,1), o „každé stránce krásy a znamenitosti v celém viditelném stvoření“ (tamtéž 2). Jeho velkolepá líčení přírody a celá jeho *Duchovní píseň* ukazují, že gnosticismus je mu naprosto cizí.

VELKÝ I MALÝ

Přitom však dokáže tvrdit, že stvoření je ve *srovnání s Bohem* ničím. Ve srovnání s Bohem, který je dobrý „nad všechno, co můžeme rozumem pochopit“, bledne i celé dobré stvoření. Chtěli bychom dodat: jako měsíc mizí před vycházejícím sluncem. Avšak tento obraz neodpovídá, neboť stvoření projevuje svou pravdu a pravou krásu, jen když je vidíme v poměru k Stvořiteli. Je však pouhým slabým stínem nekonečné krásy, jíž je Bůh, a může proto *tomu, kdo tuší aspoň něco z Boží nádhery*, připadat jako nedostatečně krásné.

Přesto že to zní paradoxně, prokazuje Jan od Kříže větší respekt vůči stvoření, když je ve srovnání s Bohem nazývá bezvýznamným, než jiní, kteří v něm

hledají jediný pramen své radosti a tak je zbožšťují. Stvoření se stává absurdností, když je zbavujeme pouta ke Stvořiteli. „Tvor se bez Stvořitele ztrácí“ (Gaudium et spes, 36).

Úkolem stvoření je hovořit o Bohu, a kdo důsledně zachovává odříkání, dovede pozorně naslouchat a postupně se naučí rozumět řeči stvoření. Avšak právě když porozumíme řeči stvoření, pochopíme též, že stvoření pouze *hovoří o Bohu*, že *není* samým Bohem. V *Duchovní písni* (strofy 4-7) se obrací nevěsta k stvořeným bytostem a táže se, zdali se jich Ženich dotkl. Stvoření odpovídá kladně, avšak krása, kterou stvoření obdrželo od svého Stvořitele, činí nevěstu ještě nemocnější touhou. Nevěsta nechce vidět nic z toho, co Bůh stvořil, nýbrž chce vidět Boha samého.

Stvoření je tedy zároveň velké i malé. Velké, protože zjevuje něco, co je Boží, a malé, protože není Bohem. Bůh je vždy větší. Čím více slyšíš Boha hovořit, tím více roste tvoje touha ho vidět. Jsi nemocný touhou. Pamatuj však, že na této hluboké úrovni platí: čím jsi nemocnější, tím budeš zdravější.

ASKEZE V NAŠÍ DOBĚ

Smím-li dát několik návrhů na obnovenou askezi, přizpůsobenou naší době, chtěl bych poukázat na tři body.

1. Respekt vůči Božímu stvoření. Místo abychom Boží stvoření ničili, respektujme je! Nejprve prokazujme respekt vůči té části stvoření, již jsme my sami. Ve své knize *Putování k pravdě* hovořím o nové askezi těla, o tom, jak je důležité myslet na držení těla, jíst to, co je pro tebe užitečné, nejíst ani příliš mnoho ani příliš málo, dopřát tělu potřebný pohyb i odpočinek. Toto všechno je askeze, *pozitivní* askeze, obzvláště důležitá v naší době, protože jsme se nadmíru vzdálili od přírody.

Respektovat přírodu, neznečišťovat ji je také forma askeze, kterou naši předkové opomíjeli. Prokazovat úctu stvoření je uctívat Stvořitele.

2. Osvobození těla. Cílem asketických pravidel Jana od Kříže je člověka osvobodit. My, kteří jsme si více vědomi jednoty mezi tělem a duší, shledáváme, že tento osvobozovací proces můžeme urychlit tím, že osvobodíme tělo. Jsme-li „vázáni“ určitými věcmi, vzory či zvyklostmi, jsme také vázáni tělesně. Vše se zrcadlí v těle. Snažíme-li se osvobodit se od tělesného napětí, pracujeme tím nejen na svém fyzickém, ale též duchovním osvobození.

3. Otevřený duch. *Zít* s otevřeným vědomím či s otevřeným duchem znamená dovolit skutečnosti být takovou, jaká je. Zříkáme se svých subjektivních názorů, ustavičného „mám rád-nemám rád“. To je cvičení v objektivitě, způsob, jak poznat své bližní takové, jací jsou sami v sobě, a nějací jsou v nás, nevnučovat druhým své vlastní úsudky. Nepřejeme si žádnou změnu. Skutečnost nechť zůstává taková, jaká je.

To znamená odložit barevné brýle, jimiž se často díváme na lidi i věci. Naučíme se naslouchat skutečnosti, místo abychom skutečnost nutili ke změně. Pokusíme se vyčistit své vědomí ode všeho, čemu jsme se během let naučili. Kráčíme vstříc skutečnosti bez předsudků, bez očekávání. Jsme jediným velkým otazníkem.

Jak patrně, je svrchu řečené soustavným „sebezapíráním“. Tím, že opouštíme své staré, zakořeněné mentální struktury, opouštíme též své ego. A ztratit své ego je totéž jako získat Boha.

NESUŤ!

K tomuto „postoji otevřeného ducha“ patří, že nesoudíme. Jsme-li zajedno s Janem od Kříže v tom, že smyslem askuze je *učinit se přístupnými Bohu*, pak můžeme říci, že pravidlo „nesuť!“ je jedním z hlavních předpisů askuze.

V malém spisku, který je někdy nazýván *Cautelas* (Míra opatrnosti) se obrací Jan k jednomu ze svých spolubratří a dává mu několik duchovních rad. Píše mimo jiné: „Nikdy se nezaměřuj na charakter či počínání některého spolubratra ani na jeho záležitosti, i kdyby to bylo sebedůležitější. Nic mu neříkej pod záminkou, že tak činiš z horlivosti či za účelem napravení nějakého omylu... Nikdy se nepohoršuj ani nepodivuj nad něčím, co vidíš nebo o čem ses dověděl, nýbrž raději se snaž přimět svou duši, aby toto všechno zapoměla. Kdybys chtěl upřít svou pozornost na určité věci, mnohé by ti připadalo špatné, i kdybys žil pohromadě s anděly, *neboť neznáš podstatu těchto věcí.*“

Že neznáme „podstatu“ (la sustancia) těchto věcí, spočívá jistě v tom, že většinou žijeme „na povrchu“ v původním smyslu toho slova: držíme se povrchové vrstvy. Jakmile začneme jít opačným směrem, od povrchu k „podstatě“, méně soudíme.

Jak vypadá tato cesta? Můžeme putování po ní rozdělit na tři etapy.

V první etapě si *uvědomujeme*, co si myslíme o svých bližních. Nedostatek uvědomění je jednou z našich největších chyb. Uvědomění je privilegium člověka, avšak zároveň i jeho odpovědnost. My lidé umíme o krok couvnout a stát se vlastními pozorovateli. To je předpokladem, abychom dokázali ve svém životě zjednat pořádek. Nemohu nahradit kritické myšlenky myšlenkami láskyplnými, nejsem-li si vědom, že moje hlava je plna kritických myšlenek. Kdyby někdo mohl tajně nahrát naše myšlenky - stačilo by několik hodin - a pak nám pásku věnovat a my bychom měli odvahu si nahrané poslechnout, byli bychom nejspíš zděšení tím množstvím kritických, soudících a odsuzujících myšlenek, které jsme za tu krátkou dobu produkovali. Místo o ustavičné modlitbě by mnozí z nás mohli mluvit o ustavičném kritizování.

Když jsme si uvědomili svůj soudící postoj, můžeme začít s **druhou etapou**. Jejím smyslem je přivést se k poznání, že soudíme-li druhého, v podstatě

soudíme sami sebe. Jsme-li nespokojeni s jinými, je to proto, že jsme nespokojeni sami se sebou. Kdo se nedokáže smířit s tím, že je starý, myslí si, že jeho přátelé vypadají staře. Muž, který nebere manželskou věrnost příliš vážně, podezírá svou manželku a žárlivě ji hlídá. Kdo pohrdá jinými, pohrdá také sám sebou. Co nemáme rádi sami u sebe, bezděčně přenášíme na druhého. Jaké pohodlné řešení, říkáme si. Ve skutečnosti to vůbec není žádné řešení, neboť zlo vězí i nadále na svém místě, nyní však maskované, a tudíž zrádnější.

Hlubková psychologie nazývá tento mechanismus projekcí. Sama podstata je ovšem stará jako lidstvo samo. Nacházíme ji už u starého Adama a staré Evy. Pohrdání sebou samými a trpkost, kterou cítí po tom, co jedli ze zakázaného stromu, přenášejí na Boha. Domnívají se, že Bůh se roztrpčil a rozhněval. Činí z něho Boha nepřátelského. Bude Ježíšovým úkolem osvobodit člověka od této projekce a ukázat mu, že Bůh ho stále miluje, ať učinil nebo činí cokoli.

Jan od Kříže zná mechanismus projekce velmi dobře. Píše: „Vycházíme z toho, že druzí jsou zrovna takoví jako my, a soudíme své bližní podle sebe samých, protože náš úsudek vždy pramení z nás a nikdy z ničeho mimo nás. Proto si zloděj myslí, že i druzí kradou, a zhýralý člověk pokládá všechny ostatní též za zhýralce; zlý člověk věří, že i druzí jsou zlí, neboť soudí podle sebe, avšak dobrý člověk pokládá i druhé za dobré, neboť jeho úsudek pramení z dobra v jeho nitru; nepozorný a malátný si myslí, že ostatní lidé jsou jako on, a tak se stává, že jsme-li nepozorní a vlašni vůči Bohu, domníváme se, že to Bůh je vlašný a nepozorný vůči nám" (Živý plamen lásky 4,8).

„Nesud'te", praví Ježíš, „abyste nebyli souzeni. Neboť jakým soudem soudíte, takovým budete souzeni, a jakou měrou měňte, takovou Bůh naměří vám. Jak to, že vidíš třísku v oku svého bratra, ale trám ve vlastním oku nepozoruješ? Anebo jak to, že říkáš svému bratru: ‚Dovol, ať ti vyjmu třísku z oka‘ - a hle, trám ve tvém vlastním oku! Pokrytče, nejprve vyjmi ze svého oka trám, a pak teprve prohlédneš, abys mohl vyjmout třísku z oka svého bratra" (Mt 7,1-5). Zpravidla však nebude ani nutné, abys musel vyndávat třísku z oka svého bratra, neboť tato tříska není ničím jiným než odleskem trámu v tvém vlastním oku.

Že budeme souzeni stejně, jako sami soudíme jiné, nevyplývá z nějakého božského dekretu, nýbrž je to zcela přirozené. Když soudíme jiné, vynášíme soud sami nad sebou, neboť obviňujeme druhé z toho, co nechceme přiznat u sebe samých. „Člověče, ať jsi kdokoli, nemáš výmluvu, jestliže ze sebe děláš soudce!" píše sv. Pavel. „Tím, že soudíš druhého, odsuzuješ sám sebe" (Řím 2,1).

Chceme-li poznat sami sebe, učiníme nejmoudřeji, podíváme-li se důkladně na to, co nás dráždí u jiných. Často je to právě to, co je nám zatěžko si přiznat. Na duchovní cestě jsou naši „nepřátelé" našimi nejlepšími učiteli. Je znamením zralosti nesvalovat vinu na druhé, jsme-li zarmouceni nebo zklamáni, nýbrž hledat příčinu sami v sobě a zpracovávat ji. Myslet si, že všechno je vždy vinou

druhých, je typicky dětinský postoj.

Přirozeně nezjistíme vždy u sebe přesně tutéž chybu, z jaké obviňujeme druhého. Každé obvinění však ukazuje na neprominutou vinu u toho, kdo chce obžalovávat. Ten, jehož vina byla odpuštěna, neobžalovává jiné. „Láska je shovívavá, láska je dobrosrdečná... všechno omlouvá, všemu věří, nikdy nad ničím nezoufá, všecko vydrží" (1 Kor 13,4-7).

„BOŽÍ KRÁLOVSTVÍ JE MEZI VÁMI"

Když jsme osvobodili obětního beránka, kterého jsme si vybrali, od břemene projekcí, můžeme nastoupit *třetí etapu*. V druhé etapě jsme šli od vnější stránky k vnitřní. Teď půjdeme až do nejhlubšího nitra, na místo, kde sídlí Bůh. „Království B ožije mezi vámi", praví Ježíš (Lk 17,21).

Vstoupíme do tohoto Božího království a neseme s sebou svou vinu. Jakmile ji předneseme Bohu, vina zmizí. A nejen to, tma se změní v světlo. „Kdybych řekl: Snad mě přikryje tma, i noc kolem mne se stane světlem. *Žádná* tma pro tebe není temná, noc jako den svítí, temnota je jako světlo" (Ž 139,11-12).

Žádný hřích nemůže obstát před Božím zrakem. Bůh nesnese pohled na něco zraněného a poskvrněného. Vše, co před něj předstoupí, se pod jeho pohledem změní. Lhostejno, zdali hřích je velký či malý. Bůh stejně vylévá na hřích své odpuštění v celých proudech. Bůh nemusí nikdy uvažovat, zdali i tentokrát má dát své odpuštění. Bůh *je* odpuštění samo. Je směšné se domnívat, že by Boha mohlo omrzet dávat odpuštění. To by bylo, jako by Boha mrzela jeho vlastní existence. Odpuštění je jeho bytost: Bůh přetváří a tvoří právě v přítomném okamžiku, který je zároveň věčností.

Je úžasné pozorovat, jak Otec i Syn činí vše možné, aby nemuseli soudit. „Otec nikoho nesoudí," praví Ježíš, „ale všechn soud dal do rukou Synovi" (Jan 5,22). Avšak Syn nechce soudit. „Já nesoudím nikoho," říká (Jan 8,15). „Kdo slyší má slova a nezachovává je, toho já nesoudím. Nepřišel jsem, abych soudil svět, ale abych svět spasil" (Jan 12,47). „Já sám nehledám svou slávu. Jest, kdo ji pro mne hledá, a ten soudí" (Jan 8,50). Otec a Syn si mezi sebou předávají soudcovský úkol. „Já ne," říká Otec. „Já také ne," odmítá Syn. *Žádný* z nich na sebe nechce vzít odpovědnost za soud. Bůh nesoudí. „Soud pak je v tom," říká Ježíš, „že světlo přišlo na svět, ale lidé si zamilovali více tmu než světlo" (Jan 3,19).

Když Jan od Kříže hovoří o anagogickém (vzhůru směřujícím) úkonu, popisuje přesně onu *třetí etapu*. Anagogický úkon je podle něj nejjednodušším a „nejefektivnějším" způsobem, jak se zbavit neřestí a pokušení. Víme, že nejhorším pokušením je neodvažovat se předstoupit před Ježíše se svou vinou, nevěřit v něj (srov. Jan 16,9). „Jak zpozorujeme první náznak vábení k nějaké neřesti či rovnou útoku, např. vilnosti, zloby, netrpělivosti nebo pomstychtivosti

důsledkem nějakého bezpráví, jež jsme utrpěli... musíme ihned, jakmile jsme si to uvědomili, provést úkon či pohyb anagogické lásky proti této nepravosti a zároveň povznést své srdce k spojení s Bohem. Tím, že se duše takto pozvedne, odpoutá se od neřesti a předstoupí před Boha, s nímž se spojí, a tak se zhatí úmysl neřesti i pokušení a stejně tak záměry nepřítele, který již teď nenalezne nikoho, komu by mohl uškodit. Neboť duše, která se raději zdržuje tam, kde miluje, než kde obětuje život, bohumilým způsobem odtrhla tělo od pokušení, takže nepřítel nenachází místo, které by mohl zasáhnout či kam by mohl položit svou léčku, protože duše se již vzdálila od místa, kde by ji pokušení či nepřítel mohli zranit a uškodit jí. A teď se stane něco úžasného! Duše jakoby zapomněla na lákadla neřesti, dokonce se spojila a stala se zajedno se svým Milovaným, a necítí naprosto žádnou náklonnost k nepravosti, kterou ji ďábel chtěl zlákat." (Živý plamen lásky, 5).

Tento úkon bychom místo anagogickým mohli též nazvat katagogickým (dolů směřujícím) či centripetálním: vstupujeme do nitra naší bytosti, které je sídlem Božího království. „Překračujeme svůj vlastní stín," jak píše Václav Havel, a vstupujeme do světla.

Když jsme ve svém nitru objevili Boží království, když jsme teď „světlem v Pánu" (srov. Ef 5,8), můžeme z něj opět vyjít, tentokrát však nikoli abychom obviňovali a soudili, nýbrž jako poslové lásky za účelem šíření nebeského království, proto, abychom útěchou, které se nám dostalo od Boha, „pak mohli těšit druhé v jakémkoli soužení" (2 Kor 1,4).

Nebeské království je v nás. Je hotové. Nemusíme ho stavět. Čeká na nás, jen do něj vejít. Učiníme-li tak, vstupujeme do sféry smíření s Bohem, se sebou samými, se všemi lidmi, s celým stvořením. „Jen on je náš pokoj... zboural přehradu... nepřátelství" (Ef 2,14).

9 SVÍTÁ NOVÝ DEN

Temná noc není žádné jednotvárné dění. Střídá se nejvyšší blaženost s nejhlubším zoufalstvím. Celou dobu jde o lásku, avšak právě láska může na sebe vzít mnoho tváří.

Začíná to s vnitřním přesvědčením, že Bůh je pro tebe vším. Bůh je to jediné na světě, pro co stojí za to žít. Proto také nesmírně trpíš, když se domníváš, že jsi Boha ztratil. Tato láska je, řečeno terminologií Jana od Kříže, „láskou vzývající“ (amor de estimación) (U, 13,5). Bůh je veliký.

Ponenáhlu přejde láska vzývající v „lásku náruživou“ (pasión de amor) (II, 11,2). Duše plane žářem lásky. „V úzkostné touze a silou, kterou Ivce nebo medvědice jde hledat svá mláďata, když jí je vzali, a ona je nenachází (Oz 13,8), tak jde tato zraněná duše hledat svého Boha; protože jak pobývá v temnotách, zakouší, že je bez něho a umírá láskou k němu. A to je ona netrpělivá láska, které nemůže člověk dlouho odpírat, aniž by ji přijal, nebo zemřel; takovou lásku měla Ráchel k dětem, když řekla Jákobovi: *Dej mi syny; když ne, zemřu* (srov. Gn 30,1)“ (II, 13,8).

Později může náruživá láska přejít v tiché, šťastné vnímání Boha. „Umí pouze říci, že se duši dostalo zadostiučinění, že je klidná a spokojená, nebo říkají, že Boha zakouší (que sienten a Dios) a že se jim daří dobře,“ (II, 17,5).

Přirozeně můžeš upadnout do bezedného zoufalství a v něm úplně zapomenout, jak blízko jsi byl Bohu. Dokonce se může stát, že definitivní přelom nastane, když všechna naděje pohasla, když se domníváš, že už nemáš co očekávat, a *nakonec tedy akceptuješ i tuto beznaděj.*

Vcelku vzato lze však sledovat vývoj od doby, kdy *začíná padat tma*, přes půlnoc k svítání. Možná že „noční poutník“ si to neuvědomuje, avšak ten, kdo smí být svědkem a hrát úlohu Ženichova přítele (srov. Jan 3,29), v tom často najde určitý systém.

TŘI NOCI

Jan od Kříže hovoří na jednom místě o třech nocích (Výstup na horu Karmel 1,2). „Třetí noc, Bůh, je zajedno s prvním svítáním, po kterém následuje východ slunce“ (Výstup I, 5). Dodává, že „tyto tři noci tvoří dohromady pouze noc jedinou, byť i rozdělenou na tři období, zrovna jako je noc přirozená“ (tamtéž).

Opravdové poledne zde na zemi nikdy nenastane. Polední slunce je vyhrazeno nebesům. I když naše víra může být „zcela osvětlená“ (srov. Živý plamen lásky 3), zůstane stále jen vírou. Osvícení nikdy nemůže vnést plné světlo do tmy víry.

V *Duchovní písni* proniká Jan od Kříže hlouběji do tématu třetí noci, již je svítání. Když komentuje verše: „Jako tichá noc, než začne vzcházet svítání“ (La noche sosegada - En par de los levantes de la aurora), píše: „Říká se, že tato tichá noc není delší než temná noc, nýbrž je jako noc v hodině, když se blíží svítání. Neboť tento oddech a klid v Bohu již nejsou pro duši tak úplně temné, jako je temná noc; je to uvolnění a mír v božském světle, v novém poznání Boha... Toto poznání však nijak není jasným povědomím Boha, pouze temným; podobá se té části noci, již nazýváme svítáním; není to již noc, dosud však nikoli den, jen cosi mezi těmi dvěma. Tak se tomu má s duší v osamění a klidu, jak je nachází v Bohu; duše se ještě zplna netěší z božského jasu, do jisté míry se však na něm podílí“ (14-15).

O této **třetí noci**, která již není více „temnou nocí“, pojednává tato a následující kapitola.

Popisujeme-li *cestu*, můžeme tak činit zcela systematicky a schematicky. Avšak později, když jde už o cíl, vidíme jakousi „kyticí“ rozmanitých barev a forem.

Dospěl jsi tedy domů k Bohu. Vstoupil jsi do „sedmé komnaty“. Pohlížíme-li na duši jako na chrám, můžeme říci, že jsi vešel do „místa nejsvětějšího“, v němž dlí archa úmluvy, Bůh. Odevzdání je úplné. Teď již nejde o to, co pouze *chceš*, nýbrž o to, co je už *vykonáno*: „Proto již nikoli pouze svou vůlí, nýbrž také svými činy se duše odevzdává Bohu, doopravdy a zplna, bez jakýchkoli výhrad, zrovna tak jako Bůh se svobodně vydal duši“ (srov. Duchovní píseň 19,4).

Že Bůh se vydává svobodně, neznamená, že váhá tak učinit, pokud ovšem máš pravé předpoklady. „*Jakmile*“ (lu-ego que) člověk přivedl svůj dům s oběma jeho rovinami, smysly a duchem, ke klidu a mlčení, „spojí se s ním božská Moudrost *bezprostředně* (inmediatamente)“ (24,3). Všem, kdo o tom pochybují, odpovídá Jan, že „Otec světel“ (Jak 1,17), jehož ruka není krátká (Iz 59,1), překypující mírou a aniž by komu stranil (Ef 6,9) *proudí dovnitř všude, kde najde štěrbinu*, právě tak jako to činí sluneční paprsek. I ten se vždy s radostí objevuje lidem na všemožných cestách a stezkách“ (Živý plamen lásky I, 15).

KONEČNĚ V CENTRU

Teď jsi dosáhl středu své bytosti. Ale protože středem člověka je Bůh, stane se cosi paradoxního, totiž že sotva jsi dospěl do svého středu, opouštíš je a přesídlíš k Bohu. Naše nitro není jako uzavřený pytel, nýbrž je to otevřenost sama, která vyúsťuje v mystérium. Musíme vidět svůj střed jako otevřené dveře. Sotva jsme dospěli k dveřím, hledíme - protože dveře jsou otevřené - vstříc nekonečnosti. Vstoupit do nejhlubších vrstev sebe sama znamená stanout ještě dál, než stojíme sami. Středem člověka je otevřenost vůči Bohu.

Někdy spojujeme střed člověka s obrazem uzavřené zahrady (srov. Píseň písni 4,12). Obraz má svůj smysl. Že zahrada je „uzavřená“, znamená, že tvé srdce je

nyní celistvé. Již netříštíš svou lásku mezi různé objekty, nic nevýznamného do ní nemá přístup, nýbrž uchovááš si všechnu svou sílu pro Boha. Tento obraz může ovšem také budít scestné asociace. Představujeme-li si uzavřenou zahradu jako *malý Taj* uprostřed *velké* zahrady duše, je to chyba. Potřebujeme doplňující obrazy, které objasňují nekonečnost našeho středu.

Představujme si, že během své duchovní pouti pronikáme stále hlouběji sami do sebe. Otvírají se ustavičně nové a nové dveře a prostory jsou čím dál větší a rozsáhlejší. Když jsme však prošli posledními dveřmi, staneme na prahu věčnosti. Tam už nejsou hranice.

Jeden můj přítel, s kterým si dopisuji a který již došel do středu, píše: „Kéž by si tak všichni uvědomili, že ve svém nejhlubším nitru mají dveře, vedoucí do této nekonečnosti... Když se dveře otevřely v mém vlastním nitru, ztratil jsem pevnou půdu pod nohama a padl jsem střemhlav do nekonečna. Jediný střed, který v sobě ještě nacházím, je On, Nekonečný, který je souhrnem všeho. Kde skončila moje vlastní cesta, tam jsem byl vtažen do bezedné hloubi. Moje jediná podstata je jeho neohraničenost.“

Jan od Kříže zdůrazňuje, že zde, doma u Boha, vidíme, „jak nízké a omezené a v jistém smyslu neodpovídající jsou všechny pojmy a slova, jimiž se v tomto životě pojednává o božských věcech“ (II, 17,6). Podat vyčerpávající a jasně formulovaný popis života ve spojení s Bohem není v našich pozemských podmínkách možný. Náš lidský způsob vyjadřování nemá takovou kapacitu. Důležité je tuto skutečnost plně akceptovat, smířit se s ní, a dokonce v ní nacházet uspokojení. Ukazuje nám velikost Boha. Nikdo jiný než Otec nedokázal vyslovit Slovo, které obsahuje vše. Jeho Slovo vyjadřuje všechno, co je. Pouze svým bytím -být ve všem, co je - můžeme dosáhnout celistvosti.

Přesto si přeje Bůh, abychom o něm hovořili, byť i útržkovitým „kuktáním“, a pokoušeli se vzájemně si sdělovat poznatky o jeho velikosti. Nemůžeme přitom očekávat vysvětlení slov, která jsou nevysvětlitelná. V Božím plánu není, aby nám výklad mystiků podal přesné pojmy a přesná schémata, abychom mohli říci: „Aha, teď to mám!“ Spíše je jejich úkolem přimět nás, abychom objevovali ještě více z bohatství v životě s Bohem: „Ó, je-li tomu tak, smíme se z toho radovat i my?“

Tímto jsem čtenáře předem připravil na útržkovitě, „kok-tání“ o životě v Bohu.

„ŽIVOT, TO JE PRO MNE KRISTUS“ (Flp 1,21)

Když se člověk spojil se svým středem, jímž je Bůh, a všechno, co bylo jeho vlastní, se uvolnilo a plynulo do jeho nekonečnosti, prochází člověk jakousi transsubstanciací. „Projevy“ jeho osobnosti zůstávají, avšak substance se změnila. Jakkoli se projevy zdají být nepatrné a bezvýznamné, jsou ti, kdo se dostanou do styku s takovými lidmi, ovlivněni jejich podstatou.

„Jakmile duše," píše Jan od Kříže, „v nejvnitřnějším vinném sklípku okusila vína, jímž je nejvyšší moudrost Boží, zapomene na všechno ostatní z tohoto světa... Proto může zcela po pravdě říci: *Víc už neznám nic*. Neboť je osvobozena, nikoli pouze od všech věcí, nýbrž navíc i sama od sebe. Odumřela všemu a *proměnila se v lásce, která spočívá v přechodu od sebe samého k Milovanému*" (Duchovní píseň 18,11).

Tomáš Akvinský (1225-1274) a mnozí před ním i po něm popsali, jak milující žije víc v předmětu své lásky než v sobě. Účinkem lásky je, že milující přesídlí k milovanému. Sám sebe ztratí ze zřetele. „Takováto duše se zřídka vměšuje do cizích záležitostí, neboť si sotva pamatuje i to, co se týkají samé" (tamtéž).

Naprostá lhostejnost k všemu, co souvisí s tvou osobou, je typická pro stav spojení. *Musí* tomu tak být. Vždyť ses přece odevzdal. Říkáš si spolu se sv. Bernadettou z Lurd (1884-1879): „Ce qui mé regarde, ne mé regarde plus" (Co se týká mne, už se mě netýká). Dostat se do nebe či nedostat už není důležité. O to již nejde. Nebe znamená, že Bůh je ten, který je, a nic ho nedokáže zviklat. Bůh zůstane tím, kterým je, na věky věků. Proto je nebe tak jisté!

Jsi citlivý a otevřený pro potřeby tvých bližních, pomáháš jak můžeš a vůbec nemyslíš na nějakou odměnu. Neděláš již nic pro splnění vlastních potřeb, pro uskutečnění sebe sama. „Dílo, které teď vykonávám, spočívá pouze v tom, že miluji" (Duchovní píseň 20).

Teď už vůbec nepotřebuješ hledat Boha. Kamkoli se obrátíš, tam je Bůh. Nahlížíš-li sám do sebe, vidíš Boha. Bůh je tam stejně jistě, jak jistě existuje tvoje tělo. Díváš-li se na druhé, vidíš Boha i v nich. Neulpíváš již na vnějších vlastnostech, na fyzických, duševních či intelektuálních kvalitách. Pronikáš až ke kořenům. Neboť stejně tak jako je pro tebe pravdou, že všechna spása ti pramení z Boha (srov. Ž 87,7), je to pravdou i pro ty, jež potkáváš. Milovat svého bližního znamená pro křesťana ve svém bližním vždy milovat Boha. Nikoli proto, že bys o svého bližního nedbal a soustředil se jen na Boha, nýbrž proto, že Bůh je středem i pro tvého bližního. Vnímáš Boží přítomnost ve všem na světě a všechno hovoří o tom, že Bůh je ten, který je (srov. Ex3,14).

Zkrátka a dobře, Bohu neunikneš. Vše o něm hovoří a vše je jím prosyceno. „Vpravdě," píše Mistr Eckhart, „kdyby nějaký člověk zcela opustil všechno své, byl by stejně tak obklopen Bohem, že žádná stvořená bytost by se ho nemohla dotknout, aniž se dříve dotkla Boha. A čeho by se tomuto člověku mělo dostat, muselo by nejdříve projít Bohem, přijmout jeho zálibu a být mu podobno."

Podstata proniká vším, co vnímáš. Všude uvidíš Neviditelného (srov. Žid 11,27). Jediný, který jest, se stává přítomným ve všem.

„Uprostřed tohoto světa žije teď duše se svým Ženichem - Manželem v nebeské atmosféře. Vše, na co padnou její zraky, i to nejmenší a nejbezvýznamnější na zemi, se stává nebeským. A vše, co vidí, je jeho," píše Hjalmar Ekström. Hovoří

také o „hlubokém ponoření do Hospodinovy vůle a do Hospodina vůbec, takže jsi jím naplněn a utápíš se v něm v nebesích a jsi tak jedno s ním, že již neexistuje nic jiného než On a žádná jiná vůle než jeho. Tuto jednotu nelze popsat slovy, je plna nebeských i pozemských zázraků, je víc než blaženost, je překypujícím bohatstvím v Kristu. A je otevřena všem, kdo se chtějí odevzdat. Avšak nepočtení jsou ti, kdo se chtějí odevzdat a dát se k dispozici."

BEZMEZNÁ OTEVŘENOST, NAHOTA, TICHŮ

Ano, málo je těch, kdo se chtějí odevzdat, kdo chtějí *otevřít*, když se klepe na dveře (Zj 3,20). Všem, kdo mají svůj život v Bohu, je tento zármutek společný. Pláčou spolu s Ježíšem nad „městem" a říkají: „Kdybys poznalo v tento den i ty, co vede k pokoji! Avšak je to skryto tvým očím" (Lk 19,41-42).

Člověk je svou povahou otevřený. Jedním z mála Ježíšových slov v aramejštině, jež evangelisté zapisují (obzvláště Marek se zajímá o původní, přesné znění), je „ef-fata" (otevři se) (srov. Mk 7,34). Buď tím, čím jsi, učí nás Ježíš. „Odvaž se být tím, čím v Kristu jsi," píše básník Anders Frostenson. Z toho pro nás plyne poučení: měj důvěru, útěchu, odevzdej se, nesud', nepožaduj - zkrátka: buď stále otevřený!

Jsme stvořeni k otevřenosti pro život v Pánu. Samo Boží srdce svým neustálým pulsováním vytváří náš život. Avšak v tomto stvořitelském aktu, na němž je celá naše existence absolutně závislá, je nám zároveň dopřávána určitá svoboda, která se týká všech úrovní naší bytosti.

Můžeme svobodně akceptovat svou závislost na Bohu a svou příslušnost k němu. Můžeme však také svou závislost popírat a žít v jakési předstírané nezávislosti. V tom případě popíráme skutečnost a žijeme jakoby ve snu. Temná noc duše není ničím jiným než pomalým procitáním ze sna. Myslíš si, že se obejdeš na vlastní pěst, a teď zjišťuješ, že bez něj nemůžeš ani hnout prstem.

Stvoření, a člověk v nejvyšší míře, je jako krevní oběh Boží, který stále pulsuje z jeho srdce a zase se tam vrací. Nemáš jiné východisko, než se vrátit nazpět k svému původu. Cesta k němu je vytyčená a otevřená stejně zřetelně jako cévy v tvém těle. Tvoje putování na cestě zpět domů neprobíhá však bez překážek a bezbolestně. Pro svou zraněnou přirozenost nemůžeš, i kdybys chtěl, cílit přímo k Bohu v čistém a nezkaleném proudu.

Jakmile ses však šťastně osvobodil od všech blokad a zábran a konečně ses znovu spojil se svým původem, udala se s tebou taková změna, že snadno a lehce můžeš být znovu přečerpán zpět a bez jakéhokoli odporu nyní proudit celým „organismem", tj. smyslovým i duchovním, v naprosté jistotě a přijetí své existenciální závislosti.

Tedy si uvědomíš, že bys zůstal stát na místě, kdyby tě jeho síla nepostrčila, a veškerý tvůj pohyb se děje v tom taktu, jakým pulsuje On. Teď je v tobě

všechno otevřeno a nic nebrání tvému oběhu, v němž jsi nezrušitelně svázán se svým původem a cílem. Tvůj život spočívá nyní jen v tom, aby ses dal pohánět jeho silou. Pro tebe a všechno kolem tebe je Bůh začátkem i koncem. „Já jsem alfa i omega, praví Pán Bůh" (Zj 1,8).

Místo abychom hovořili o krevním oběhu, mohli bychom myslet na slunce a jeho svit. Jan od Kříže miluje tento obraz: „Tak jako slunce vychází za svítání a opírá se o tvůj dům, aby do něj mohlo vproudit, *jakmile jen otevřeš okno*, tak činí i Bůh... vproudí do duše, která je prázdná, a naplní ji svým božským požehnáním. Bůh stojí jako slunce nad dušemi, aby se s nimi dorozuměl" (Živý plamen lásky 3,46-47). Jakmile jsi prošel temnou nocí, jsou teď všechna tvoje okna otevřena dokořán a slunce jimi volně proudí dovnitř.

Ježíš říká, jak "*já jsem světlo světa*" (Jan 8,12), tak i „*vy jste světlo světa*" (Mt 5,14). Je naprosto pravda, že ty jsi světlem světa. Jsi tak prostoupen Ježíšovým světlem, že se sám stáváš pramenem světla, které vyzařuje nádheru Boží. Má rozhodující význam, abychom tyto dva výroky: „*Já jsem světlo světa*" a „*Vy jste světlo světa*", chápali dohromady a nerozdělovali je od sebe. Žádný člověk nedokáže svítit sám od sebe, stačí však, aby ses otevřel a budeš zářit, nikoli *svou* nádhrou, nýbrž nádhrou *Boží*.

Adrienne von Speyr nazývá tuto otevřenost *zpovědním postojem*. Je to situace, kdy stojíš před Bohem úplně *nahý* a dáš se jím prosvěcovat. Zde nejde jen o zpovídání z nějakých hříchů, předkládání nějakých činů, nýbrž o obnažení celé své bytosti. Zde jsi jednou velkou modlitbou: „Bože, zkoumej mě, ty znáš mé srdce, zkoušej mě, ty znáš můj neklid" (Ž 139,23). Celá tvá bytost je výzvou Bohu, aby tě poznal. Nic jiného než tvá nahota nemůže snést jeho pohled.

Tato naprostá průhlednost není výsledkem úkonu vůle. Je to zralý plod dlouhého vývoje, během něhož Boží pohled pronikal stále hlubšími vrstvami tvé bytosti a ty jsi toto dění svobodně akceptoval. Tato průhlednost souvisí s podstatou lásky.

Stejně jako Bůh odhaluje svá tajemství - „Nazval jsem vás přáteli, neboť jsem vám dal poznat všechno, co jsem slyšel od svého Otce" (Jan 15,15) - tak odhaluješ také ty svá tajemství před Bohem. Nedokážeš to však bez jeho pomoci.

Když všechno vyplynulo na povrch, bude také všechno proměněno a prozářeno. Krásně to vyjadřuje sv. Pavel: „...zazáří ti Kristus..." (Ef 5,14). Vše, co předkládáme Božímu pohledu, se mění ve světlo. Předkládáme-li sami sebe, budeme také proměněni v světlo.

Evangelista Jan tiše jása nad poznáním, že ho Ježíš prohlédl. Již v prologu píše, že Ježíš je „pravé světlo, které osvěcuje každého člověka" (1,9). A v jeho dopise čteme: „... před ním upokojíme své srdce, ať nás srdce obviňuje z čehokoliv; neboť Bůh je větší než naše srdce a zná všecko!" (1 Jan 3,20).

Otevřenost lze také charakterizovat jako *mlčení*. Již dřív jsem poukázal, že cílem

duchovní cesty je dospět k stále hlubším pásmům ticha v sobě samém. Když jsi prošel temnou nocí a získal jsi náhled do hloubi svého nitra, nacházíš nekonečný prostor ticha. Ticha, které je láska. Jistěže se na povrchu ticha leccos „děje“, avšak pouze v tichu jsi tím, *čím jsi*. Ticho je plnost, která roztránila všechny omezené způsoby vyjadřování. Vše, *co je*, se zrodilo z tohoto ticha, jež nikdo nemůže rušit. Všechna slova, všechny výrazy jsou pouze malým „vybočením“ z ticha.

V tomto tichu je všechno jasné a odhalené, vše již bylo řečeno, všechny otázky jsou zodpovězeny. Vše, co se z tohoto ticha zrodilo - pohled, slovo, úsměv - zjevuje Boha. V tobě samém již není vůbec nic, kolem čeho se lze soustředit. Jediným bodem soustředění je nekonečné ticho, jímž je Bůh.

Snad si vzpomínáš na verše, které jsi četl na gymnáziu, avšak teď dostaly nový obsah:

„Seul le silence est grand, toute le reste est faiblesse ”

(Alfred de Vigny, 1797-1863)

(Pouze ticho je velké, vše ostatní je slabost.)

„RADOST Z HOSPODINA BUDE VAŠÍ ZÁŠTITOU“

„Do rajského sadu vchází nevěsta

k radosti, již s touhou čeká,

k blahému odpočinku zvaná.

Po boku toho, jemuž své srdce dala,

Jihlava v jeho náruč klesá. ”

(Duchovní píseň 28)

Jan od Kříže komentuje: „Dát klesnout své hlavě v Boží náruč znamená, že nevěsta spojuje svou sílu, či lépe řečeno svou slabost, se silou Boží, neboť Boží náruč je symbolem jeho síly, a naše slabost spočívá a proměňuje se v Boží náruči, neboť duše již nyní získala sílu samého Boha... Bůh je od nynějška silou a radostí duše; duše je pod Jeho ochranou, je v bezpečí před vším zlem“ (Duchovní píseň 28,6).

Tato síla není ničím zcela novým. Již v období temné noci jsi někdy uprostřed tmy vnímal jakousi sílu, a když temno příležitostně zmizelo - stav se přece ustavičně měnil - mohl ses cítit opuštěn a bezmocný (srov. Temná noc II, 11,7). Avšak teď, když ses už dostal z tmavého tunelu, všechnen strach zmizel. Nebojácnost je snad právě ta vlastnost, která je pro člověka v tomto stavu nejcharakterističtější. Jak bys ostatně mohl cítit bázeň, když už nemáš žádné soukromé, individuální já? Člověk má pouze dva základní pocity, totiž lásku a

strach, a ty se navzájem vylučují. „Láska nezná strach; dokonalá láska strach zahání, vždyť strach působí muka, a kdo se bojí, nedošel dokonalosti v lásce" (1 Jan 4,18).

Zde už není co víc ztratit. Ztratil jsi již *všechno*. Co by se mohlo stát? Všechno se již stalo. Dokonce i smrtí jsi již prošel a přemohl ji. „Unikli jsme jako ptáče z osidla lovců. Osidlo je protrženo, unikli jsme!" (Ž 124,7). Teď už se nepodřizuješ názorům jiných, zde se již nehrají žádné role, nedáváš se spoutávat konvencemi a zákony.

Na horní okraj náčrtku Hory Karmelu, který Jan od Kříže nakreslil pro sestry karmelitky v Beas, napsal tuto větu: „Tady již není žádné cesty, ježto pro spravedlivého není zákona". „Miluj a dělej, co chceš", praví sv. Augustin. „Dodal jsi mé duši sílu", zpíváme s žalmistou (Ž 138,3).

Jan od Kříže hovoří otevřeně a s velkým nadšením o smělosti, která je pro tyto lidi typická. Ukazuje, že se jim dostává mnoho kritiky, protože si nepočínají tak jako všichni ostatní. „Na takovéto výtky odpovídá duše výborným způsobem: projevuje svou statečnost a nebojácnost vůči obžalobám a hledí zpřímá do tváře všemu, co by jí svět mohl klást za vinu... Kdo miluje Boha, nerdí se před lidmi za činy, které pro něj vykonává; neskrýváje, jako by se za ně hanbil, ani kdyby je celý svět haněl" (Duchovní píseň 21,1.3).

Dodává však s nádechem lítosti: „Je na světě málo duchovně založených lidí, kteří mají odvahu ukázat ve svých činech tak dokonalou smělost a rozhodnost" (Duchovní píseň 4). *Málo* proto, že je rovněž málo těch, kdo jsou hotovi ztratit sama sebe v temné noci.

Síla jde ruku v ruce s *radostí*. „Radost, v níž duše žije, je tak překypující, že se podobá moři, které se nezmenšuje vodními toky, jež je opouštějí, ani nepřibývá řekami, které se do něj vlévají. Taková je duše, v níž prýští pramen, ježž Kristus v evangeliu podle sv. Jana nazývá ‚pramenem vody tryskajícím do života věčného' (Jan 4,14)" (Duchovní píseň 30-31,8).

„Radost z Hospodina bude vaší záštitou" (Něh 8,10). Vlastně bychom měli slova přeložit: „Hospodinova radost je vaší záštitou". Radost Boží je nyní tvou silou. Usídlil ses v Bohu a v něm máš teď svůj domov. „Vejdí do radosti *svého Pána*," praví Ježíš (Mt 25,21).

Nekonečně mnoho lze vidět a obdivovat a radovat se z toho v Bohu. Teď můžeme „spojit svůj rozum s moudrostí Boží" (Duchovní píseň 37,1) a ponořit se hluboko do Božích tajemství. Je příznačné, že Jan od Kříže nemyslí hned od začátku na mystérium sv. Trojice - měl přece zcela zvláštní vztah k Trojici, již nazýval největším ze světců v nebi - nýbrž na „hluboká mystéria kolem vtělení Slova v člověka, *což je nejvyšší moudrost, plná blaženosti pro duši*" (tamtéž). Jak může někdo tvrdit, že Jan na rozdíl od Terezie z Avily ponechává Krista ve stínu? Vždyť s Kristem je duše zasnoubena, do jeho radosti smí vstoupit!

Jan jmenuje některá z „velkolepých mystérií, povznesených a hlubokých v Boží moudrosti, *kteřá jest v Kristu*: zvěčnělé spojení lidské přirozenosti se Slovem Božím, souzvuk mezi tímto spojením a spojením lidí v Bohu (stejně tak jako Ježíš je Bůh i člověk, tak i my jsme božští a lidské zároveň, avšak Ježíš je Bohem svým původem, kdežto my z milosti, tím, že jsme byli naroubováni na Krista), harmonii mezi Boží spravedlností a jeho smilováním v podobě spasení lidstva". Teď chápeme též, „proč ve svých nevyzpytatelných soudech připouští utrpení".

Smět vníknout do Božích mystérií a něčemu z nich porozumět je potěšující. Avšak pochopení, že Bůh je vždy větší, než si dovedeme představit, dává ještě hlubší radost. Tak tomu již je, pokud jde o lásku mezi lidmi. Na mou radost by vrhalo stín, kdybych věděl, že jednoho dne narazím na hranici lásky u mého přítele. Jsem si však vědom, že nikdy nedosáhnu dna. Právě tato neomezenost, vědomí, že se nikdy nedopídím konečné hranice, činí hluboké vztahy tak poutavými. Pro toho, kdo miluje, je všechno pramenem radosti: to, co chápeme, i to nepochopitelné.

UTRPENÍ UPROSTŘED RADOSTI

Tato radost bez hranic je stále přítomna v tvém nitru, v tvém středu. To však neznamená, že tě zbavuje utrpení. Na úrovni srdce může ležet množství bolesti, která nijak neničí základní radost, spočívá však na jiné úrovni. Působí ti bolest, když nemůžeš vyjádřit to, co cítíš ve svém nitru, když se nemůžeš s nikým podělit o to, co pro tebe znamená v tvém životě nejvíce, když nacházíš neporozumění, když jsi zcela sám.

Ježíš tuto bolest dobře znal: „Jak dlouho ještě mám být s vámi? Jak dlouho vás mám ještě snášet?" (Mt 17,17). „Motýlu je těžko obcovat s červy" (Bernadette Roberts). Toto konstatování neobsahuje nic odsuzujícího, nic ponižujícího. Jde pouze o to, že je těžké se dorozumět, žijeme-li v různých světech. Toto vůbec není temná noc, neboť v hloubi je přítomna radost. Srdce však trpí.

„Kdo má Boha, tomu nic nechybí", říká Terezie z Avily. A má pravdu. To však nijak nebrání tomu, abys např. necítil bolestné prázdno, když se musíš odloučit od milovaného přítele. „Nic nám nemůže nahradit", píše Dietrich Bonhoeffer (1906-1945) „ztrátu někoho milovaného, a bylo by chybou hledat náhradu. Je nesmysl tvrdit, že prázdno vyplní Bůh. Bůh prázdňý prostor vůbec nevyplní, ale naopak jej udržuje stále prázdňým, a tak nám pomáhá zachovávat při životě náš dřívější vztah společenství, i když nám to přináší bolest."

Někdy se říká, že u toho, kdo se rozhodne žít v celibátu a plně se zaměří pouze na Boha, Bůh postupně zaplní všechny mezery. Všechno zklamání zmizí, všechny potřeby jsou uspokojeny. Ale není tomu vždycky tak. Může se stát, že některé mezery tu zůstanou, přesto že v hloubi duše sídlí dokonalá radost. Ti však, kdo prošli temnou nocí, se nijak nevzpouzejí a trýzeň plně akceptují.

Ježíš měl také potřebu lidské družnosti a trpěl jejím nedostatkem: „To jste nemohli jedinou hodinu bdít se mnou?“ (Mt 26,40).

PROBUZENÍ DROBNÉ RYBKY

Při čtení některých líčení spojení s Bohem můžeš získat dojem, že se tu člověk doslova utápí v nebeské blaženosti. Náklonnost drammatizovat stav spojení utvrzuje ve velmi častém neporozumění pojmu mystiky a odrazuje mnohé duše vydat se na cestu kontempace. Je chyba, že člověk nevidí vždy rozdíl mezi spojením jakožto trvalým stavem, a jistými přechodnými dary z milosti.

Jan od Kříže jasně rozlišuje mezi těmito dvěma jevy. Ve svém komentáři k první strofě *Živého plamene lásky* píše: „Tento *plamen lásky* je duchem jejího Ženicha, tedy Duchem svatým. Duše jej teď v sobě pociťuje, nejen jako oheň, který ji ustavičně stravuje a přeměňuje ji v líbeznou lásku, nýbrž také jako oheň, který v ní navíc žhne a vysílá plamen. .. Pokaždé když tento ohnivý jazyk vzplane, poskytuje duši koupel v nebeské nádheře a oživuje ji v teple božského života... Rozdíl, který existuje mezi trvalým stavem a jednotlivým úkonem, nacházíme také mezi proměnou v lásku a plamenem lásky, a můžeme si jej ozřejmit představou žhoubícího kusu dřeva a plamene, jenž z něj vystupuje; vždyť plamen je důsledkem ohně, který zde hoří. Proto můžeme říci o duši, která se nalézá v tomto stavu láskyplné proměny, že její *navyklý stav* se podobá stavu kusu dřeva, jež je ustavičně vystavováno ohni. A jednotlivé *úkony* této duše se podobají plameni, jenž šlehá z ohně lásky, a to tím prudčeji, čím mohutnější je oheň spojení“ (3-4).

Spojení je tedy dění zcela nedramatické. *Někdy* tě Bůh nechá „koupat“ ve spojení, takže máš pocit, že všechno je uzavřeno v tvém srdci, jako by náhle zazněla hudba naplnila celou atmosféru. *Většinou* však Bůh ponechává spojení samo sobě, aniž by mu dal nějak pozoruhodně se projevit. Jednota tu pouze existuje jako původ, cíl a podstata vši existence. Žalost, radost, bolest, touha jsou prvky jednoty, které bez potíží naleznou své pravé místo. Spojení nese pečeť samozřejmosti a nekomplikovanosti. Nelze se odtrhnout od kmene, na nějž tě naroubovala láska.

Život ve spojení s Bohem je to nejprostší bytí, jaké si lze představit. Na tom není nic zvláštního. Nový život přece není ničím jiným, než tvou vlastní přirozeností, která konečně našla svůj řád. Není na tom nic divného. Tak jako evangelista Jan píše o novém přikázání, které přesto je staré (srov. 1 Jan 2,7-8), je i život ve spojení nový a starý zároveň. Spojení není nic nového, bylo tu odjakživa, jenže tys o něm nevěděl. Malá rybička vždycky plula ve vodě, avšak teprve teď pochopila, že tato voda je jejím vytouženým oceánem. Až na svém putování dosáhneš cíle, pochopíš náhle, že tvůj cíl byl zároveň i výchozím bodem.

Co je na věci nové, není samo spojení - to zde bylo hned od začátku - nýbrž

uvědomění o něm a vše pronikající existenciální zkušenost s ním. Jde zcela prostě o to, že zjistíš - nikoli pouze rozumem, nýbrž celou svou bytostí - jak jsi stvořen. Bůh tvoří člověka tak, že je sám v jeho středu. Člověk se však ve své zaslepenosti pokouší Boha sesadit z trůnu a sám zaujmout jeho místo. Přirozeně se mu tato revolta nezdaří, z čehož vzniká neuspokojenost a rozštěpení člověka. Může však nastat den, kdy si člověk uvědomí svůj omyl, a po dlouhém vnitřním boji (temné noci) opět akceptuje původní řád stvoření a uzná Boha za střed své bytosti.

Pro Terezii z Avily je zřejmé, že mystické spojení není něčím, co spadlo z nebe. Zdůrazňuje, že v mystice zjišťujeme podstatnou přítomnost Boží, onu přítomnost, která existuje ve všech věcech díky stvoření. Terezie skvěle spojuje a přemostuje přirozený a nadpřirozený řád, stvoření a milost.

Jan od Kříže je v tomto ohledu méně vyhraněný. Rozlišuje mezi *substanciálním spojením*, „které je mezi Bohem a vším stvořeným vždy přítomno“ a „spojením s Bohem a přetvořením duše k Boží podobě, které neexistuje pokaždé, ale pouze tehdy, když podoba spočívá v lásce. Proto se tento stav nazývá *spojením na podkladě podoby* (union de semejanza)“ (Výstup na horu Karmel II, 5,3). Zdá se, že Jana vůbec nezajímá substanciální spojení, které *nazývá* též přirozeným, nýbrž že chce hovořit pouze o spojení podobou, které je podle něj nadpřirozené. Z jeho textu rovněž nevyplývá, zdali tyto dva způsoby spojení mají nějakou vzájemnou souvislost.

Ve skutečnosti však neustále poukazuje na spojení substanciální, a tím objasňuje, že „spojení na podkladě podoby“ není ničím jiným než dobrovolným přijetím a závislostí na spojení substanciálním. V *Duchovní písni* popisuje mystické putování jako hledání Boha, který je v duši *vždy* přítomný: „Abychom našli tohoto Ženicha - pokud je to v tomto životě možné - musíme si povšimnout, že Slovo ve spojení s Otcem a Duchem svatým v podstatě sídlí v nejnitračtější části duše a skrývá se tam. Proto musí též duše, která chce Boha najít, spojením lásky odtrhnout svou vůli ode všech stvořených věcí a vejít v hlubokou modlitbu ve svém nitru... *Bůh je tedy skryt v nitru duše a tam jej také skutečně kontemplativní člověk musí hledat*“ (1,4).

Spojení existuje již „od počátku“. Tvůj původ je cílem tvé touhy, cílem, kde vše je zároveň nové i dobře známé.

10 SLUŽEBNÍK BOŽÍHO STŘEDU

Účelem není, aby se člověk, který v očištění temnotě prošel svými smysly a duchem a zakořenil se ve středu své duše, pohodlně usadil na vavřínech. Nikoli, je povolán podstoupit novou cestu v duchu a smyslech, tentokrát však jako služebník Božího středu. Když člověk ve svém nejhlubším nitru našel svůj střed, je odtud opět vyhnán, nyní však naplněn silou a láskou Boží.

Bezděčně nám vytane na mysli Mikuláš Gallus, jeden z prvních generálních převorů řádu karmelitánů (13. století), a jeho okružní list *Ignea sagitta* (Ohnivý šíp), v němž praví, že první karmelitáni žili v samotě na poušti, avšak někdy samotou opouštěli „ku prospěchu vlastní duše i duší svých bližních, aby se ve svých kázáních štědře podělili o to, co v samotě sklidili srpem kontempace“.

LÁSKA NADE VŠE

Vyjít, aniž jsi předtím vešel, je jako chtít dát něco, co nemáš. Na tom musí každý ztroskotat. Avšak vejít do sebe a tam se setkat s tím, jenž vydává sebe samého, své tělo a svou krev, znamená zcela prostě změnit podstatu, takže otázka mít či nemít co dát vůbec není aktuální. Teď i ty vydáváš sám sebe, právě tak jako On.

Už se nemusíš modlit: „Tobě obětuji svou modlitbu, svou práci... Nechť se všechno děje podle tvé vůle a pro tvou slávu“ či „Pomoz mi víc a víc žít z tvé lásky“. Toto všechno je nyní samozřejmé. Milovat se stalo tvou přirozeností.

Jan od Kříže říká, že „dokonce i první samovolné pohyby... směřuj i ke konání v Bohu a pro Boha (Duchovní píseň 20,4). Tvoje jednání vychází nyní spontánně z tvého středu. Protože tvé centrum je láska, je také všechno, co činíš, láska a jen láska. „Jediné, čím se zabývám, je milovat... Všechny své duševní síly a všechnu schopnost pokladů své duše i svého těla, které jsem dříve do určité míry věnoval zbytečným věcem, dávám nyní do služeb lásky“ (tamtéž 7).

Celou tvou osobnost řídí teď tvůj „základ“, jímž je věčné, nevyčerpatelné *bytí*, původ a cíl všeho, sám trojjediný Bůh. Byla doba, kdy jsi ponejvíce žil z dění „na povrchu“. Jakkoli ses pokoušel toto dění uhlazovat a „vylepšovat“, přesto tě zraňovalo, dokud ses opět nesjednotil se svým základem. Mohl jsi v tento základ *věřit* a snažit se *pro* něj žít. Nemohl ses však změnit, pokud jsi nežil v něm. Teď tak činíš a vnímáš ze zkušenosti „pramen, z něhož prýští voda a... tajuplný kořen, z něhož vyrůstají všechny plody“ (Duchovní píseň 20).

Máš teď neustálé spojení se svým středem. Všechno tvé počínání má svůj původ v něm. Jan od Kříže z toho vyvádí smělý závěr: „Tak se všechno lidské počínání

člověka změni v konání božské. To je to, čeho dosáhneme v stadiu spojení. Nyní, ve stavu božského sjednocení, je duše pouhým oltářem, u něhož Bůh přijímá vzývání, chvalozpěv a lásku, a kde také sám přebývá" (Výstup na horu Karmel I, 5,7). To poslední, že duše je pouhým oltářem, je úplná pravda: duše žije pouze Bohu. To však neznamená, že se nemůže mýlit, že se stala neomylnou. Hluboký, vnitřní pramen jejích činů je božský. Jan od Kříže dokresluje své tvrzení slovy: „Duše necítí již jakékoli počáteční vnitřní hnutí proti tomu, o čem věří, že je vůle Boží" (Duchovní píseň 19,5).¹²

Historie církve nás učí, že i světci se často mýlili a nesprávně posuzovali situaci. Vycházet při jednání ze svého středu ještě neznamená, že čin je vždy - viděno z pozemské perspektivy - správný. Bůh nikdy nedává záruku co do účinnosti našeho pozemského jednání.

Oblékl ses tedy v Pána Ježíše Krista (srov. Řím 13,14) a žiješ jako on. Ježíš zůstane vždy tím, čím byl: Synem, který spočívá v náručí Otcově (srov. J 1,18). To, čím předtím nebyl, na sebe vzal: lidskou podobu a účastenství na našich pozemských podmínkách. Díky spojení s Kristem vejdeš do náruče Otcovy a tam zůstaneš, a přitom se dáš „inkarnovat" zpět do světa, abys jej zachránil a dovedl jej k Otci. Ano, přijímáš i to, že Kristus, v kterého ses přeměnil, musí trpět a zemřít. Avšak i v nejkrajnější temnotě jsi jedno s Otcem. „Hle, přichází hodina... kdy se rozprchnete... a mne necháte samotného. Přesto však nejsem sám, neboť Otec je se mnou" (J 16,32).

TVÉ POSLÁNÍ SE STANE TVÝM JMÉNEM

Úplně se ztotožníš s úkolem, který ti dal Bůh. Tvůj úkol tě zcela zaujímá, věnuješ se mu tak plně, že úkol - to jsi ty sám. V tvé osobnosti není už jediného zákoutí, které by se úkolu neúčastnilo.

Stejně jako Ježíš Otcovým slovem nejen *hovoří*, nýbrž *sám je* Slovem, je i člověk určen k tomu, aby byl slovem, malým slovem ve velkém Slově. Stejně jako Ježíš je i člověk povolán, aby činil Otcovu lásku slyšitelnou a viditelnou. Toto poslání je jediným oprávněním existence člověka. Pokud člověk je něčím mimo své poslání, nebo něco takového činí, žije jako parazit. Avšak v člověku, který prošel temnou nocí, již není stopy po příživnictví. Takový člověk *je* svým vlastním posláním.

Vzpomeň Jana Křtitele, který *je* hlasem volajícího na poušti (srov. Jan 1,23), či andělů, jejichž jména prozrazují jejich poslání (Rafael: Bůh uzdravuje; Gabriel: hrdina Boží; Michael: kdo je jako Bůh?). V bibli vyjadřuje jméno vždy i poslání. Když Ježíš dává Šimonovi nové jméno, Petr, míní tím Šimonův úkol: být skálou (srov. Mt 16,18), a to jméno bude vytvářet jeho podstatu. Od té chvíle *je* Šimon skutečně skálou. Víme, že každý, kdo „zvítězí", dostane bílý kámen a na tom kamínku je napsáno nové jméno, které nezná nikdo než ten, kdo je dostává

¹² Vlastně: „Boží vůle, pokud ji chápe" (en todo lo que ellapuede entender)

(srov. Zj 2,17). Tomu, kdo zvítězí nad nocí, bude jeho jedinečné jméno odhaleno a on se stane svým posláním.

Vše, co jsi a co máš, je teď vloženo do tvého poslání. I tvoje přirozené nadání, vědomosti, které jsi nashromáždil během svého života. Vše přispívá k tomu, aby ses stal „služebníkem dobrým a věrným“ (srov. Mt 25,21-23).

Jan od Kříže ovšem nepochybně nepřikládá těmto přirozeným vědomostem tak velkou cenu. Ve srovnání s vyšší moudrostí, kterou duše získává přímo od Boha, nemají pozemské vědomosti takovou váhu. Je však zajímavé sledovat Janův vnitřní vývoj právě v této oblasti. Zatím co v Cántico A (první verze) výhradně zdůrazňuje, že tyto vědomosti, přestože se neztratí, jsou ve skutečnosti bezvýznamné ve srovnání s těmi, které duše získá ve spojení s Bohem (Duchovní píseň 18,11-12), poukazuje v Cántico B (pozdější rozšířená verze), že tyto pozemské vědomosti se díky nové, vyšší moudrosti zdokonalují (se perfeccionan). Tyto dva druhy vědomostí se slučují, podobně jako se slabé světlo spojuje se světlem silným. „Slabé světlo se neztratí, spíš se zdokonaluje, přestože není hlavním zdrojem světla“ (Duchovní píseň „B“ 26,16). Milost neruší přirozenost ani ji nevyřazuje z hry, nýbrž dají dojít vlastního určení.

Jan od Kříže chce svým doplněním říci, že všechny vědomosti, které jsme získali zde na zemi, bereme s sebou do nebe, i když tam nebudou stejně důležité jako zde. Největší světci jsou ti, kteří jsou nejvíc prodchnuti láskou. Přesto však nic z jejich přirozeného nadání a z toho, čemu se v životě naučili, nepřijde nazmar. Dovedeme si představit Mozarta v nebi bez hudby? Rozhodně za svou osobu doufám, že budu moci jednou hrát v jeho orchestru!

NAŠE „ANO“ KE STVOŘENÍ

Jako služebník Božího středu se teď skutečně můžeš stavět ke stvoření kladně, *bez jakékoli žádosti*. Když v současné době hovoříme o křesťanství vyslovujícím se pro čin, rádi zapomínáme, že je zapotřebí pronikavé očisty, abychom mohli kladně pohlížet na stvoření, aniž bychom se v něm ztráceli. Ten, kdo žije zevnitř ze svého středu, získává podíl na stvoření v Božím mystériu. Nedíváš se na stvoření pouze jako na danou skutečnost, nýbrž jako na dílo naplněné Boží přítomností. Vidíš je vlastním pohledem Božím. „Svým okem bdí nad jejich srdci, aby jim předvedl velikost svých tvůrčích činů“ (Sir 17,8).

Kamkoli se obrátíš, objevuješ Boha. „V tom spočívá velká blaženost procitnutí: *poznávat stvoření skrze Boha a nikoli Boha skrze stvoření*. To je totéž jako poznávat účinky prostřednictvím jejich příčiny, a nikoli příčinu prostřednictvím jejího účinku. V tomto druhém případě jde o poznání druhotné, v prvním o poznání podstatné“ (Živý plamen lásky 4,5).

Právě díky tomuto podstatnému poznání shledáš, že „materiál“, z něhož tento svět sestává je hoden zpracování. A jestliže ti „vnější“ tvář světa působí žal, vidíš

na druhé straně, jak jeho vnitřní stránka je plna Boží slávy. Není nebezpečí, že by ses musel vzdát naděje, neboť skrze vnější obal vidíš, že Bůh je všechno ve všem (srov. 1 Kor 15,28).

Pokud jde o mezilidské vztahy, uvědomuješ si zcela jinak než předtím, že Bůh vyvolil každého jednotlivce individuálně. Proto v novém životě nemůže povstat závist. Místo ní toužíš po tom, aby všichni naplnili svou pravou osobní míru, aby stvoření se stalo onou harmonií, k jaké je určeno: symfonií k Stvořitelově slávě. Smutek a zklamání může i zde pronikat tvé srdce, nemůžeš však uváznout v nějaké zatrpklosti. Uvědomuješ si, že všechno má svůj význam v Bohu, a jen vznášíš chvalozpěvy na jeho úmysly ve všem.

Jsi si vědom, že „nepotřebuješ“ nic jiného než ono základní *bytí*, s nímž jsi nerozlučně spojen, a nežádáš si ničeho ani od Boha ani od lidí. Něco vyžadovat již nemůžeš, skláníš se však v hluboké vděčnosti před každým „nadbytečným“ projevem lásky, jehož se ti dostává.

Náležíš všemu a všem, a přitom jsi nikdy předtím nebyl schopen takové zralé věrnosti a oddanosti v osobním přátelství jako nyní. Může se stát, že vstoupíš do osobního vztahu, do něhož bylo svým způsobem vtěleno skryté spojení, a tak je ti dopřáno zobrazovat společenství Otce a Syna v Duchu svatém. Dáváš se tak Bohu ve svém příteli a v příteli Bohu, aniž bys tím rozdělil své srdce nebo ztratil celistvost. Přirozená něha a oddanost zplna rozkvetou, neboť jsou zakořeněny v božském životě, jehož jsi nositelem. Přitele, s nímž jsi spojen, miluješ celou svou lidskou kapacitou, a ta je zcela integrována v božské atmosféře.

DOKONALÁ INTEGRACE

Naučný slovník definuje integraci jako „ucelení nestejnorodých částí v jednotku“ nebo také, jde-li o jednotlivou část, „vtělení jako normální části do celku“, např. pokud jde o integraci invalidů do společnosti. V první kapitole jsem říkal, že člověk je komplexní skutečností, a proto se snadno může stát, že bude plný komplexů. Jednotlivá část může začít žít svůj malý soukromý život bez zřetele na celek. Tak se stává příživníkem, žijícím na útraty celku. Např. citový život může zaujmout v celku příliš velké místo: člověk nechá svůj život ovládat city nebo připustí nezdravou závislost na nich.

Když jsi prošel temným tunelem a vyšel z něj ven, už ti nehrozí nebezpečí takového příživnictví. Všechny tvé síly teď zaujaly své místo. Každá tvoje součást míří stejným směrem jako ostatní. Tvým jediným cílem, tvou jedinou motivací je nyní Bůh. Stavíš se do služeb výhradně Bohu (srov. Řím 6,13).

Neexistuje na světě jiný objekt, jiný cíl tak všeobsažný, aby dokázal soustředit všechny síly člověka. Proto je Bůh jediný, kdo může provést *dokonalou* integraci.

Jan od Kříže nám dává krásný popis tohoto stavu integrace. V komentáři k

veršům

„*Má duše poslání své plní
a já své poklady Mu k použití dávám*”

píše, věren své distinkci mezi smysly a duchem, nejprve o duchovní úrovni: „Tímto výrazem míní duše dar sebe sama, jež věnovala Milovanému v tomto spojení lásky. Tím zasvětila samu sebe spolu se všemi duševními schopnostmi, tj. rozumem, vůlí a pamětí, službám Milovaného; svého rozumu používá k pochopení toho, co má největší význam pro Boží slávu, a k tomu, aby pochopené uvedla ve skutek; vůle jí káže milovat všechno, co je milé Bohu, a nezameškat jedinou příležitost, jak mu prokázat svou lásku. A nakonec paměť jí slouží jen k hledání toho, co může přispět k Boží slávě a co Bohu nejvíc lahodí” (Duchovní píseň 20,2).

Avšak také úroveň smyslů je zcela uchváčena Bohem. „Duše prohlašuje, že její citová část je stejně tak zasvěcena službě Boží... Neboť tělo se věnuje nyní pouze tomu, co se týká Boha; vnitřní a vnější smysly usměřňuje duše v souhlase s Bohem a dává jejich činům běžet zároveň směrem k němu. Pokud jde o čtvero jejích vášní, jsou též zcela zaujaty Bohem. Duše má veškeru svou *radost* i svou *naději* pouze v něm; *obává* se pouze jeho, podléhá *smutku* výhradně pro něj. Všechny její touhy a všechny její starosti se týkají pouze jeho” (tamtéž 3).

Tato integrace se neshoduje s cílem, k němuž míří psychologie. Sloučení vědomého s podvědomým, jež Jung (1875-1961) nazývá „mystickým spojením”, rozhodně nemůže být krokem správným směrem. Sebepoznání nás může přivést blíže pravdě. Pokud však nepochopíme, že člověk je něčím víc než jen sám sebou, že i on má svůj střed a v něm se otvírá vstříc věčnosti, pokud se neodvážíme rázně vykročit do nekonečna, nemůže být ani řeči o dokonalé integraci, nýbrž pouze o „kusém poznání”.

Pro křesťanského mystika je integrace vždy vedlejším účinkem spojení s Bohem. Až budeme podobni Bohu, budeme „podobni” i sami sobě, tj. *staneme* se sami sebou, ve všem *kromě hříchu* - což je podstatný rozdíl, který přetváří celou naši osobnost. Pouze ten, kdo uvolní sevření kolem sebe, se může uskutečnit, či lépe řečeno *být* uskutečněn.

Integrace je tak úplná, že působí dokonce retroaktivně (zpět do minulosti). Též omyly a hříchy minulosti teď dostávají smysl. To, co se předtím zdálo negativní, a ve skutečnosti také negativní bylo, se teď stalo pozitivním.

Začínáš tušit něco z kosmické integrace, která je cílem spasitelského plánu Božího (srov. 1 Kor 15,28). Již nevidíš hřích jako skutečnost samu o sobě, nýbrž jako volání o milost: „A kde se rozmohl hřích, tam se ještě mnohem více rozhojnila milost” (Řím 5,20).

ZNOVU NALEZENÝ RÁJ

Jan od Kříže vidí spojení s Bohem jako opětovné nalezení ztraceného ráje. V ráji žil člověk v harmonii s Bohem, a tím též sám se sebou. Všechno v člověku, vše, čím byl a co činil, bylo integrováno v lásce. „Pohledte na naše prarodiče v ráji, kteří žili ve stavu nevinnosti. Vše, co viděli, říkali či prožívali, sloužilo výhradně k zvýšení blaha při jejich kontemplaci, neboť smyslová část jejich těla byla řízena rozumem a též mu podřízena" (Výstup na horu Kar-mel III, 26,5).

V ráji byla příroda Boží symfonií. Obdivovat ji bylo totéž jako obdivovat Boha, neboť příroda byla odleskem Boží slávy. Pro člověka v ráji nebyla materiální skutečnost pokušením, neboť člověka neodtrhovala od Boha. Všechno bylo cestou a dveřmi, vedoucími do nekonečna. Vše, s čím se člověk v ráji setkal, upevňovalo lásku. Zde se potvrzovala Ježíšova slova: „Kdo má, tomu bude dáno" (Mk 4,25).

Tak to bude také pociťovat ten, kdo znovu našel ráj. „Čistému se obrátí všechno, povznesené i nízké, v nejlepší a ještě více jej očistí" (Výstup na horu Karmel III, 26,6).

Jan od Kříže myslí také na Adama v ráji, když zdůrazňuje, že člověk, který dosáhl stavu spojení, již nemá povědomost o zlu. „Takový člověk je v těchto okolnostech tak nevinný, že zlo vůbec nechápe a rovněž neodsuzuje nic zlého. Může slyšet špatné věci a vidět je na vlastní oči, přesto však nepochopí, že jsou zlé. Není v něm již schopnost přijímat zlo, a proto nemůže nic odsuzovat jako zlé." „Nesudte" (Mt 7,1) již není etickým pravidlem, jež se snažíme dodržovat. Soudit se stalo teď nemožným. Zcela jednoduše proto, že není co soudit.

Znovu jsme získali nevinnost ráje. A nejen to. Přibylo něco ještě většího. „Bože, tys obdivuhodně stvořil člověka, a s ještě větší láskou jsi ho obnovil", modlí se katolická církev při mši o Božím hodě vánočním. „Holubice se teď navrácí do Boží archy zcela bílá a čistá, tak, jak odtud vylétla v den svého stvoření, a nadto nese olivovou ratolest, která je symbolem odměny, již se jí dostalo, a míru, jenž je plodem jejího vítězství" (Duchovní píseň 34,3). Nový ráj je krásnější a božstější, než byl ten starý. Adamovi a Evě se nepochybně dařilo v ráji úžasně. Zušlechtěný a zcela obnovený člověk v novém svazku se cítí ještě „mirabilis", ještě úžasněji. O tomto člověku lze říci to, o čem se Adamovi ani nesnilo: „Ztišena spočívala a posilovala se a nabývala pevnosti, aby mohla smluvně přijmout řečené sjednocení, které znamená božský sňatek mezi duší a Synem Božím" (II, 24,3).

Znovu nalézt ráj znamená akceptovat Boží stvoření. Přestal jsi konkurovat Bohu. Dáváš se utvářet a jsi zplna tím, čím tě Bůh stvořil. Není co vytýkat, není nad čím naříkat. Modlíš se s Terezíí z Lisieux: „Pane Bože, ty mě naplňuješ RADOSTÍ nad VŠÍM, co činíš." Žiješ uprostřed reality a bez výhrad ji přijímáš. Není co přičítat ani odečítat.

Naučil ses naslouchat životu bez komentářů. Pravá skutečnost tě spojila s Bohem. Tvým jediným zaměstnáním ve dne v noci je naslouchat životu, a život je neustávající a nikdy nemůže končit. Život je slovo, které hovoří o Bohu. Mluví nepřetržitě a tvá bytost naslouchá. Všechno říká, že Bůh je láska.

Existovat, to je tvoje adorace, tvůj chvalozpěv a tvoje modlitba. Přednášíš Bohu jako díkůvzdání život sám.

ŽIVOT BOŽSKÝ A LIDSKÝ

Když ses zcela odevzdal Bohu a žiješ životem sv. Trojice, není již v tobě roztržštěnosti. Vše je v tobě zakořeněno v lásce. Vše proudí jedním směrem, ve všem máš jen jediný cíl. Neboli, jak to v básni vyjadřuje Olov Hartman (1906-1982):

„Jediný hymnus ve všem, co jest: Můj Bože, můj Bože a vše, co jsi stvořil!“

Toto však nevylučuje, že teď jasně rozlišuješ, víc než kdykoli předtím, mezi „povrchnější“ a „hlubší“ vrstvou.

Můžeš to prožívat jako dvě bytosti v jedné osobě, božskou a lidskou spojenou v jediné posvěcené osobnosti, plně odevzdané Bohu. Máš možná jasný a přesný vjem „krajiny“ tvého povrchního já: svou tělesnou přirozenost, svůj citový život, schopnost myšlení, a „vlastní“ život, který toto všechno prožívá.

Nelze jinak než zaznamenat obdobu mezi tímto a samostatností profánního světa, kterou tak horlivě zdůrazňuje Druhý vatikánský koncil: „Rozumíme-li autonomií pozemských skutečností to, že stvořené věci a společenské útvary mají vlastní zákony a hodnoty, které má člověk postupně poznávat, používat jich a pořádat je, pak je taková autonomie požadavek naprosto oprávněný; nejenže to vyžadují dnešní lidé, je to i shodné s vůlí Stvořitele. Z toho, jak byly stvořeny, mají všechny věci vlastní trvalost, pravdivost, hodnotu, vlastní zákony i uspořádání“ (Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě, 36).

Avšak stejně jako tato samostatnost podle koncilu neznamená, „že stvořené věci nejsou závislé na Bohu a že jich člověk může používat bez vztahu ke Stvořiteli“ (tamtéž), stojí také „vlastní“ život, jímž žije tvé povrchnější já, v otevřeném a přímém svazku se Stvořitelem. Ty komunikaci a spojení mezi Stvořitelem a stvořením připouštíš a raduješ se z ní.

Kristus mohl hovořit o svém lidském i božském já. Člověk je stvořen k jeho obrazu víc, než sám tuší. Křesťanská antropologie, by měla vycházet z této základní pravdy víry: Kristova lidská i božská podstata je spojena v jedné osobě.

Život je nyní nesmírně prostý a samozřejmý: absolutní, všeobsáhlá jednota, a zároveň jasné rozlišení. Dříve ses mohl cítit roztržštěn, neboť ses domníval, že svůj pravý život máš pouze v hloubi, středu své bytosti, zatím co tvé myšlenky a city zůstávaly neovlivněny tímto niterným životem a pohybovaly se v provizoriu

tvého starého světa. Nyní však nastala dokonalá integrace: jak řečeno, rozdíl mezi „povrchním“ a „hlubokým“, či lépe řečeno mezi lidským a božským, existuje dosud, avšak obojí teď našlo své pravé místo a splňuje své věčné poslání.

Život na obou těchto odlišných úrovních je rozdílný. A přesto je to život vždy stejný a není zde protikladů. Jedno nevyklučuje druhé. Cituji z dopisu jednoho současného mystika, který si nepřeje být jmenován: „Vzpomínáš si, že jsem ti jednou řekl, že nyní ve své modlitbě již zřídka kdy myslím *na* Boha? Mám pocit, že v mém nejhlubším nitru nyní vládne pouze velké ticho a otevřenost, kterou neustále vyplňuje Bůh. Na poněkud povrchnější úrovni to je, jako by Bůh pohlížel na svět skrze mne a používal mé osoby jako čistící stanice, v níž mohu vyplakávat všechny slzy světa. Na ještě ‚povrchnější‘ úrovni jsem před zraky svého Otce malým dítětem. A ještě ‚povrchněji‘ jsem ubohým žebrákem, který prosí o Boží smilování pro sebe a pro celý svět. Že je mi tak zatěžko systematizovat můj ‚stav‘, záleží nejspíš částečně na tom, že nacházím celý vesmír - vše, co bylo, co jest a co bude - ve svém nitru, a vesmír věru není lehké rozdělit do kategorií! Moje nitro je nekonečnost a věčnost a ať je charakterizují jakkoliv, vždy je to nedostačující a já povětšinou stojím osamělý před *vším*, před celkem.“

I „SMYSLY“ JSOU POZVÁNY NA SLAVNOST

Jan od Kříže tvrdí, že člověk, který dosáhl spojení s Bohem, již nemá soucit se svými bližními. Stojí za to citovat text v nezkrácené verzi: „Soucit je již duši cizí, či lépe řečeno, duše již nemá tu citlivost, která je součástí soucitu, zato však vlastní činy, vyplývající ze soucitu, a to činy nesmírně dokonalé. Duše již není zatížena slabostí, kterou se předtím vyznačovala při vykonávání činů ctnosti; ponechala si pouze to, co jest silou, vytrvalostí a dokonalostí v ctnostech. Počíná si stejně jako andělé... kteří konají činy soucitu a milosrdenství, aniž by to ovlivňovalo jejich city; stejně tak je tomu s dušemi, které dosáhly této proměny lásky. Avšak někdy, to nutno přiznat, a za určitých okolností je Bůh vydá na pospas jejich citlivosti a nechá je trpět, a to proto, aby jim dal příležitost získat si zásluhy, stejně jak to učinil se svatou pannou, svou Matkou (sám o sobě však tento stav duchovního manželství s sebou nepřináší právě jmenovaný počín Boží), a se svatým Pavlem“ (Duchovní píseň 30-31,7).

Nezní příliš věrohodně sluchu moderního člověka, že by byl Bůh „vydal“ Pannu Marii „na pospas“ její citlivosti, aby jí dal příležitost získat si „zásluhy“. Maria byla člověk jako my, a když nadto byla matkou, bylo zcela normální, že trpěla při pohledu na muka svého Syna. Zdá se, že Jan od Kříže pokládá city za slabost, nepochybně proto, že city často stojí ve službách starého člověka v nás.

Slabost však nespočívá v tom, že máme city, nýbrž že se svými city chybně nakládáme. Jan píše na několika místech, že „smyslová část“ (k níž patří citový

život) temné noci duše se přetvořuje a přizpůsobuje duchu, a tak se osvobozuje od všech slabostí. City tedy nevymizí, nýbrž přijmou do sebe něco z míru, jasu a průzračnosti ducha (Temná noc I, 4,2; 8,1; 11,3).

Smysly a city mají rovněž své místo v nebeském životě. Když Ježíš vstal z mrtvých v tělesné podobě, musí existovat i zmrtvýchvstání smyslů. Čím by bylo tělo bez smyslů?

Člověk má podstatu tělesnou i duchovní, pozemskou i nebeskou. Cílem je, aby byly tyto dvě podstaty uvedeny v soulad v jedné osobnosti jako celku, která pak může znovu nalézt rajský život v sjednocení se svým Stvořitelem. Cílem očisty a temné noci, jimiž člověk musí projít, není pouze být osvobozen od egoismu a závislosti na smyslové a duchovní stránce své osoby, nýbrž i vytvořit mezi těmito dvěma stránkami harmonii a jednotu, aby se navzájem mohly inspirovat k stále většímu odevzdání Bohu.

Povaha smyslů není taková, aby mohla vstoupit do *přímého* spojení s Bohem. „Orgánem“ člověka pro toto přímé spojení je jeho duch. Tím však nejsou smysly vyloučeny ze života v Bohu. I smysly jsou pozvány ke svatební slavnosti. Mají tam své místo a svůj úkol. A oním úkolem je právě být zprostředkovatelem, poslem, tlumočnickem.

Smysly i duch patří k přirozenosti člověka, a celá tato přirozenost je stvořena pro spojení s Bohem. Když se tato sjednocená lidská přirozenost spojí s Bohem, může Bůh volně pronikat duchem člověka až do jeho smyslů, tak jako všechny přímé vjemy smyslů mohou volně proudit dál až do ducha a vzbuzovat v něm stále víc lásky a chvalozpěvu.

„Smyslová část duše je teď tak očištěna a svým způsobem zušlechtěna, že se pomocí svého smyslového bohatství a svých přirozených sil může povznést k tomu, aby do určité míry byla účastná vši duchovní nádhery, již Bůh dává duši. To je právě to, co nám chce David vysvětlit slovy: ‚Mé srdce i *mé tělo* plesají vstříc živému Bohu‘ (Ž 84,3)... Tato smyslová část duše a její bohatství nemůže ve skutečnosti ve větší míře okoušet duchovního povznesení... avšak důsledkem jakéhosi přebytku, plynoucího z ducha, se podílí na útěše a požitku z těchto duchovních krás; tím se tělesné schopnosti a síly stahují do vnitřního soustředění, kde duše do sebe vpíjí duchovní požitky“ (Duchovní píseň 40,5-6).

Člověk, který byl odtržen sám od sebe a nasát do Boha, není „nadpozemský“, studený či necitlivý. Splňuje-li zcela své poslání, zapojuje všechno své osobní vybavení- bohatší či chudší, podle jedinečné kompozice každého jednotlivce - do života s Bohem, aby se tak Bůh mohl projevit ve všem, čím člověk je. Pak žije ve své podstatě na tomto světě jako v ráji. Zároveň mu může být souzeno snášet mnoho utrpení. To je součást jeho služby. Člověk miluje a trpí, osobně a konkrétně, a stejně osobně a konkrétně se dá milovat a utěšovat.

V jednom ze svých dopisů hovoří Dietrich Bonhoeffer o „polyfonii života“, v

níž láska k Bohu je cantus firmus (daná melodie) a pozemská láska je kontrapunktickým tématem. Jeho obraz můžeme snadno aplikovat na vztah mezi duchem a smysly, na hlubokou vůli a citový život v člověku. „Tam, kde je cantus firmus jasný a zřetelný," píše Dietrich Bonhoeffer, „může se kontrapunkt vyvinout tak bohatě, jak je vůbec možné... Cožpak nám není polyfonie •v hudbě tak blízká a pro nás tak důležitá právě proto, že je hudebním obrazem našeho křesťanského života?... Chtěl bych tě požádat, abys nechal cantus firmus znít opravdu zřetelně, neboť teprve potom získá svůj dokonalý zvuk. Pak je si kontrapunkt vědom, že je vždy nesen, nemůže sklouznout do špatného směru, nemůže ztratit svou oporu, a přesto zůstane něčím svébytným, celkem, něčím zcela osobitým. Teprve když žijeme v této polyfonii, je život celistvý a jsme si také vědomi, že pokud cantus firmus vládne, nemůže se přihodit nic zlého."¹³

Citový život člověka a jeho vášně již není nutno krotit. Teď, když je člověk pevně zakotven ve svém nitru, může dostat svobodu, neboť již nic na světě nemůže člověka vytrhnout z hloubi jeho nitra.

Všechno vychází ze středu a zase se tam vrací, ze středu, který je stále týž.

Bůh je Bůh.

O noci, střežila jsi! O noci dražší nad jitřní ráno!

Ó noci, spojila jsi

Milovaného s milovanou,

milou v Milovaného přetvořenou!

(strofa 5)

¹³ Widerstand und Ergebung. Dopis z 20. května 1944